

Niko Kannisto

VALTAPELIÄ JA VASEMMISTOLAISUUTTA
HUPLILAISUUS SUOMEN SOSIALIDEMOKRAATTISESSA
PUOLUEESSA 1925–1930

Suomen historian pro gradu –tutkielma

Tampere 2005

Sisällysluettelo

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat: 1920-luvun SDP ja huplilaisuus pähkinänkuoressa.....4

1.2. Tanner hallitsee kirjallisuuden huplilaisuustulkintoja6

1.3. Tutkimuksen metodit – huplilaisuus kokemustilana ja odotushorisonttina.....10

2. Kehitys, kriisiytyminen ja tannerilainen reformismi: SDP:n historiaa 1800-luvun lopulta 1920-luvun puoliväliin

2.1. SDP:n organisaation ja ohjelmien kehitys 1899–1919.....12

2.2. Kriisi 1918–1920.....14

2.3. ”Keskustalaisuus” reformismin vasemmisto-oppositiona 1920-luvun alussa16

2.4. ”Keskustalaisuuden” syrjäyttäminen ministerisocialismin tieltä.....20

3. Huplilaisuus syntyy ”keskustalaisuudesta” ja antitannerilaisuudesta

3.1. Väinö Hupli KK:ssa: nousu, tuho ja tie Tannerin päävastustajaksi 1916–1924.....24

3.2. Nousu kanveesista: Huplista tulee SDP:n uuden opposition johtaja vuoden 1925 alussa31

3.3. ”Keskustalaisten” ja huplilaisten järkiavioliitto.....36

3.4. Tuomari Tanner, velto Tainio: Kampanja SDP:n johtoa vastaan keväällä 1925.....39

3.5. Juoksuhautojen kaivaminen ennen vuoden 1926 puoluekokousta..43

4. Palatsivallankumous ja puolueuuden uudistaminen

4.1. Henkilökysymykset pääosassa vuoden 1926 puoluekokouksessa

.....	47
4.2. Huplilaiset voittavat puoluetöimikunnan vaalin – Tanner luopuu puheenjohtajan tehtävistä....	51
4.3. Joukkoliikkeen vahvistaminen ja vallan keskitys: Huplilaisten uudistukset SDP:n puolueuetyössä.....	54
4.4. Puoluetöimikunnan politiikan suunta ja vastaanotto SDP:ssä..	60
5. SDP:n puoluetöimikunta Väinö Tannerin hallituksessa 1926–1927	
5.1. Miksi juuri Tanner?.....	62
5.2. Hallituksen syntymä, kokoonpano, tavoitteet sekä ulkoiset vaikeudet	66
5.3. Puoluetöimikunta ajautuu erilleen Tannerin hallituksesta	71
5.4. Huplilainen hallituspolitiikka?.....	80
6. Huplilaisuuden ja ”keskustalaisuuden” sulautuminen SDP:n vasemmistoksi Tannerin hallituksen jälkeen	
6.1. Huplilaisten ”taktinen” tuki Sunilan hallitukselle, SDP:n ja kommunistien välien kiristyminen sekä ay-liikkeen hajotus.....	84
6.2. Austromarxismi huplilaisuuden teoreettisena johtotähdenä.....	88
6.3. Huplilaisten kontrolli ”Suomen Sosialidemokraatista” ja sen aiheuttamat vaikeudet	90
6.4. Puoluetöimikunnan ”keskustalinjaus” ja sisäiset riidat: Tannerilainen vastaisku vuodesta 1928... 	92
7. Huplilaisuus hiipuu lapuanliikkeen paineeseen	
7.1. Lapuanliike ja vuoden 1929 ”vaalitappio” heikentävät huplilaisuutta	98
7.2. Huplin kääntyminen ”keskustalinjalle” ja puoluekokousselin käynnistyminen loppuvuonna 1929.....	100
7.3. Riitojen sävyttämä vuoden 1930 puoluekokous – Huplin luopuminen ja tannerilaisten voitto.....	104
7.4. Puoluekokouksen uudet ohjelmat huplilaisuuden perintönä.....	107

8. Visio Tanner-vapaasta SDP:stä vai oma linja?

8.1.	Valtataistelua	puolueen
	suunnasta.....	
	110
8.2.	Huplilaisuus SDP:n vasemmiston yhdistäjänä.....	116
9.	Lähdeluettelo.....	119

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat: 1920-luvun SDP ja huplilaisuus pähkinänkuoressa

Tämä pro gradu- tutkielma analysoi Suomen sosialidemokraattisen puolueen (SDP) tilaa ja kehitystä 1920-luvun puolivälistä vuosikymmenen loppuun, näkökulmana puolueen ns. huplilainen siipi. Taustana 1920-luvun kehitykselle oli vuonna 1899 työväenpuolueeksi järjestäytynyt yhtenäinen työväenliike, joka pyrki parantamaan työväestön oloja ja omaksui vähitellen marxilaisen sosialismin. Suomen itsenäistyminen 1917 ja sitä seurannut vuoden 1918 sota hajotti yhtenäisen työväenliikkeen lopullisesti. Skisma johti julkisen sosialidemokraattisen (SDP) ja maanalaisen kommunistisen (SKP) puolueen perustamiseen. Työväenliikkeen lopullinen rajanveto suoritettiin 1920-luvun taitteessa perustaessa SSTP:n, joka toimi julkisesti, mutta osin SKP:n johdatuksessa..

Vuoden 1918 sodan jälkeen SDP omaksui vähitellen maltillisen reformismin, kommunistien pysytellessä enemmän tai vähemmän avoimessa vallankumouksellisuudessa. Reformismi merkitsi rajanvetoa paitsi kommunisteihin, myös SDP:hen jääneisiin vasemmistoradikaaleihin, jotka erosivat joukoittain puolueesta 1920-luvun taitteessa. Tätä kehitystä vastustamaan SDP:hen syntyi 1920-luvun alussa ns. ”keskustan” oppositio, joka korosti enemmistön linjaa radikaalimpaa marxilaista otetta ja vahvempaa yhtenäisen työväenliikkeen perinnön vaalimista. Vallitsevan suuntauksen kritiikkinä huplilaisuus on nähtävä ”keskustan” opposition perilliseksi.

1920-luvun poliittista elämää hallitsivat lyhytikäiset, epävakaat vähemmistöhallitukset. Poliittisella keskustalla, etenkin maalaisliitolla oli 1920-luvulla vahva asema. Vuoden 1918 valkoisesta perinnöstä ponnistanut oikeistosuuntaus tuli vuosikymmenen lopulla yhä voimakkaammaksi ja asetti työväenliikkeelle omat paineensa. SDP joutui vuosikymmenen ensimmäisellä puoliskolla oppositiorooliin, suureksi osaksi omasta tahdostaan, mutta 1920-luvun puolivälin jälkeen sille avautui tilaisuus hallitusvastuuseen, joka realisoitui Tannerin hallituksen myötä vuoden 1926 lopulla.

”Keskustan” opposition perinteen jatkajaksi muodostui vuosikymmenen puolivälissä uusi oppositio, ”huplilaisuus”. SDP olikin jakautunut vuodesta 1925 lähtien kahteen siipeen, joista toisen muodostivat vuoden 1918 reformismista ponnistaneet ”tannerilaiset” ja toisen puolueen vasemmistosta ja osin myös puolueen keskustasta muodostunut huplilaisuus. Suuntaukset nimettiin johtajiensa Väinö Tannerin ja Väinö Huplin mukaan. Riitelevä puolue selvisi hallitustaipaleestaan (1926–27) lopulta kunnialla, mutta kiistat vallasta, erimielisyydet SDP:n kehityssuunnasta sekä henkilökohtaiset ristiriidat häyttivät hallituksen toimintaa.

Väinö Tannerista on ilmestynyt kaksi laajaa elämäkertaa, joissa on käsitelty tannerilaisuutta ilmiönä sekä tannerilaisen politiikan sisältöä. Tämän työn tarkoitus on tutkia huomattavasti vähemmän tunnettua huplilaisuutta analysoimalla sen käytännön politiikkaa, visioita SDP:n kehittämisestä, teoreettista kehystä sekä huplilaisuuden kannatusta ja kannatuksen perustaa. Tutkimus keskittyy huplilaisuuteen ilmiönä, Väinö Huplin poliittisesta elämäkerrasta ei ole kyse. Tutkimuksessa ei seurata ainoastaan Huplia. Huplilaisuutta toteuttivat erityisesti Rieti Itkonen, Emil Sallila. Vuosikymmenen lopulla huplilaisuuteen kytkeytyi myös osa puolueen vasemmistosta, kuten J.F. Aalto ja ”Suomen Sosialidemokraatin” nimimerkki Sasu Punanen. Koska huplilaisuus on tannerilaisuuden tavoin reductio, huplilaisuus tulee parhaiten ilmi näkyvimmän johtajansa kautta. Tutkielman painopiste on osin Huplin politiikan tutkimisessa, mutta pääsisältö liittyy kuitenkin huplilaisuuteen ilmiönä ja sen merkitykseen työväenliikkeelle.

Väinö Hupli (1886–1934) tuli mukaan osuustoimintaliikkeeseen 1910-luvun puolivälissä osuustoiminnan hajaannuksen yhteydessä Väinö Tannerin läheisenä

liittolaisena. Suomalaisen osuustoimintaliikkeen hajaannuksen jälkeen Huplista tuli edistysmielisen osuustoimintaliikkeen keskusorganisaation Kulutusosuuskuntien keskusliiton (KK) toimitusjohtaja ja vuoden 1918 sodan jälkeen hän oli nostamassa SDP:tä jälleen jaloilleen. Hupli kehitti KK:ta tarmokkaasti ja kohosi yhdeksi suomalaisen osuustoiminnan alkuvuosien johtajista. 1920-luvun puolivälissä Hupli joutui riitoihin Tannerin kanssa, ja hänet syrjäytettiin KK:sta. Tämän jälkeen Hupli liittyi SDP:n Tannerinvastaiseen oppositioon, jota alettiin kutsua huplilaisuudeksi hänen mukaansa.¹

Huplilaisuuden voidaan katsoa vaikuttaneen SDP:ssä 1925–1930. Sen vaikutusvalta nousi huippuunsa vuonna 1926, kun huplilaiset onnistuivat syrjäyttämään Tannerin SDP:n puheenjohtajan paikalta miehittämällä puoluetoimikunnan Huplia tukevalla enemmistöllä. Tämän turvin Hupli kykeni uudistamaan puolueen toimintaa haluamaansa suuntaan. Uudistuksia tehtiin muun muassa puolueen organisaatiossa ja myöhemmin puolueen sanomaa terävöitettiin vasemmalle. SDP:n eduskuntaryhmä säilyi pääasiassa tannerilaisten käsissä. Huplin toiminnan painopiste olikin puolueen johdossa, sillä hän ei toiminut kansanedustajana vuoden 1922 jälkeen. Huplilaiset ottivat Tannerin hallituksen jälkeen yhä näkyvämmiin teoreettiseksi lähtökohdakseen ja esikuvakseen Itävallassa syntyneen austromarxismiin, jota jo ”keskustan” oppositio oli kannattanut 1920-luvun alkuvuosina. Austromarxismi ei ollut erityisen radikaali marxilaisuuden suuntaus, sillä se ei suoraan pyrkinyt vallankumoukseen ja hyväksyi mm. ministerisocialismin ja yhteistyön maltillisen porvariston kanssa. Sen sijaan ruotsalaisella sosiaalidemokratialla ei näytä olleen oleellinen osa huplilaisuuden esikuvana.

Maailmansotien välisenä aikana huplilaisuus edusti ainoata oppositiosuuntausta SDP:ssä, joka kykeni haastamaan tannerilaisen linjan. Tannerin tavoin tarmokkaalla Huplilla oli sekä visioita että kykyä toteuttaa niitä. Häntä voidaan pitää maailmansotien välillä ainoana henkilönä, joka kykeni haastamaan menestyksellä Tannerin auktoriteetin puolueessa. Huplilainen kausi loppui vuonna 1930, jolloin Tanner liittolaisineen syrjäytti lähes koko huplilaisen puoluetoimikunnan. Tätä ennen Hupli oli päättänyt vetäytyä puolueen johdosta. Syynä oli osin puoluesovun

¹ Sivula 1968 ss. 235–257.

edistäminen lapuanliikkeen paineen alla, mutta osin syyt olivat myös terveydellisiä. Aikaisemmassa tutkimuksessa huplilaisuuden sisältönä pidetään kahta asiaa. Ensimmäinen oli sen politiikan tarjoama vaihtoehto tannerilaisuuteen ja toinen sen aiheuttama repeämä puolueessa, jonka taustalla oli ennen kaikkea Huplin ja Tannerin vastakkainasettelu. Aikaisempi tutkimus onkin suurelta osin keskittynyt analysoimaan Väinö Tannerin ja Huplin henkilökohtaisia suhteita. Heidän politiikkansa erot ovat sen sijaan jääneet vähäiselle huomiolle.

1.2. Tanner hallitsee kirjallisuuden huplilaisuustulkintoja

1920-luvun sosiaalidemokraateista on kirjoitettu melko vähän. Hannu Soikkasen SDP:n puoluehistoriaa ”Kohti Kansanvaltaa osa 1, 1899–1937” (julk.1975) voidaan pitää alan perusteoksena. Myös Jaakko Paavolaisen(1984) ja Ilkka Hakalehdon (1973) Tanner- elämäkerrat antavat paljon tietoa 1920-luvun sosiaalidemokratiasta. Näistä Paavolainen analysoi myös huplilaisuutta ja antaa ainoan selkeän vertailukohdan tälle tutkimukselle. Hieman teoreettisempaa ja osin erilaista tulkintaa edustaa Pauli Kettusen laaja tutkimus ”Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus” (1986), joka käsittelee koko työväenliikkeen historiaa 1920-luvulla. ”Suomen työväenliikkeen historia” (useita tekijöitä, 1978) on kokonaisesitys työväenliikkeestä, mutta se käsittelee huplilaisuutta hyvin vähän, eikä ole siten kovinkaan hedelmällinen tämän työn kannalta. Sen sijaan Erkki Tuomiojan kirjoittama elämäkerta SDP:n puoluesihteerinä pitkään toimineesta Karl Harald (K.H.) Wiikistä (osa 2, 1982) on tärkeä nimenomaan tämän työn tematiikan kannalta. Tuomioja analysoi SDP:tä puoluetuomikunnan kannalta, vaikka hän ei korostakaan sen ”huplilaisuutta”. Ainoan lyhyehkön Hupli- historiikin on tehnyt Sinikka Sivula Tiennäyttäjät sarjaan (1968), mutta sen arvo rajoittuu lähinnä Huplin elämänvaiheiden läpikäyntiin. Myös Väinö Tannerin omat muistelmat (Väinö Tanner: Kahden maailmansodan välissä, 1966) sisältävät jonkin verran värityntä analyysia Tannerin oppositista.

Aikaisemman tutkimuksen käsitys huplilaisuudesta on ristiriitainen. Huomionarvoista on se, että tutkijoiden mielipiteisiin tuntuu vaikuttavan kunkin tutkijan henkilökohtainen suhtautuminen Väinö Tannerin persoonaan. Tanner onkin herättänyt hyvin monenlaisia tunteita ja tulkintoja – poliittisten suhdanteiden mukaan tai jopa

niistä huolimatta². Huplilaisuuden analysoiminen tannerilaisuudesta tai Tannerista irrallaan on mahdotonta. Tämä tutkielma käsittelee sen vuoksi runsaasti Tanneria ja tannerilaisuutta.

Tanner on todennäköisesti tutkituin henkilö SDP:n historiassa ja Tanner-tulkinnat vaihtelevat huomattavasti. Ensimmäisen elämäkerran Tannerin sotien välisestä toiminnasta on tehnyt Ilkka Hakalehto (1973). Hakalehto voidaan pitää Tanner-kriittisenä kirjoittajana, ja se heijastuu myös hänen tulkintaansa huplilaisuuden ja tannerilaisuuden suhteesta. Hakalehto näkee syyn Huplin ja Tannerin vastakkainasetteluun ennen kaikkea Tannerin toiminnassa osuustoimintaliikkeen piirissä vuoden 1924 aikana. Tannerin Huplille antama nöyryytys johti Huplin eroon Kulutusosuuskuntien keskusliitosta (KK) ja Huplin tuloon SDP:n Tanner-opposition johtajaksi. Tämä johti Tannerin syrjäyttämiseen puolueen johdosta huplilaisten kehittämän hyökkäyksen seurauksena vuonna 1926. Hakalehto löytää kaikkein helpoimmin huplilaisuuden sisällön puolueessa vallinneista vasemmistososiaalidemokraattisista suuntauksista, joiden asenteita ja ohjelmavaatimuksia uusi oppositio omaksui.³

Erkki Tuomiojan Wiik-elämäkertaa voidaan myös pitää Tanner-kriittisenä tutkimuksena. Huplilaisuus saa teoksessa jonkin verran vasemmistolaista sävyä, vaikka se ei Tuomiojankaan mukaan ollut varsinainen vasemmisto-oppositio. Tuomioja korostaa Huplin kiinnittäneen huomiota lähinnä käytännön uudistuksiin, erityisesti organisaation kehittämiseen ja koko 1920-luvun jatkuneeseen puolueen jäsenmäärän vähenemisen pysäyttämiseen. Tuomiojan mielestä huplilaisuudessa oli enimmäkseen kysymys Tannerin syrjäyttämisestä. Puolueessa asettauduttiin dikotomisesti joko hänen puolelleen tai häntä vastaan. Tämä kaksinapainen asetelma säilyi aina vuoteen 1930 asti.⁴

Kaikkein positiivisimpaan sävyyn Tannerista on kirjoittanut Jaakko Paavolainen(1984), joka on myös analysoinut laajimmin huplilaisuutta ja Huplin persoonaa. Paavolainen näkee huplilaisuuden olleen yksiselitteisesti Tannerin

² Häikiö 2003 ss. 104–107.

³ Hakalehto 1973 ss. 76–78.

⁴ Tuomioja 1982 s. 76.

henkilökohtaista arvostelua, jossa tarkoituksena oli ainoastaan korvata Tanner, mutta jatkaa hänen politiikkaansa. Paavolaiselle huplilaisuus ei ollut vasemmistososiaalidemokraattinen suuntaus vaan tannerilaisuuden jatke – tai pikemminkin huono kopio. Hupli ei myöskään henkilönä ollut Tannerin veroinen. Puoluekiistojen syyksi Paavolainen näkee Huplin toimet osuustoimintaliikkeessä vuonna 1924. Paavolaisen mukaan Huplin tällöin ajamat uudistukset olivat muodoltaan ja järkevyydeltään kyseenalaisia, ja Paavolainen pitää niiden kaatamista Tannerin ansiona. Huplin oppositio SDP:ssä syntyi siten osuustoimintaliikkeessä epäonnistumisen aiheuttamasta katkeruudesta.⁵

Elämäkertoihin verrattuna jonkinlaista keskitietä edustavat Soikkanen (1975), ”Suomen työväenliikkeen historia”(1978) ja Kettunen(1986), jotka eivät ota suoraan kantaa Tannerin henkilöön. Niiden näkökulman ”järjestelmäkeskeisyys” johtaa melko neutraaliin asetelmaan. ”Suomen työväenliikkeen historia” on tässä poikkeus, sillä se suhtautuu nuivasti Tannerin sotienväliseen toimintaan. Vaikutelmaksi tosin jää se, että torjuvuus liittyy Tannerin ”myöhempisiin synteihin”, lähinnä ulkopoliitikassa. Tästä huolimatta huplilaisuuden sisältöön suhtaudutaan teoksessa aavistuksen epäillen. ”Suomen työväenliikkeen historian” mukaan huplilaiset korostivat noudattavansa itävaltalaista vasemmistososiaalidemokratiaa eli austromarxismia, mutta mitään merkkejä tästä ei käytännön politiikassa ilmennyt. Huplilaisuus siis osoittautui tannerilaisuuden jatkeeksi. Myös Soikkanen korostaa Huplin liittyneen vanhaan ”keskustan” perinteeseen, mutta käytännössä oppositio ei uudessa muodossaan muodostanut selkeää vasemmisto-oppositiota.⁶ Ainoastaan Kettunen korostaa huplilaisuutta nimenomaan vasemmisto-oppositiona.⁷

Paavolaista lukuun ottamatta huplilaisuus on jäänyt kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa vähäiselle huomiolle. Syynä on mielestäni se, että huplilaisuus on tutkimuksellisesti vaikeammin lähestyttävä kuin sitä edeltäneet ja seuranneet puhtaammat vasemmisto-oppositiot. Huplilaisuuden taustalla oli suuntariitojen lisäksi puhtaita henkilökohtaisia ristiriitoja ja valtataistelua, eikä huplilaisuus pyrkinyt alkuvaiheissaan erottumaan yhtä näkyvästi tannerilaisuudesta kuin esim. ”keskustan”

⁵ Paavolainen 1984 ss. 17–39, 57–135.

⁶ Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 156–157. Soikkanen 1975 ss. 432–438.

⁷ Kettunen 1986 s. 97.

oppositio tai 30-luvun vasemmisto-oppositiot. Lisäksi Suomessa viime vuosina vaikuttanut ”tannerilaisuuden renessanssi” ei ole ehkä kannustanut analysoimaan Tannerin vastustajia.

Tämän tutkimuksen lähtökohta on, että Paavolaisen tulkinta huplilaisuudesta teoriattomana ”vale-oppositiona” ei ole riittävä, vaan huplilaisuus pitää analysoida tarkemmin. Huplilaisuuden sisällön ymmärtäminen kätkeytyy mielestäni kysymykseen siitä, missä määrin huplilaisuudessa oli kyse 1) henkilökohtaisista riidoista, 2) puhtaasta valtataistelusta ja 3) puolueen suunnasta?

Kuten edellä totesin, huplilaisuuden tutkiminen tarkoittaa suurelta osin Väinö Huplin tutkimista. Nimenomaan Huplin aloitteellisuuden ja toiminnan vuoksi Tanner syrjäytettiin vuonna 1926 ja Huplia voidaan pitää puolueen vaikutusvaltaisimpana johtajana vuoteen 1930 asti. On kuitenkin huomattava, että tannerilaiset säilyttivät asemansa mm. eduskuntaryhmässä, eikä huplilainen puoluejohto pystynyt sanelemaan puolueen linjaa tai edes patoamaan tehokkaasti tannerilaisten toimintaa. Huplin autoritääriinen johtamistapa herätti myös laajaa vastustusta. Puolue olikin jakautunut vuosina 1926–30 kahteen leiriin, jotka olivat lähes yhtä vahvoja. Vaikka Hupli oli puolueen johdossa selkeä primus motor, ei hänen asemansa ollut niin ehdoton kuin Tannerin 1930-luvulla.

Yksi tutkimuksen ongelma liittyy myös huplilaisuuden nopeaan katoamiseen vuoden 1930 puoluekokouksen jälkeen, minkä syitä pyrin analysoimaan tutkimuksen loppupuolella. Suosituin ratkaisu on vedota Huplin vetäytymiseen ja lapuanliikkeen tuloon. Huplin vetäytyminen poisti vahvan johtajan, ja lapuanliikkeen tulo pakotti puolueen toimimaan entistä yhtenäisemmin ja ryhmittymään Tannerin ympärille.⁸ Ongelmana huplilaisuuden tutkimisessa on myös aineiston rajoittuneisuus. Lukuun ottamatta SDP:n aineistoja ja lehdistömateriaalia, ei Väinö Huplista ole jäänyt merkittäviä jälkiä. Työväenarkiston suusanallinen tieto valottaa jonkin verran hänen persoonaansa ja toimintatapojaan. Samoin kansallisarkiston Väinö Tannerin kokoelmasta löytyy jonkin verran viitteitä Huplin ja Tannerin suhteesta.

⁸ Esim. Soikkanen 1975 s. 517.

1.3. Tutkimuksen metodit – huplilaisuus kokemustilana ja odotushorisonttina

Tämä pro gradu kuuluu poliittisen historian piiriin ja siellä erityisesti puoluetutkimukseen. Tutkielmassa on kuitenkin voimakas henkilöhistoriallinen vivahte. Onkin asiallista tarkastella hieman näiden alojen problematiikkaa. Juhani Myllyn mukaan puolueisiin kohdistuvassa tutkimuksessa voidaan erottaa kolme selkeää pääaluetta. 1) puolueen kehitys järjestönä 2) puolueen ideologia ja aateperintö ja 3) puolueen toiminta valtioelämässä. Ensimmäisessä tarkastellaan puolueen organisaation tai sen osien kehitystä. Tällöin tutkimuksen rajaus voi olla joko aikarajattu, aluerajattu tai aiheen mukaan rajattu. Lisäksi voidaan tarkastella monia muita asioita, kuten puolueen kannatusta. Toisessa ideologisessa tutkimuksen tapauksessa taas tutkitaan ”aikasidonnaisina ilmiöinä” puolueiden periaateohjelmia, pamfletteja ja johtomiesten kirjoituksia ja näiden perusteella tehdään päätelmiä vallitsevasta puolueideologiasta. Puolueen toiminnan tutkiminen taas liittyy kysymyksiin esim. vaalikäyttäytymisestä presidentinvaaleissa tai vaikkapa puolueiden välisistä suhteista. Huplilaisuus on aiheena laaja, ja niinpä tämä työ käsittelee SDP:tä kaikista Myllyn esittämistä näkökulmista.⁹

Tämä tutkimus ei ole biografia Väinö Huplista, mutta henkilöhistoriallisten elementtien vuoksi on syytä käydä läpi hieman myös biografista metodia ja ongelmia. Timo Soikkasen mukaan elämäkertaa voi kirjoittaa kahdesta lähtökohdasta. Joko individualistisesti, jolloin keskitytään yksilön toimintaan ja jätetään ympäröivä yhteiskunta vähemmälle huomiolle. Toinen vaihtoehto on kirjoittaa kollektiivisesti, jolloin tutkimuksen kautta voidaan arvioida yleisemmin myös käsiteltyä aikaa. Tämä pro gradu -tutkielma ei sijoitu luontevasti kumpaankaan kategoriaan, mutta siinä on mukana molempia elementtejä.¹⁰ Teknisesti tämä tutkimus nojaa niihin periaatteisiin, jotka on asetettu Tampereen historiatieteen laitoksen ohjeissa opinnäytetyön tekemiseksi¹¹.

Lisäksi käytän teoreettisena viitekehystenä Reinhart Koselleckin käsitekategorioita

⁹ Mylly 1986. ss. 49–55.

¹⁰ Soikkanen, Timo 1986 ss. 79–86.

¹¹ Katso Praecepta Iis, Qui Rebus Gestis Student: Opas historian harjoitustöiden laatijoille (2004).

odotushorisontista ja *kokemustilasta*, joiden kautta on mahdollista analysoida huplilaisuutta ja verrata sitä muihin työväenliikkeen suuntauksiin, kuten tannerilaisuuteen.¹² Koselleckin mukaan kokemustila on *nykyhetkessä oleva menneisyys*, eli se mitä menneestä voidaan jollain tajunnan tasolla muistaa. Odotushorisontti on puolestaan *nykyhetkessä vaikuttava tulevaisuus*, se mitä tulevaisuudelta odotetaan.

Kokemustila ja odotushorisontti eivät ole symmetrisiä käsitteitä vaan ne toimivat eri tilanteissa eri tavalla ja vaikuttavat eri tavoin menneen ja tulevan käsittämiseen. Menneisyys ja tulevaisuus eivät ikinä todella kohtaa historiallisessa prosessissa, siksi ei ole mahdollista johtaa tulevaisuuden odotuksia kokonaisuudessaan menneisyyden kokemuksista.¹³ Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa vasemmistolaiset odotushorisontit tulevasta marxilaisesta maailmanjärjestyksestä, jotka heijastuivat (ja heijastuvat) hyvin moninaisilla tavoilla erilaisiin toimijoihin. Kokemustila taas on se historiallisen kokemuksen summa, jonka kukin toimija omaa. Tästä esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa vuoden 1918 sota, jolla oli valtava vaikutus 1920-luvun kokemuksiin.¹⁴

Koselleckin kategoriat soveltuvat hyvin poliittisen historian tutkimukseen. Tämän tutkimuksen analyttiset perusteet liittyvät menneisyyden henkilöiden tai kollektiivisten reduktioiden (tannerilaisuus, huplilaisuus) käsityksiin asioista. Toimijoiden suhtautuminen erilaisiin asioihin riippuu ennen kaikkea heidän suhtautumisestaan nykytilanteeseen suhteessa menneisyyteen (kokemustila) ja nykytilanteeseen suhteessa tulevaisuuteen (odotushorisontti). Kokemustilan ja odotushorisontin avulla on mahdollista esittää arvioita siitä, miten huplilaisuus eroaa käsittämisen tasolla tannerilaisuudesta. Tämä toimii ”menneisyyden nykyisyyden” suhteen. Asiat voidaan määrittää historiallisista tapahtumista toimijoiden ilmaisemien preferenssien ja kokemusten mukaan ja päätellä sen avulla se, mihin he toiminnallaan ehkä pyrkivät, siis ymmärtää heidän tavoitteitaan. Samoin se toimii myös ”tulevaisuudessa olevassa nykyisyydessä”, jolloin odotushorisontin avulla on mahdollista muodostaa kuva ”aiotusta tulevaisuudesta”, jota toimija ajaa SDP:n

¹² Odotushorisontti = Tulevaisuuden näkymät kokemustilan kautta nähtynä. Kokemustila = Käsitys menneestä ja nykyisyydestä ja niiden suhteesta. Koselleck 1985 ss. 267–288.

¹³ Ibid. ss. 271–272.

sisällä. Koselleckin menetelmässä kuvitellusta hetkestä eli ”nykyhetkestä” katsotaan sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. Toisin sanoen tiettyjä historiallisia tilanteita arvioidaan sen perusteella miten toimijat pyrkivät vaikuttamaan sillä hetkellä yhteiskunnan tulevaisuuteen ja miten menneisyys heijastuu tähän pyrkimykseen.¹⁵

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena on löytää SDP:n ryhmittymät, jotka eroavat toisistaan kokemus- ja odotus-akseleilla sen suhteen, mikä heidän käsityksensä on SDP:stä ja sen tehtävistä. Käsiteltäessä ”keskustan oppositiota” ja tannerilaisuutta puhutaan jo ennestään määritellyistä yleistyksistä, joilla oli omat historian tutkimuksen estimoimat tavoitteet. Huplilaisuudesta tätä ei mielestäni ole tehty riittävällä tavalla. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on Koselleckin termeillä ilmaistuna selvittää, mitkä olivat huplilaisuuden kokemustilat ja odotushorisontit vuonna 1925–1930 ja miten huplilaiset saivat toteutettua odotushorisonttejaan hallitessaan SDP:n puoluetoimikuntaa.

2. Kehitys, kriisiytyminen ja tannerilainen reformismi: SDP:n historiaa 1800-luvun lopulta 1920-luvun puoliväliin

2.1. SDP:n organisaation ja ohjelmien kehitys 1899–1919

Suomen Työväenpuolue perustettiin työväenyhdistysten kolmannessa kokouksessa Turussa 1899. Turun kokouksessa tehtiin lopullinen pesäero porvarilliseen ns. wrightiläiseen työväenliikkeeseen. Kokouksessa luotiin puolueen organisaatiomuoto ja sille hyväksyttiin ohjelma. Ohjelman kaksivirkkeinen teorettinen osuus jäi epämääräiseksi, sillä siinä ei määritelty puolueen suhdetta sosialismiin. Käytännön osuudessa sen sijaan vaadittiin mm. yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta, eduskunnalle lisää valtaoikeuksia, yhdistymis- ja kokoontumisvapautta sekä 8-tuntista työpäivää.¹⁶

Forssan kokouksen jälkeen 1903 puolueen nimi muutettiin Suomen sosiaalidemokraattiseksi puolueeksi (SDP). Samassa kokouksessa se sai sosialistisen ohjelman, joka oli lähes suora kopio Itävallan sosiaalidemokraattisen puolueen ns.

¹⁴ Ibid. ss. 282–284.

¹⁵ Ibid.

Wienin ohjelmasta. Forssan kokouksessa hyväksyttiin myös 11-osainen käytännön tavoiteohjelma ja erillisohjelmat työväensuojelusta, kunnallisista tavoitteista ja maataloudesta. Työväenpuolueen tavoiteohjelma oli muutamaa osaa mm. kieltolakia lukuun ottamatta sama kuin Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen Erfurtin ohjelma. Forssan kokous merkitsi sosialistisen linjan selkiytymistä. Forssan ohjelma oli voimassa aina vuoteen 1952 asti.¹⁷

SDP:n organisaatorakenne oli aluksi hatara, kukin työväenosasto kuului kokonaisuudessa puolueeseen, jos se hyväksyi puolueohjelman. Ongelmana oli ylhäältä tulevan koordinaation puute. Käytännössä tämä rapautti mahdollisuuden yhteistyöhön organisaation alapäässä, eli työväenosastoissa. SDP kasvoi suurlakon jälkeen 1905–1906 suureksi joukkoliikkeeksi. Puolueeseen kuului 1904 hieman yli 16 000 jäsentä, mutta kaksi vuotta myöhemmin jäsenmäärä oli jo n. 85 000. Laajentumisen vuoksi koko organisaatio joutui kriisiin, ja organisaatiomuotoa piti muuttaa. Organisaation tehostamiseen pakottivat myös ensimmäiset eduskuntavaalit 1907.¹⁸

Oulun kokouksessa 1906 puolueen järjestörakennetta muokattiinkin radikaalisti. Uusien sääntöjen mukaan SDP:hen kuuluttiin edelleen sen sääntöjen hyväksyvien järjestöjen kautta, mutta nyt paikallista yhteistoimintaa lisättiin perustamalla eri alueille vaalipiirejä. Vaalipiirissä kunnallisjärjestöt yhtyivät piirijärjestöiksi. Vaalipiirin päättävänä elimenä oli piirikokous, joka valitsi käytännön työtä johtamaan piiritoimikunnan.¹⁹ SDP:n ylin päättävä elin oli (ja on) puoluekokous, johon kunnallisjärjestöt valitsivat edustajansa järjestöjen jäsenmäärän mukaan. Puoluekokousten välisenä aikana ylintä valtaa käytti kaksi kertaa vuodessa kokoontuva puolueuuvosto, jonka jäsenet puoluekokous valitsi piirijärjestöjen ehdokkaista. Ruotsin- ja venäjänkielisillä oli aluksi omat kiintiönsä. Käytännön toimintaa johtamaan perustettiin seitsenjäseninen puoluetoimikunta, jonka alaisuudessa toimi puoluetoimisto. Puolue sai samalla voimakkaan keskusjohdon, sillä käytännön päätösvalta keskittyi puoluetoimikunnalle.²⁰

¹⁶ Kaatamo 1981 ss. 2–17.

¹⁷ Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 55–56.

¹⁸ Kaatamo 1981 ss. 2–17.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Soikkanen 1975 ss. 102–103.

Vuodesta 1906 vuoteen 1911 puolueen jäsenmäärä laski, niin että tällöin jäseniä oli enää 48 406. Syynä laskuun olivat toistuvat vaalit ja eduskunnan tehottomuus, mikä vähensi osaltaan työväestön aktiivisuutta. Vuonna 1916 jäsenmäärä harppasi ylöspäin 72 691 jäseneseen, ja oli seuraavana vuonna Venäjän vallankumouksen seurauksena jopa yli 130 000 (arvio). Eduskuntavaaleissa SDP menestyi tasaisesti ja oli suurin puolue vuosina 1907–1917 järjestetyissä vaaleissa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Toistuvien vaalien vuoksi äänestysprosentti laski, ja tämä hyödytti SDP:tä, joka sai vuonna 1916 enemmistön eduskuntaan. Se kuitenkin menetti enemmistönsä jo seuraavana vuonna.²¹

2.2. Kriisi 1918–1920

Yhtenäinen työväenliike ja SDP näyttelivät vuoden 1918 sodassa ratkaisevaa osaa punaisen puolen ideologisena ja käytännöllisenä perustana. Sisällissodan tapahtumat ja seuraukset olivat yhtenäisyyden pääteipiste, sillä kapina ja valkoisille kärsitty tappio tiesivät työväenliikkeen jakaantumista. Uuden järjestelmän toiseen päähän kehittyi maltillinen sosiaalidemokraattinen puolue (SDP) ja sen hallitseva ”oikeistosiipi” ja toiseen päähän avoimen vallankumouksellinen, porvarillista yhteiskuntaa halveksinut Suomen kommunistinen puolue (SKP). Hävitty sota merkitsi SDP:n toimintatapojen muutosta, sillä valkoinen tasavalta ei mahdollistanut yhtenäisen työväenliikkeen kaltaisen radikaalin joukkoliikkeen toimintaa. Vuoden 1918 jälkeisen SDP:n periaatteena oli alusta alkaen tuomita sisällissotaan johtanut politiikka virheelliseksi. Puolueen linja muodostui maltilliseksi, ja SDP päätti etsiä yhteistyötä keskustapuolueiden kanssa. Vallankumouksellisuus työnnettiin syrjään ja tilalle otettiin bernsteinilainen lailliseen parlamentaarisuuteen ja työväenluokalle hyödyllisiin uudistuksiin tähtäävä linja.²²

SDP:n toimintaedellytykset olivat aluksi heikot. Valkoisen puolen työväenliikkeen vaino ja yleinen sekasorto puolueen järjestötasolla lamauttivat toimintaa, mutta järjestöelämä elpyi menetykset huomioon ottaen hämmästyttävän nopeasti jo vuoden 1919 aikana. Kyseisenä vuonna SDP:n jäsenmäärä nousi n. 67000:een. Armahduksista

²¹ Soikkanen 1975 ss. 182, 197, 237, 261.

huolimatta pieni osa työväenliikkeen johtajista oli vielä 1920-luvun alussa vankilassa tai maanpaossa.²³ Sisällissodan jälkeinen aika keväällä ja kesällä 1918 merkitsi työväenliikkeelle lyhytaikaista yhteiskunnallista pohjakosketusta, sillä voittanut porvarillinen puoli suhtautui työväenliikkeeseen kategorisen kielteisesti ja leimasi sen edustamat arvot ja päämäärät systemaattisesti vääriksi. Toisaalta sosialisteille löytyi myös arvovaltaisia puolustajia, kuten K.J. Ståhlberg²⁴. Radikaalin kommunistisen puolueen perustaminen Moskovassa syksyllä 1918 edesauttoi osaltaan maltillisen työväenpuolueen uudelleenlaillistamista.²⁵

Sosiaalidemokraattien linja henkilöityi uuteen maltilliseen puoluejohtoon, jossa mm. Hannes Ryömä, Väinö Voionmaa, Taavi Tainio ja J.W. Keto olivat alustamassa monia suuntakysymyksiä ja johtamassa puolueen käytännön toimia. Puoluetoimikunnan puheenjohtajaksi tuli vuonna 1919 tunnettu ”revisionisti” ja entinen senaattori Väinö Tanner. Hänen ympärilleen kehittyi oikeistososiaalidemokraattinen suuntaus, joka nimettiin tannerilaisuudeksi. 1920-luvun taitetta voidaan pitää suomalaisen sosiaalidemokratian kriisiaikana maailmansotien välillä. Tällöin linjaerimielisyydet olivat suurimmillaan ja hajoaminen vielä pienempiin osiin lähellä. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus kyseenalaisti omalta osaltaan maltillisen työväenliikkeen perustaa ja tuki kommunistien toimintaa. Porvaristossa kapinan muisto aiheutti sen, että SDP:hen ei luotettu. Vasemmalla yhtenäisen työväenliikkeen toinen perillinen aiheutti omat ongelmansa.²⁶

Vallankumouksen henki ei kuollut kokonaan vuoden 1918 kapinaan. SDP joutui pian huomaamaan, että vasemmistoradikalismi uhkasi syödä Suomen maltillisen sosiaalidemokratian. Venäjälle paenneet vallankumouksen puuhamiehet organisoivat pian tappionsa jälkeen Suomen kommunistisen puolueen (SKP), joka ulotti toimintansa Suomeen jo vuoden 1918 aikana. Kommunistien mukaan uusi sosiaalidemokraattinen puolue oli muuttunut oikeistolaiseksi luokkataisteluopin

²² Soikkanen 1975 ss. 309–324, 338, 359–371.

²³ Upton 1970 ss. 16–18 Soikkanen 1975 ss. 328, 351–353. Kettunen 1986 s. 213.

²⁴ Blomstedt 1969 ss. 352–54.

²⁵ Esim. Hentilä 1996 s. 111, Soikkanen 1975 s. 318–319.

²⁶ Soikkanen 1975 ss. 329–337, 359–371, 381–90.

kieltäväksi ”noskelaisuudeksi”²⁷, jonka henkenä oli kumartaa rengin tavoin porvarien suuntaan. Kommunistit pyrkivät lopettamaan reformistisen kehityksen alkuunsa ja kaappaamaan SDP:n itselleen vuoden 1919 puoluekokouksessa. Maltilliset säilyttivät kuitenkin enemmistön ja vasemmistoradikaalit erotettiin tai he erosivat pian SDP:stä²⁸. Samaisessa kokouksessa 1919 tehtiin lähes kohtalokas muutos SDP:n sääntöihin koskien puolueen ja ammattiosaston suhdetta. Vanhojen sääntöjen mukaan ammattiosasto saattoi kuulua puolueeseen, vaikka kaikki sen jäsenet eivät olleet SDP:n jäseniä. Uudistettujen sääntöjen mukaan kaikkien ammattiosaston jäsenten piti olla SDP:n jäseniä, jotta siitä tuli puolueosasto. Tämä katkaisi osaltaan puolueen vanhan siteen ay-liikkeeseen ja mahdollisti sen joutumisen kommunistien käsiin vuonna 1920.²⁹

SKP toimi Suomessa maan alla, mutta vuonna 1920 perustettiin osin sen johdatuksessa toiminut Suomen Sosialistinen Työväenpuolue (SSTP), jonka jäsenistö muodostui suurimmaksi osaksi sosiaalidemokraateista irtaantuneista kommunisteista ja vasemmistoradikaaleista. SSTP:n perustaminen oli hankalaa SDP:n kannalta, sillä se kykeni jyrkkyydellään ja radikaalilla ohjelmallaan houkuttelemaan paljon turhautunutta työväestöä kannattajikseen. SSTP:stä ei tullutkaan politiikan kuriositeettia, sillä se sai vuoden 1922 vaaleissa 27 kansanedustajaa SDP:n saadessa 53.³⁰

2.3. ”Keskustalaisuus” reformismin vasemmisto-oppositiona 1920-luvun alussa

Huplilaisuuden juuret SDP:ssä ovat 1920-luvun alun vasemmisto-oppositiossa, eli ”keskustalaisuudessa”. Huplilaisuuden ymmärtämiseksi on välttämätöntä tuntea ”keskustan” opposition politiikan perusteet ja sen eroavaisuudet verrattuna SDP:tä 1920-luvun alussa hallinneisiin tannerilaisiin. Kommunistien irtaantumisen jälkeenkin

²⁷ ”Noskelaisuuden” etymologiset juuret viittaavat Saksaan ja Gustav Noskeen, joka oli Saksan hallituksen enemmistösosialisteihin kuulunut sotaministeri 29.12.1918–13.2.1919. Juuri hän vaikutti huomattavasti toimillaan ns. Spartakistikapinan kukistamiseen Berliinissä. Kommunistit käyttivät tätä haukkumasanana 1920-luvulla kaikkia sosialidemokraatteja kohtaan. Sosialidemokraatit itse viittasivat sillä yleensä henkilöön, joka oli valmis yhteistyöhön porvarien kanssa.

²⁸ Suomen Työväenliikkeen historia 1978 ss. 144–145.

²⁹ Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 143–145. Saarela 1996 ss. 149–157.

³⁰ Upton 1970 ss. 59–61. Soikkanen 1975 ss. 382–383, 414. Työväenliikkeen hajoamisen alkuvaiheista tarkemmin mm. Soikkanen 1975 ss. 320–321, 331–338, 365–371, 381–386, 404–417. Kettunen 1986 ss. 84–102. Saarela 1996 ss. 102–168.

SDP:hen jäi 20-luvun alussa vasemmistoaineiksia, jotka eivät kannattaneet omaksuttua reformistista linjaa. Myös SDP:n johdossa oli eritasoisia sympatioita puolueen vasemmistoa kohtaan. 1920-luvun taitteessa tämä johti epätietoisuuteen ja ristivetoon, minkä seurauksena mm. osa valituista kieltäytyi puolueen ylimmistä luottamustoimista. Tämä vähensi puolueen uskottavuutta sitä suhteessa kommunisteihin. Valtakunnallinen ay-liikkeen kattojärjestö, Suomen Ammattijärjestö, joutui kommunistien käsiin kesällä 1920 ja saman vuoden aikana kommunistit valtasivat käytännössä kaikki Suomen ammattiliitot. Myös osa SDP:n sanomalehdistä joutui kommunistien haltuun.³¹

Hajoaminen tai heikkouden tilan jatkuminen näytti väistämättömältä ja tämä herätti tyytymättömyyttä. Oppositio, joka edusti *mielestään* työväenliikkeen ”keskustaa”³², tuli julkisuuteen toukokuussa 1920. Tapahtuma tunnetaan ”keskustan julistuksena”. Siinä 51 puolueen *vasemmistolaista* kansanedustajaa ja toimihenkilöä esitti kritiikkiään puolueen tilaa ja suuntaa kohtaan³³. Julistuksen pääarkkitehtejä ja vasemmiston näkyvimpiä hahmoja olivat sen laatineet Johan Helo ja Reinhold Sventorzetski (vuodesta 1936 Svento) sekä J.F. Aalto ja Mikko Ampuja. ”Keskustan” oppositio oli SDP:n vasemmisto-oppositio ja puhuttaessa puolueen vasemmistosta ja ”keskustasta” (lainausmerkeillä) tarkoitetaan samaa asiaa.³⁴

”Keskustan” kritiikki suuntautui kumpaakin työväenliikkeen äärilaitaa kohtaan, sillä se piti hajaannuksen syynä niiden välistä taistelua. Pääasiassa ”keskustan julistus” oli kuitenkin suunnattu SDP:n oikeistolaisesta johtoa vastaan. Näkyvimmin vastakkainasettelu tuli ilmi kiistassa puolueen päälehden ”Suomen Sosialidemokraatin” linjasta. Pää-äänenkannattaja oli opposition mielestä liian oikeistolaisena työntänyt puolueesta ulos niitä vasemmistososiaalidemokraatteja, jotka eivät periaatteellisesti olleet kommunisteja. Kritiikin terävin kärki oli suunnattu ”Suomen Sosialidemokraatin” päätoimittajaa Hannes Ryömää kohtaan, jonka eroa

³¹ Paavolainen 1979 ss. 295–297. Soikkanen 1975 s. 386.

³² Hannu Soikkanen käyttää ”keskusta”, nimitystä säännönmukaisesti lainauksien kera. ”Keskustan” oppositiossa oli kyse vasemmisto-oppositiosta, joten lainaukset ovatkin paikallaan. Vaikka he olivat yhtenäisen työväenliikkeen keskustaa, ja siten käyttivät sinänsä älykkäästi termiä edukseen, eivät he missään tapauksessa olleet uudessa puolueessa minkäänlaisessa keskusta-asemassa. Vrt. Mylly 1989 s. 110, jossa Juhani Mylly arvioi keskustapolitiikan sisältöä.

³³ Kansan Työ 8.5.1920 ots. Puolueemme kriisi. Rytkönen 1963 ss. 59–60.

³⁴ Soikkanen 1975 s. 387.

”keskustalaiset” avoimesti vaativat. ”Keskustalaiset” pitivät erityisesti Ryömän kirjoituksia ”oikeistolaisina” ja ”ärsyttävänä”.³⁵

Myös puolueen muu johto (puoluetoimikunnan puheenjohtaja Väinö Tanner ja puoluesihteerit Taavi Tainio) joutui tulilinjalle, sillä se oli ”keskustalaisen” mielestä pyrkinyt ”luokkasovintoon³⁶” liian avoimesti ja siten karkottanut paljon eikommunistisia vasemmistososialidemokraatteja puolueesta. Eduskuntaryhmän toiminta taas oli ollut veltoa ja liian myötämielistä porvarien vaatimuksille. SDP:n piti ”keskustan julistuksen” mukaan terävöittää linjaansa vasemmalle, jos se halusi saada menetetyt jäsenet takaisin. Tämä edellytti muutoksia myös puolueen ohjelmaan.³⁷

Puolueen johto vastasi ”keskustan julistuksen” kritiikkiin omalla julkilausumallaan, jonka olivat laatineet Keto, Tainio ja K.H. Wiik. Se oli sovinnollinen oppositioon päin, ja tunnusti ”keskustan” näkökohdat monilta osin oikeiksi.³⁸ Soikkasen mukaan etenkin Wiikillä lienee ollut aitoja sympatioita ”keskustan” suuntaan, kun taas Keto itse osallistui aktiivisesti Ryömän puolustamiseen. Sen sijaan Tainio tuki ”keskustan” vaatimuksia. Tainiolle oli erityisen tärkeää heittää Ryömä ulos pää-äänenkannattajasta tämän oikeistolaisen leiman vuoksi, sillä Tainio katsoi sen olevan taakkana tulevissa vaaleissa³⁹. Vasemmisto-opposition keskuksiksi oli muodostunut Viipuri ja ”Kansan Työ” -puoluelehti, jonka linjaa ohjasi yksi vasemmiston näkyvimmistä hahmoista, päätoimittaja J.F. Aalto. Se puolusti ”keskustan” näkemyksiä kaikkein pontevimmin ja kritisoi puoluejohdon linjaa.⁴⁰

Julistuksen tavoitteet olivat Soikkasen mukaan osin taktiset. Sen avulla yritettiin estää SDP:n hajoamista. ”Keskustalaiset” katsoivat valkoisen terrorin edellyttävän puolueelta radikaalimpia otteita. Muussa tapauksessa työläisväestö ajautuisi kommunistien syliin. Soikkasen mukaan ”keskustalaiset” onnistuivatkin

³⁵ Kansan Työ 8.5.1920, ots. Puolueemme kriisi.

³⁶ Viitanee puoluejohdon yrityksiin yhteistyöstä porvarillisen keskustan kanssa.

³⁷ Kansan Työ 8.5.1920, ots. Puolueemme kriisi.

³⁸ Suomen Sosialidemokraatti 11.6.1920.

³⁹ Tainio tuo näkemyksensä monin paikoin selvästi esille esim. Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen puolueneuvoston pöytäkirjat (tästä eteenpäin ”puolueneuvoston pöytäkirjat) 1.–3.11.1920, passim. Tainion kanta edusti ”taktista radikalismia”, jonka päätarkoituksena oli osoittaa puolueen kannattajille omien näkökantojen radikaali perusta äänien kalastamiseksi vaaleissa.

⁴⁰ Kettunen 1986 s. 204.

kannatusalueillaan torjumaan kommunismin vaikutusta. Taustalla kummittelivat kuitenkin myös henkilökohtaiset ristiriidat. Ainakin Ryömä ja Sventorzetski kävivät omaa ”kukkotappeluaan” julistuksen aikoihin.⁴¹ Näihin aikoihin Tannerin läheisenä työtoverina vaikuttanut Väinö Hupli näki keväällä 1921 ”Suomen Sosialidemokraattia” koskevat kiistat juuri tällaisina ”persoonallisina intriigeinä”, eikä nähnyt mitään ”yleisiä syitä” miksei Ryömä olisi voinut jatkaa paikallaan.⁴²

Ryömä erosi ”Suomen Sosialidemokraatin” päätoimittajan tehtävistä keväällä 1921, mikä voidaan nähdä merkittävänä voittona ”keskustan” linjauksille. Ero tapahtui hieman yllättävissä olosuhteissa, koska suurin arvostelu häntä kohtaan oli jo laimennut. Lisäksi Tanner oli puolustanut Ryömää, sillä hän katsoi eron merkitsevän alistumista opposition tahtoon⁴³. ”Suomen Sosialidemokraatin” uudeksi päätoimittajaksi valittiin J.F. Aalto, mikä muuttikin lehden linjaa. Aallon persoonallinen, kansanomainen tyyli ja teoreettiset kirjoitukset heijastivat Itävallasta peräisin olevaa vasemmistososiaalidemokraattista linjaa (austromarxismi), jonka perussanoma oli lähempänä yhtenäisen työväenliikkeen radikalismia ja edusti huomattavan erilaista sosiaalidemokraattista katsomusta verrattuna Ryömän korostuneeseen varovaisuuteen porvaristoa kohtaan.⁴⁴

Mikko Ampujan muistelmien mukaan ”keskustalaisuudessa” oli kyse ns. kolmannelta suunnasta työväenliikkeen sisällä. Ensimmäinen suuntaus oli äärimmäinen oikeistolaisuus eli tannerilaisuus, joka pyrki toimimaan täysin uudella tavalla käyttäen parlamentaarisia menettelytapoja. Tannerilaisuudessa luokkataistelu oli päättynyt kansalaissotaan ja sen tilalle oli otettu ministerisocialismi. Toinen suuntaus oli äärimmäinen vasemmistolaisuus eli kommunismi, joka edusti hajottavaa vallankumouksellisuutta. Kolmas suunta ”keskustalaisuus” edusti puolestaan vanhan työväenliikkeen perinnettä. ”Keskustalaisuus” puolusti työväen etuja tehokkaammin kuin tannerilainen puoluejohto, mutta toisaalta se pyrki myös rakentamaan yhteistyöhön maltillisten porvariensa kanssa. Väliön väkivaltainen vallankumous ei

⁴¹ Soikkanen 1975 s. 387–389.

⁴² Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.4.1921 s. 87, Työväenarkisto.

⁴³ Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen puolueoimikunnan pöytäkirjat 23.10.1920 (tästä eteenpäin ”puolueoimikunnan pöytäkirjat”), Työväenarkisto.

⁴⁴ Hakalehto 1973 s.74. Soikkanen 1975 s.392.

kuulunut ”keskustan” ohjelmaan.⁴⁵

2.4. ”Keskustalaisuuden” syrjäyttäminen ministerisosialismin tieltä

”Keskustalaisuuden” vaikutus on työväenliikkeen tutkimuksessa kiistanalainen aihe. ”Suomen työväenliikkeen historia” korostaa ”keskustalaisuuden”! kärsineen tappion vuosina 1920–1922 ja jääneen merkitykseltään vähäiseksi⁴⁶. Huplilaisuutta vasten uskottavammalta tuntuu kuitenkin Soikkasen tulkinta, joka korostaa ”keskustan” merkitystä SDP:n yhtenäistymiskehitykselle. Soikkasen mukaan SDP seuraili vuosina 1920–22 ”keskustan” linjaa monissa kysymyksissä ja saavutti vuoden 1922 puoluekokoukseen mennessä paremman yksimielisyyden, sillä ”keskustan” vaatimukset tulivat näinä vuosina osin täytetyksi. Puolue omaksui monissa kysymyksissä radikaalimman linjan, kun mm. puolueen eduskuntaryhmä terävöitti toimintaansa. Vuoden 1922 lopussa puolue aloitti myös varovaisen yhteistyön SSTP:n kanssa punavankien armahdusasiassa.⁴⁷

Aikaisempaan verrattuna SDP:n vuoden 1922 puoluekokous kulki yhtenäisyyden merkeissä, sillä rajanveto kommunisteihin oli suoritettu, ja se vähensi vasemmistoradikalismin painetta. Tätä heijasteli se, että puoluekokous hylkäsi yksimielisesti SSTP:n vaaliliittotarjouksen. ”Keskustan” oppositio näkyi puoluekokouksessa enää heikosti, lähinnä kysymyksessä liittymisestä uuteen Wienissä perustettuun kansainväliseen vasemmistointernationaaliin. Lisäksi puolueen sosialisimiohjelman hahmotelma sai teoreettista taustaa itävaltalaiselta Otto Bauerilta, joka eritteli teoksessaan ”Tie sosialismiin” rauhanomaista tietä kohti ”yhteiskunnallistamista” eli yhteisomistusta.⁴⁸

Reformismin⁴⁹ vaikutti mm. kysymyksessä hallitukseen menosta, sillä vuoden 1922 puoluekokous päätti muuttaa vuoden 1919 puoluekokouksessa päätettyä

⁴⁵ Ampuja 1947 s. 174.

⁴⁶ Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 151–153.

⁴⁷ Soikkanen 1975 ss. 390–404, 422–423. Myös Kettunen on samoilla linjoilla. Kettunen 1986 ss. 288–300.

⁴⁸ SDP:n vuoden 1922 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 89–93, 152–153, Soikkanen 1975 ss. 395–403.

⁴⁹ Pauli Kettunen kritisoi tutkimuksessaan oletusta, että 20-luvun pyrkimys reformismiin olisi ollut jotenkin itsetarkoituis työväenliikkeen sisällä. Kettunen 1986 9-26. Myös Suomen työväenliikkeen historia analysoi laajasti reformismin ja ”keskustalaisuuden” suhdetta ss. 149–165.

menettelytapaa joustavammaksi. Vuoden 1919 päätöksen mukaan vaadittiin puoluekokouksen tai puolueäänestyksen päätös hallitukseen menosta. Nyt tämä hidas menettely korvattiin puolueneuvoston $\frac{3}{4}$ enemmistöpäätöksellä sekä $\frac{2}{3}$ enemmistöpäätöksellä eduskuntaryhmässä. Kuten vuonna 1919 myös vuoden 1922 päätöksessä korostettiin, että puolue menisi hallitukseen ainoastaan suuressa hätätilassa. Käytännössä päätös ei mahdollistanutkaan hallitukseen menoa, mutta avasi Suomessa tien kehitykselle kohti ministerisocialismia, eli sosialistisen puolueen osallistumista porvarillisen valtion hallitukseen. Vuoden 1922 puolueoimikunnan kokoonpanossa heijastui jonkinlainen kompromissi molempien suuntauksen saadessa sinne edustajiaan. Puheenjohtajana jatkoi Tanner ja puoluesihteerinä Tainio, varapuheenjohtajaksi tuli ”keskustan” johtohahmo J.F. Aalto.⁵⁰

Vuodesta 1923 reformistiset piirteet vahvistuivat SDP:ssä ja ”keskustasuuntauksen” vaikutusvalta heikkeni. Oikeistolaisin osa puolueen johtoa (etenkin Tanner ja Ryömä) tunnusteli yhä avoimemmin mahdollisuutta yhteistyöhän porvarillisen keskustan kanssa. Merkittävin konkreettinen muutos oli J.F. Aallon monivaiheinen syrjäyttämisooperaatio ”Suomen Sosialidemokraatista”, joka alkoi keväällä 1923, mutta toteutui lopulta vasta saman vuoden joulukuussa.⁵¹

Vuoden 1923 puolueneuvoston kokouksissa tannerilaiset pitivät Aaltoa kykenemättömänä päätoimittajan työhön. Tähän vetosi etenkin entinen päätoimittaja Ryömä saaden taakseen mm. Huplin, Rieti Itkosen, Kedon sekä Tannerin.⁵² Tosiasiallisesti syyt olivat sekä taktisia että henkilökohtaisia. Tanner katsoi Aallon aseman uhkaavan omaansa, sillä Aalto oli mm. estänyt Tannerin kirjoittaman artikkelin julkaisun ”Suomen Sosialidemokraatissa”. Toisaalta oikeistososiaalidemokraatit pelkäsivät porvariston toimia, Aallon edustaman radikaalisuuden pelättiin herättävän epäilyjä puolueen menettelytapojen laillisuudesta ja mahdollistavan yhtenäisen porvaririntaman synnyn.⁵³ Aallon toiminta oli myös ristiriidassa Tannerin ja Ryömän maltillisen linjan kanssa, joka oli mahdollista toteuttaa ainoastaan porvarillisen keskustan tuella. ”Keskustalainen” Aalto etäännytti

⁵⁰ Soikkanen 1975 ss. 395–403..

⁵¹ Paavolainen 1979 ss. 474–477.

⁵² Puolueneuvoston pöytäkirjat 29.3.1923 ja 4.12.1923, Työväenarkisto.

⁵³ Paavolainen 1979 ss. 474–477, Hakalehto 1973 s. 74.

sosiaalidemokraatteja tästä tavoitteesta⁵⁴.

”Keskustan” heikkeneminen liittyi osaltaan kommunistisen SSTP:n tuloon eduskuntaan vuonna 1922 ja sen lamauttamiseen jo seuraavana vuonna. Heinäkuun lopussa 1923 Kyösti Kallion hallitus pyyhkäisi ns. ”suuressa leikkauksessa” SSTP:n väliaikaisesti poliittiselta kartalta. Hallitus perusteli toimiaan SSTP:n yhteiskunnalle vaarallisella luonteella. SDP koki ”suuren leikkauksen” erityisen uhkaavana, sillä puolue oli tehnyt yhteistyötä SSTP:n kanssa etenkin punavankien armahdusasiassa. Yhteistyö herätti porvaristossa voimakkaita epäilyjä työväenpuolueiden aikeista. SDP:n johtaja Tanner tuomitsi ”suuren leikkauksen”, mutta totesi samalla kommunistien tehneensä parhaansa herättääkseen epäilyksiä omasta laillisuudestaan. Kommunisteihin kohdistettu painostus vaikutti osaltaan myös Aallon asemaan. Tannerilaiset katsoivat, että Aallon tapaisella vasemmistososiaalidemokraatilla ei sen hetkisessä tilanteessa ollut edellytyksiä toimia puolueen pää-äänenkannattajan johdossa.⁵⁵

Vasemmisto-oppositio teki Aallon asemasta Mikko Ampujan johdolla suuntakysymyksen. He linjasivat Aallon poikkeavat näkemykset (ns. aaltolaisuus⁵⁶) syyksi eroon. ”Keskustalaiset” syyttivät tannerilaisia liiasta veljeilystä porvarien kanssa, eivätkä nähneet syytä, miksei Aalto voisi jatkaa paikallaan. Omassa vastineessaan Aalto syytti Tanneria machiavellimaisista otteista sen jälkeen, kun Aalto oli kieltäytynyt julkaisemasta erästä Tannerin kirjoittamaa artikkelia. Aallon mukaan yhteistyö oli toiminut siihen asti moitteettomasti⁵⁷. Aallon erottaminen kumottiin aluksi puolueuuvostossa, mutta se toteutui lopulta syksyllä 1923.⁵⁸ Jouduttuaan väistymään pää-äänenkannattajasta, Aalto erosi omasta tahdostaan myös puolueoimikunnan varapuheenjohtajan paikalta ja palasi takaisin viipurilaiseen ”Kansan Työhön”. Se säilyi Aallon ohjauksessa aina lapualaisvuosiin asti tannerilaisuuden äänekkäimpänä kritikoijana. Viipurilaiset näkivät tulevina vuosina Tannerin uhkaksi koko sosiaalidemokraattiselle liikkeelle ja tukivat ”keskustan” perinnöstä ponnistanutta huplilaisuutta – ehkä jopa enemmän Tanneria vastaan kuin

⁵⁴ Soikkanen 1975 s. 420.

⁵⁵ Kettunen 1986 s. 298. Soikkanen 1975 s. 423–428.

⁵⁶ Aallon näkemyksistä esim. Puolueoimikunnan pöytäkirjat 8.4.1922, Työväenarkisto.

⁵⁷ Puolueoimikunnan pöytäkirjat vuodelta 1923. Liite 48, Työväenarkisto.

⁵⁸ Puolueuuvoston pöytäkirjat 29.3.1923 ja 4.12.1923, Työväenarkisto.

Huplin puolella.⁵⁹

Vuonna 1924 järjestettiin eduskuntavaalit. Näissä vaaleissa sosiaalidemokraattien asemat olivat suosiolliset, sillä viranomaisten toimet lähestulkoon lamauttivat kommunistien vaalityön. Vaalitaistelussa kommunistien ja sosiaalidemokraattien rajanveto oli jo tehty, ja kumpikin puolue oli identifioinut oman linjansa. Kuten odotettua, SDP:n kannatus nousi merkittävästi kommunistien kustannuksella, niin että SDP:llä oli vaalien jälkeen 60 (53 edellisissä vaaleissa) paikkaa ja kommunisteilla 18 (27). Vaalitulokset vahvistivat osaltaan maltillisen sosiaalidemokratian sotienvälisiä voittokulkua.⁶⁰ Sen sijaan puolueen jäsenmäärä jatkoi laskuaan lähes koko 1920-luvun alkupuolen seuraavasti⁶¹.

Vuosi	Jäseniä
1920	49 830
1921	37 541
1922	31 806
1923	27 750
1924	25 123
1925	27 268

SDP:hen jäi ”keskustan” tappion jälkeenkin merkittäviä oppositiopesäkkeitä. Aallon ympärillä oli Viipurissa vahva keskus, toisaalta puolueen johdossa ja eduskunnassa vaikuttaneet Ampuja, Helo ja Sventorzetski olivat monissa kysymyksissä eri linjoilla puolueen johtoon nähden.⁶² Jaakko Paavolaisen mielestä nämä oppositiovoimat olivat kuitenkin ”kesyjä”, eivätkä välittömästi uhanneet Tannerin asemaa puolueen johdossa⁶³. Paavolaisen kantaa on pidettävä oikeana, sillä kyse näyttää olleen linjaerimielisyyksistä tannerilaisen enemmistön ja ”keskustalaisen” vasemmisto-opposition välillä sekä joidenkin henkilöiden tulehtuneista väleistä (esim. Aalto ja Tanner). ”Keskusta” ei enää vuosikymmenen puolivälissä kyennyt haastamaan tannerilaisia suuntataisteluun, sillä merkittävimmät kiistakysymykset menettivät

⁵⁹ Kettunen 1986 ss. 298–299.

⁶⁰ Soikkanen 1975 ss. 428–432.

⁶¹ Asetelman tiedot Soikkanen 1975 s. 470.

⁶² Soikkanen 1975 s. 432.

⁶³ Paavolainen 1984 s. 57.

kantavuuttaan vuosikymmenen puolivälissä. Etenkin ministerisocialismille löytyi tällöin entistä yksimielisempi hyväksyntä ”keskustan” luopuessa periaatteellisesta vastustuksestaan⁶⁴. Oppositio oli kokonaisuutena hajanainen ja heikko ja sai toden teolla vauhtia vasta vuonna 1925 kun Tannerin entinen liittolainen Väinö Hupli liittyi siihen.⁶⁵

3. Huplilaisuus syntyy ”keskustalaisuudesta” ja antitannerilaisuudesta

3.1. Väinö Hupli KK:ssa: nousu, tuho ja tie Tannerin päävastustajaksi 1916–1924

Sinikka Sivula on historiikissaan käynyt läpi Väinö Huplin (1886–1934) vaiheita ennen vuotta 1924. Keskkoulun käynyt Hupli toimi nuorena miehenä vuosina 1908–1918 erilaisissa sanomalehtitehtävissä, mm. ”Kansan Äänen” päätoimittajana 1908–1909, ja oli vuonna 1918 perustamassa ”Suomen Sosialidemokraattia”. Hupli kuului ryhmään ”uusien kasvoja”, jotka olivat nostamassa SDP:tä jaloilleen vuoden 1918 sodan jälkeen. Kansanedustajana Hupli oli 1919–1922. Hupli työskenteli eduskunnassa ilmeisen aktiivisesti ja teki mm. Helon kanssa 1919 välikysymyksen punavankien armahtamiskysymyksestä. Kansanedustajanura jäi kuitenkin lyhyeksi, sillä hän oli jo aikaisemmin sitoutunut voimakkaasti osuustoimintaliikkeen kehittämiseen.⁶⁶

Vuonna 1915 Hupli valittiin Elannon sihteeriksi. Seuraavana vuonna (12.11.1916) ”puolueettoman” ja ”edistysmielisen” osuustoimintaliikkeen hajaannus johti Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK) perustamiseen edistysmielisen osuuskauppatoiminnan aatteelliseksi keskusjärjestöksi. Osuuskauppaliikkeen piirissä oli ollut kiistoja mm. osuuskauppaliikkeen yhteiskunnallisista tehtävistä, valistus- ja neuvontatyön järjestämisestä osuuskauppaliikkeessä ja osuuskauppojen edustusjärjestelmän perusteista. Syntyneiden kiistojen seurauksena edistysmielisten osuusliikkeet erkaantuivat Osuuskauppojen Liitosta (v:sta 1918 Yleinen

⁶⁴ Tuomioja 1982 s. 72.

⁶⁵ Soikkanen 1975 s. 432.

⁶⁶ Sivula 1968 ss. 235–257.

Osuuskauppojen Liitto/YOL) ja perustivat oman aatteellisen keskusjärjestönsä, Kulutusosuuskuntien Keskusliiton.⁶⁷ KK oli toiminnassa aina vuoteen 1991, jolloin sen nimi muutettiin Kuluttajaosuustoiminnan Liitoksi. Osuuskauppojen Liitosta eronnut ryhmä osuuskauppiaita esitti, että osuustoimintaliikkeen kaupallinen järjestö SOK voitaisiin pitää edistysmielisen ja puolueettoman osuuskauppaväen yhteisenä keskuselimenä. Ajatus osoittautui kuitenkin mahdottomaksi ja KK:n perustaneet kaupat joutuivat perustamaan myös oman kaupallisen keskusliikkeen, Osuustukkukaupan (OTK 1917).⁶⁸

KK oli muodollisesti liikeyritys, mutta sen pääasiallinen tarkoitus oli olla yleishyödyllinen osuustoimintajärjestö, jonka liiketoiminta lähinnä paikkasi järjestön talouden aukkoja. KK:n toiminta lähti heti alusta hyvin liikkeelle, sillä perustamisen yhteydessä siihen liittyi 89 osuuskauppaa. Hupli oli alusta alkaen aktiivisesti KK:n toiminnassa mukana ja valittiin heti 1916 sen sihteeriksi ja ”Kuluttajain Lehden” päätoimittajaksi. Vuodesta 1919 Hupli kuului KK:n johtokuntaan, ja 1921 hänet nimitettiin sen toimitusjohtajaksi. Huplin erityisesti kehittämä ”Kuluttajain lehti” saavutti vuonna 1924 peräti 57 000 kappaleen levikin.⁶⁹

Vuodesta 1918 KK antoi lakiasiainpalveluja ja vuodesta 1923 se auttoi rakennusneuvonnassa sekä välitti lainoja jäsenilleen. KK paisui nopeasti, erityisen nopeaa kasvu oli Huplin toimitusjohtajaksi tulon jälkeen. Vuonna 1917 KK:lla oli 10 työntekijää, mutta vuoden 1924 lopussa jo 84. Paisuminen ei näyttänyt hellittävän myöskään vuoden 1924 aikana, pikemminkin päinvastoin. KK:sta oli nopeasti kehittynyt valtakunnallisesti merkittävä monialainen työväen yleishyödyllinen osuustoimintayritys. Huplin oma suhde KK:hon oli kuin isän suhde rakkaaseen lapseen. Hän uhraisi ilmeisesti lähes kaiken aikansa ja tarmonsensa sen kehittämiseen.⁷⁰

Huplin ja Tannerin välirikon taustat ovat juuri KK:ssa. Hupli ja Tanner tunsivat toisensa jo sisällissotaa edeltävältä ajalta ja olivat olleet läheisessä yhteistyössä SDP:ssä vuodesta 1918. Hupli näyttää itse asiassa kuuluneen Tannerin lähipiiriin vielä

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Paavolainen 1979 ss. 91–110.

⁶⁹ Sivula 1968 ss. 235–257.

⁷⁰ Ibid.

1920-luvun alussa⁷¹. Paavolaisen tulkinnan mukaan suhteet olivat ilmeisesti huonontuneet vähitellen, jopa vuosien kuluessa, erimielisyyksien kalvaessa henkilöiden välejä. Hupli suunnitteli 1924 KK:lle uudistuksia, jotka olisivat tehneet sen aseman entistä hallitsevammaksi suomalaisessa osuustoimintaliikkeessä. Tällöin KK:n hallintoneuvoston puheenjohtajana toiminut Tanner asettui Huplia vastaan, mikä johti kiivaaseen voimainkoetukseen.⁷²

Huplin esikuvana osuustoimintaliikkeessä oli Saksan osuuskauppaliikkeen johtaja Kauffman, jolla oli suuri henkilökohtainen vaikutusvalta koko osuustoimintaliikkeessä⁷³. Vuoden 1924 uudistusten avulla oli tarkoitus entisestään paisuttaa KK:n toimintaa ja vahvistaa sen asemaa – ja tuoda Hupli lähemmäs samankaltaista riippumatonta asemaa, jonka Kauffman oli saavuttanut. Huplille osuustoiminta näyttää olleen ensisijaisesti aatteellista toimintaa ja laajennusten taloudellinen todellisuus näyttää olleen sivuseikka.⁷⁴ Vuoden 1924 uudistukset olisivat ilmeisesti merkinneet kasvavaa taloudellista taakkaa muulle osuustoimintaliikkeelle.

Väinö Tanner oli toiminut osuustoimintaliike Elannon toimitusjohtajana vuodesta 1915⁷⁵. Huolimatta asemastaan työväenliikkeen johtajana, Tannerille oli tyypillistä hyvin liikemiesmäinen tapa johtaa Elantoa. Se väritti hänen suhtautumistaan myös koko osuustoimintaliikkeeseen⁷⁶. Tanner oli aikaisemmin hyväksynyt KK:n laajentumisen, mutta vuoden 1924 uudistukset sotivat selkeästi hänen käsityksiään vastaan osuustoimintaliikkeen kehittämistarpeesta. KK ei ollut taloudellisesti riippumaton, sillä se sai rahoituksestaan merkittävimmän osan Osuustukkukaupan (OTK) suorittamista vapaaehtoisista maksuista. OTK oli koko Huplin toimitusjohtajakauden suhtautunut suopeasti KK:n talouden ylläpitoon. Avustuksista päätettiin kuitenkin aina vuosittain, jonka vuoksi OTK:lla oli tilaisuus kontrolloida KK:n toimintaa. Käytäntöön tarvittiin Huplin mielestä muutos. Huplin

⁷¹ Hupli raportoi matkalla olleelle Tannerille vuoden 1922 puoluekokouksesta ja ”keskustan” yrityksistä vallata puoluekokous. Paavolainen 1979 ss. 451–453. Vielä vuonna 1924 Hupli ja Tanner näyttävät olleen yhteistyössä Venäjän sosiaalidemokraattien avustamisessa. Paavolainen 1984 s. 46.

⁷² Paavolainen 1984 s. 17–21.

⁷³ Työväen muistitieto LIV 1965:533/1 (Onni Toivosen haastattelu) s.7. Työväenarkisto.

⁷⁴ Sivula 1968 ss. 251–252.

⁷⁵ Paavolainen 1979 s. 81.

⁷⁶ Hakalehto 1973 s. 28. Paavolainen 1984 s. 143–148.

suunnittelemien uudistusten mukaan OTK maksaisi pysyvästi KK:lle yhteensä 0,1 prosenttia vuotuisesta liikevaihdostaan. Tämä olisi turvannut KK:n laajentuneen toiminnan vuosiksi eteenpäin⁷⁷.

Huplin suunnitelmat valmistuivat vuoden 1924 alussa ja hän toi ne pian näyttävästi julkisuuteen⁷⁸. Hupli oli tehnyt ilmeisen paljon pohjatyötä uudistustensa läpimenon eteen ja hän sai lisäuskoa KK:n hallintoneuvoston kokouksessa 3.–4.5.1924. Kokouksen tehtävänä oli valmistella Viipurissa 7.6.1924 tapahtuvaa varsinaista KK:n edustajainkokousta ja hallintoneuvosto hyväksyi OTK:n avustuksen edustajainkokoukselle esitettäväksi⁷⁹. Tanner ei osallistunut toukokuun kokoukseen ja vältteli muutenkin asiaa. Keskusteluissaan Huplin kanssa hän ei maininnut sanallakaan vastustavansa uudistuksia. Paavolaisen mukaan syy oli nimenomaan taktinen. Tanner halusi vedota suoraan kokoukseen ja vältellä mahdollisimman pitkään avointa riitaa Huplin kanssa.⁸⁰

Viipurin kokouksessa Hupli selosti laajasti omia suunnitelmiaan. Niissä osuustoiminnan tavoitteet olivat muotoutuneet “osuustoiminnalliseksi yhteistaloudeksi”. Se muistutti sosialistista tai kommunistista talousjärjestelmää, ainakin mitä Huplin esittämistä epäkohdista ja korjausehdotuksista nykyiseen kapitalistiseen järjestelmään oli pääteltävissä.⁸¹ Tanner yllätti Huplin kuitenkin perusteellisesti omassa puheenvuorossaan ilmoittaessaan, ettei esitettyihin suurisuuntaisiin uudistuksiin ollut tarvetta. Tannerin mielestä KK yritettiin tuoda liian näkyvälle paikalle suomalaisessa osuustoimintaliikkeessä. Erityisesti Tanner kiinnitti huomiota OTK:n prosenttipykälään, josta ei neuvoteltu millään tavalla kyseisen tahon kanssa. Tanner myös vähätteli Huplia ironisella tavalla.⁸²

“ Kyllähän jokin järjestö ja jokin yksityinen henkilökkin voi johtaa semmoista kansanvaltaistakin järjestöä kuin osuustoimintaliike on,

⁷⁷ Paavolainen 1984 ss. 18–19.

⁷⁸ Kuluttajain lehti 28.2.1924.

⁷⁹ KK:n hallintoneuvoston pöytäkirjat 3.–4.5.1924, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja CBC, Työväenarkisto.

⁸⁰ Paavolainen 1984 s. 21.

⁸¹ KK. Vuosikirja 1924, ss. 430–433, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja DE, Työväenarkisto. Paavolainen ss. 21–22.

⁸² KK. Vuosikirja 1924 ss. 553–554, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja DE, Työväenarkisto. Hakalehto 1973 ss. 76–77.

mutta se riippuu hänen persoonallisista ominaisuuksistaan ja hänen henkisestä voimastaan. Jos asia pannaan sääntöihin, niin sillä ei mitään voiteta, päinvastoin sillä herätetään jonkin verran hymyilyä.”⁸³

Huplille oli tyypillistä voimakkaasti kuohahtava temperamentti. Tannerin ilmoitusta seuranneessa purkauksessa onkin havaittavissa selkeä pettymys ja yllätys. Hupli syytti Tanneria siitä, että tämä

“lukuisten poliittisten tehtäviensä tähden jää niin sivuun osuuskauppaliikkeestä, että monesti täytyy vetämällä vetää häntä mukaan jos mielitään osuuskauppaliikettä kehittää”⁸⁴

Hupli syytti Tanneria kehityksen toistuvasta jarruttamisesta. Tämä viittaisi siihen, että henkilökohtaiset erimielisyydet olivat alkaneet kehittyä jo ennen KK:n edustajainkokousta.⁸⁵ Tannerin valitsema tapa vedota suoraan edustajainkokoukseen osoittautui kuitenkin oikeaksi, sillä se palautti asian hallintoneuvostolle. Viipurin kokous merkitsi samalla Tannerin ja Huplin välien lopullista katkeamista. Kiihtynyt Hupli vakuutti kokouksen jälkeen lähipiirilleen, että Tannerin aika puolueen johdossa oli ohi, ja että hän itse syrjäyttäisi tämän kahden vuoden kuluessa ”puolueen paavina”.⁸⁶ Huplin lähipiirissä toimineen Onni Toivosen mukaan tilanne KK:ssa muuttui loppukesällä 1924 äärimmäisen jännittyneeksi henkilökunnan jakautuessa Huplia tukevaan ja tätä vastustavaan ryhmittymään. Hupli ei tällöin sietänyt arvostelua ja ajautui mitä pienimmistä syistä törmäyskurssille mm. Toivosen kanssa. Huplilla oli heikko sydän ja hänen terveytensä puolesta pelättiin.⁸⁷

Hallintoneuvosto kokoontui jälleen 11.–12.10.1924. Sen sijaan, että Hupli olisi keskittynyt puolustamaan aikaisempia esityksiään, hän toi kokoukseen joukon uusia. Kiistanalaisia sääntömuutoksia ei käsitelty, mutta sen sijaan asetettiin kolmihenkinen komitea tutkimaan oliko KK:n laajeneminen terveellä pohjalla. Myös Tanner kuului komiteaan. Tämä oli jo selkeä hyökkäys Huplin suunnitelmia vastaan ja KK:n

⁸³ KK Vuosikirja 1924 ss. 553–554, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja DE, Työväenarkisto.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Työväen muistitieto LIV 1965:533/1 (Onni Toivonen) s. 8, Työväenarkisto. Paavolainen 1984 s. 23.

⁸⁷ Työväen muistitieto LIV 1965:533/1 (Onni Toivonen) s. 8, Työväenarkisto.

toimitusjohtaja teettikin laajan selvityksen KK:n toimista.⁸⁸

Huplin ja Tannerin mittelö jatkui hallintoneuvoston seuraavassa kokouksessa 3.–4.11.1924. Kokous alkoi kahden KK:n johtokunnan jäsenen, Emil Sallilan ja Onni Toivosen eroanomusten käsittelyllä. Hupli ehdotti heidän tilalleen Matti Paasivuorta ja kommunisti Eino Pekkala. Tanner katsoi kuitenkin, että valinta tuli lykätä toiseen kokouspäivään. Toisena kokouspäivänä Tanner pyrki siihen, että valinta suoritettaisiin vasta joulukuun kokouksessa. Näin päätettiinkin, jonka jälkeen Hupli pyysi merkittäväksi pöytäkirjaan, että tulee harkitsemaan voiko päätöksen vuoksi enää toimia KK:n toimitusjohtajana. Kun vielä erästä uutta sanomalehteä koskenut ratkaisu päättyi Huplin kannalta epäsuotuisasti, hän ilmoitti eroavansa tehtävästään vuoden 1925 alusta.⁸⁹

Myös kiistanalaisella sääntömuutoksella OTK:n maksuosuudesta KK:lle oli merkittävä osuus marraskuun kokouksessa. Hupli näet ilmoitti, että riidanalainen 10 momentti käsiteltäisiin KK:n ja OTK:n hallintoneuvostojen yhteisessä kokouksessa. Enemmistö vastusti Tannerin johdolla asiaa, ja niinpä jäätiin odottamaan OTK:n hallintoneuvoston ratkaisua, mikä saatiinkin jo 4.11.1924 aamupäivällä. Siinä OTK hylkäsi Huplin ehdotuksen, mutta sen sijaan OTK:n puheenjohtaja Wäinö Wuolijoki ehdotti, että KK:lle myönnettäisiin kiinteä 600 000 vuotuinen avustus seuraavaksi kolmeksi vuodeksi. Kiistojen luonne ei lopulta ollut fiskaalinen, sillä Huplin mielestä summa riitti hyvinkin KK:n toiminnan turvaamiseen useaksi vuodeksi.⁹⁰ OTK:n avustusmäärän kompromissiratkaisu syntyi lopulta helposti, muodollisesti jopa yksimielisesti. Paavolaisen mukaan Huplin eron syynä oli ensisijaisesti riita johtokunnan henkilökysymyksistä, joskin hänkin liputtaa varovasti taktisen näkökulman puolesta.⁹¹ Taktinen näkökulma tuntuu Huplin persoonan ja toimintatapojen valossa kaikin puolin perustellulta päätelmältä.

Episodi päättyi Huplin kannalta kuitenkin huonosti. Tanner nimittäin aavisti Huplin juonen ja kutsui hallintoneuvoston jo seuraavana päivänä (5.11.1924) yksityiseen

⁸⁸ Paavolainen 1984 s. 24.

⁸⁹ KK:n hallintoneuvoston pöytäkirjat 3.–4.11.1924, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja CBC, Työväenarkisto.

⁹⁰ Paavolainen 1984 s. 25.

⁹¹ KK:n hallintoneuvoston pöytäkirjat 3.–4.11.1924, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja CBC,

kokoukseen, jossa päätettiin suhtautumisesta Huplin eroilmoitukseen. Ylimääräisestä kokouksesta ei informoitu Huplille, ja se pysyi häneltä salassa aina joulukuun hallintoneuvoston kokoukseen asti.⁹² Yksityisessä kokouksessa päätettiin yksimielisesti, että Huplin eroilmoitus jäisi pysyväksi, eikä häntä pyydettäisi peruuttamaan sitä. Ero päätettiin lavastaa mahdollisimman huomiota herättämättömäksi, eikä uutta toimitusjohtajaa valittaisi ennen kuin Hupli olisi vuoden 1925 alusta eronnut. Samoin Huplin toimia arvioiva tutkijakomitea antaisi raporttinsa vasta vuoden 1925 puolella.⁹³

Tannerin epätarkkojen⁹⁴ muistelmien mukaan hallintoneuvosto otaksui, että Huplin ero ei ollut tarkoitettu vakavaksi, vaan hän koetti sillä kääntää hallintoneuvoston vastustusasenteen. Tämä lienee perusteltua, sillä Huplin eroutinen levisi tai levitettiin laajalle, jopa porvarillisiin lehtiin. Hupli myös kirjoitti ”Kuluttajain Lehteen” muutaman laajan artikkelin eronsa johdosta. Huplilla oli edelleen kannatusta KK:n henkilökunnan keskuudessa, ja työntekijät jättivät toimitusjohtajalle adressin, jossa toivoivat tämän pysyvän paikoillaan. Joulukuun alussa, juuri ennen seuraavaa hallintoneuvoston kokousta, järjestettiin osuuskauppaväen kokous, jossa Huplia pyydettiin jäämään paikalleen.⁹⁵ Tanner muistelee paikalla olleen kuitenkin vain puolisen tusinaa henkilöä⁹⁶.

Hallintoneuvosto kokoontui jälleen 7.12.1924 ja tällöin Huplin ja Tannerin kiistat KK:ssa kokivat lopullisen huipentumansa. Hupli peruutti ennakkokaavailujen mukaisesta eroilmoituksensa vedoten siihen, että monet eri tahot olivat pyytäneet häntä jäämään paikoilleen.⁹⁷ Ehdotusta oli osattu odottaa ja näyttää siltä, että osa hallintoneuvostosta olisi taipunut Huplin paikalleen jäämiseen. Tannerin vaatimuksesta pidettiin tällöin suljettu junttakokous, jossa Tannerilla oli henkisenä tukena KK:n johtokunnan jäsenet Wuolijoki, Raittinen ja Alanen, jotka ilmeisesti omalta osaltaan käänsivät vastaan hangoittelevia hallintoneuvoston jäseniä. KK:n

Työväenarkisto. Paavolainen 1984 s. 25.

⁹² Paavolainen 1984 s. 27.

⁹³ Paavolainen 1984 s. 25–26.

⁹⁴ Tannerin mukaan hallintoneuvosto kokoontui heti varsinaisen kokouksen jälkeen, vaikka tosiasiasa yksityinen neuvottelu Elannon tiloissa tapahtui vasta seuraavana päivänä. Tanner 1966 ss. 39–40.

⁹⁵ Paavolainen 1984 s. 26.

⁹⁶ Tanner 1966 s. 40.

⁹⁷ KK:n hallintoneuvoston pöytäkirjat 7.12.1924, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja CBC, Työväenarkisto.

henkilökunnalla oli tilaisuuteen pääsy kielletty, joten Hupli jäävättiin tilaisuudesta ulos.⁹⁸

Suljetun kokouksen aikana Tanner hyökkäsi laajassa puheenvuorossaan Huplia vastaan tehden selkoa hänen toimistaan etenkin loppuvuoden 1924 osalta. Ristiriitaisessa puheenvuorossaan Tanner kiisti henkilökohtaisten ristiriitojen olemassaolon, mutta toisaalta hän myös totesi yhteistyön Huplin kanssa olevan mahdotonta. Riidoista hän syytti Huplia, jonka hän katsoi toimineen joustamattomasti. Tannerilla oli pelissä oma vaikutusvaltansa ja asemansa osuustoimintaliikkeessä. Hän uhkasi lopuksi omalla erollaan, jos Hupli saisi jäädä paikoilleen. Äänin 12-3 Tanner voitti, ja Huplin eroilmoitus jäi voimaan.⁹⁹

Tämän jälkeen jatkettiin avointa kokousta ja Huplille ilmoitettiin suljetussa kokouksessa tehdystä päätöksestä. Hupli katsoi kuitenkin olevansa yhä virassaan, koska hallintoneuvosto ei ollut hänen eronsa jälkeen ryhtynyt toimenpiteisiin. Tässä vaiheessa Huplille valaistiin, että 5.11.1924 oli pidetty suljettu istunto, jossa hänen erostaan oli tehty selviö. Tätä seurasi episodi, jossa Tannerin muistiinpanojen mukaan Hupli menetti täysin hermonsa ja uhkasi tappaa sekä itsensä että Tannerin. Tannerin lakonisista vastauksista raivostuneelle Huplille on pääteltävissä hänelle tyypillinen mitään pelkäämätön ja ylimielinen asenne vastustajiaan kohtaan. Tannerin sätti Huplia tappion hetkellä “oikukkaaksi naiseksi”. Huplin ero yritettiin tietenkin lavastaa mahdollisimman sovinnolliseksi, mutta konfliktin jälkien selvittelyä riitti KK:ssa runsaasti vielä seuraavallekin vuodelle.¹⁰⁰ Hupli erosi tehtävästään vuoden 1925 alusta, mutta siteitä osuustoimintaan hän ei katkaissut kokonaan. Hupli vilahtelee, joskin sivuroolissa, siellä täällä myöhemminkin osuustoimintaliikkeen asioissa¹⁰¹.

Muistelmissaan, jotka jopa Paavolaisen mielestä ovat osin harhaanjohtavat, Tanner antaa Huplin toiminnasta KK:ssa hyvin arveluttavan kuvan¹⁰². On kuitenkin otettava huomioon, että Tanner omalla toiminnallaan muokkasi hallintoneuvoston syksyn

⁹⁸ Paavolainen 1984 s. 26–28.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ KK:n edustajakokouksen pöytäkirjat 8.6.1927, Kulutusosuustoiminnan keskusliitto, sarja CA, Työväenarkisto.

¹⁰² Tanner 1966 ss. 39–41.

kuluessa kannalleen, sillä vielä keväällä sen enemmistö kannatti Huplin esityksiä. Toisaalta Huplin tapa toimia vetämällä kiistanalaiset asiat julkisuuteen ei nähdäkseni ollut omiaan herättämään luottamusta KK:n johdossa. Ainakaan se ei toiminut yhtä hyvin kuin Tannerin juntaustaktiikka. Hakalehdon mukaan Tannerin tarkoituksena oli nimenomaan syrjäyttää Hupli. KK:n toimitusjohtaja oli J.F. Aallon syrjäyttämisen jälkeen ainoa merkittävä uhka hänen ylivalalleen maltillisessa työväenliikkeessä. Hakalehdon mukaan tämä selittää sen, että Tanner ei lopulta suostunut minkäänlaisiin kompromisseihin Huplin kanssa.¹⁰³

Episodi KK:ssa näyttää mielestäni yksinkertaisesti valta- ja suuntataistelulta puhtaimmillaan. Paavolaisen antama kuva Huplin ajamien uudistusten järjettömyydestä ei ole kokonaisuudessa vedenpitävä. Pikemminkin taustalla oli KK:n alkava kehitys työväen osuustoimintaliikkeen johtavaksi järjestöksi. Tannerilla oli kaksi selkeää syytä vastustaa Huplia: Yhtäältä KK ja Hupli uhkasivat Elannon ja Tannerin asemaa osuustoimintaliikkeen johdossa. Toisaalta ehdotetut uudistukset olivat taloudellisesti kannattamattomia, mikä soti niitä periaatteita vastaan, joiden mukaan osuustoimintaliikettä tuli Tannerin mielestä kehittää.

3.2. Nousu kanveesista: Huplista tulee SDP:n uuden opposition johtaja vuoden 1925 alussa

SDP:n tilanne oli 1920-luvun puolivälissä muuttunut ratkaisevasti helpommaksi vuosikymmenen alkuun verrattuna. Pahimpien suuntariitojen vaihe oli jäänyt taakse puolueen asettuessa entistä yksimielisemmin rakentavan parlamentarismien taakse. SDP:n kokemustila ei enää 1920-luvun puolivälissä ollut hajanainen, vaan puolue näki itsenä osana puoluekenttää. Myös vuoden 1918 varjo alkoi vähitellen väistyä SDP:n yltä. Ero oli hätkähdyttävä SKP:n kommunisteihin, jotka Neuvostoliitosta käsin juonittelivat Suomen valtiota vastaan. SDP:n suhde SSTP:hen oli paljon ongelmallisempi. Toisaalta puolueet suhtautuivat kielteisesti toisiinsa, mutta toisaalta ne etsivät toisistaan suojaa porvariin toimia vastaan¹⁰⁴. Vuoden 1923 ”suuren leikkauksen” jälkeen SSTP joutui yhä enemmän erilleen SDP:stä, ja vuosikymmenen loppua kohti puolueiden välit viilenivät. Vain muutama SDP:n vasemmiston edustaja

¹⁰³ Hakalehto 1973 ss. 76–78.

kannatti yhteisrintama-ajatusta ”suuren leikkauksen” jälkeen.¹⁰⁵

SDP näki tulevaisuutensa mielestäni parlamentarismissa ja ”keskustan” viljelemä radikalismi oli aikaisempaa verrattuna muodoltaan lievää ”sanaradikalismia” ja vailla reaalista pohjaa. Puolueen johto ajoi Tannerin johdolla reformismia ja ministerisosialismia, ”keskusta” taas piti kiinni oppositioroolista. SDP:n oikeisto suhtautui pragmaattisesti yhteistyöhön porvariston kanssa. Vasemmistolle eli ”keskustalle” asiat olivat enemmän periaatteellisia ja se suhtautui porvari yhteistyöhön torjuen ja ehtoja asettaen. Oikeiston odotushorisontissa siinsi työväenpuolueen aseman vakiinnuttaminen parlamentaarisessa kentässä ja ministerisosialismin lopullinen hyväksyminen ja realisointi. Puolueen vasemmisto taas pitäytyi perinteisessä marxilaisuudessa ja odotti kapitalistisen valkoisen Suomen romahtavan. Austromarxilaisuuden hengessä tätä ei kuitenkaan aiottu suorittaa aseellisen vallankumouksen kautta, ajan kulumisen ja radikaalisuuden ylläpitämisen katsottiin riittävän tähän.¹⁰⁶

SDP:n sisäisten fraktioiden synnylle oli 1920-luvun puolivälissä edellytykset sekä linja- että henkilökohtaisten erimielisyyksien pohjalta. Puolueen enemmistö oli toki yhtynyt vahvan oikeiston eli tannerilaisuuden ympärille ja jatkoi omaksumaansa politiikkaa. Vasemmistoleimaiset ”keskustalaiset” olivat myös lieventäneet linjaansa, eikä puolueen hajoaminen näyttänyt todennäköiseltä. ”Keskustalaiset” olivat kuitenkin kärsineet tappion suuntataistelussa ja puolueen linjaa ohjattiin oikeiston komennossa. He kokivat oikeistososiaalidemokratian kompromissipolitiikan vievän puoluetta kohti poliittista keskustaa. Tätä kehitystä he eivät voineet hyväksyä.

Aineiston ja edellisten kappaleiden perusteella huplilaisuuden perusta oli kahdessa eri työväenliikkeen haarassa: SDP:n sisällä ”keskustan” oppositiossa ja KK:ssa Huplin tappioissa. Nämä tapahtumat toisaalta vankistivat Tannerin ja tannerilaisuuden asemaa työväenliikkeen suunnannäyttäjänä, mutta samalla ne herättivät laajaa vastustusta ja revanssinhalua. SDP:n ”keskustalaiset” puhuivat avoimesti puolueen

¹⁰⁴ Saarela 1996 ss. 295–96.

¹⁰⁵ Soikkanen 1975 ss. 425, 479.

¹⁰⁶ Soikkanen 1975 ss. 418–421.

diktaattorista¹⁰⁷. Tanner sen sijaan kiisti koko 1920-luvun suuntaerimielisyyksien olemassaolon¹⁰⁸. Aineiston perusteella suuntariitoja kuitenkin oli koko 1920-luvun ajan, joskin aikaisemman tutkimuksen mukaan niiden merkitys väheni merkittävästi vuosikymmenen loppuun mennessä¹⁰⁹. Tannerin mielipide tuntuu lähinnä taktiselta, näyttää pikemminkin siltä, että Tanner koki jatkuvasti olleensa paras itse henkilönä johtamaan työväenliikettä. Tällöin oli luonnollista kiistaa suuntaerimielisyydet ja katsoa ainoastaan kuka oli henkilönä sopivin mihin tehtävään. Viimeistään Aallon syrjäyttämisen jälkeen Tannerin dominoiva asema nousi vastustusta ruokkivaksi ilmiöksi SDP:n sisällä. Puolueen papereita tutkiessa tulee helposti siihen johtopäätökseen, että Tannerin asema oli aina vuoteen 1926 hyvin vahva, hänellä oli enemmistön tuki takanaan. Vuodesta 1925 Tannerin vastustus näyttää kuitenkin nousseen merkittävästi. Oireellista oli tällöin se, että ne jotka eivät tukeneet häntä, olivat voimakkaasti häntä vastaan.

Huplin kärsimän äärimmäisen nöyryyttävän tappion jälkeen Tannerin valta maltillisessa työväenliikkeessä näytti murtumattomalta myös osuustoimintaliikkeen suhteen. Osuustoimintaliikkeessä Tanner oli Huplin syrjäyttämisen jälkeen suvereeni johtaja, mutta puolueessa voimainkoetus oli vasta alkamassa. Hupli opittiin tuntemaan 20-luvulla voimakkaana poliittisena taistelijana ja tehokkaana järjestöihmisenä¹¹⁰, mikä teki hänestä juuri sopivan henkilön johtamaan oppositiota. ”Keskusta” kokikin renessanssin Huplin liittoutuessa sen kanssa puoluejohtoa vastaan. Osuustoimintaliikkeessä kokemansa tappion jälkeen Hupli otti ensisijaiseksi päämääräkseen SDP:n johdon syrjäyttämisen.

Syitä eriteltäessä voidaan todeta seuraavaa. Ensinnäkin kyse oli kunnianhimosta. Hupli koki että Tannerin aiheuttama tappio ei ollut lopullinen, vaan hänellä oli vielä annettavaa työväenliikkeelle. Paavolainen ja Sivula korostavat Huplin toimintaa analysoidessaan jonkinlaisena johtoajatuksena sitä, että syynä huplilaisuuden syntymään oli Huplin henkilökohtainen katkeruus. Onkin selvää, että

¹⁰⁷ Ampujan muistelmissa on paikka paikoin viittauksia tähän. Ampuja 1947 passim.

¹⁰⁸ Esim. Aallon tapauksessa puolueuuvoston pöytäkirjat 29.3.1923 (Tannerin puheenvuorot kiistasta), Työväenarkisto. Toisaalta vielä 1929 Tanner kielsi pääsääntöisesti suuntakysymysten merkityksellisyden. Suomen Sosialidemokraatti 7.11.1929.

¹⁰⁹ Soikkanen toteaa puolueen vasemmisto-opposition” hävinneen Sunilan hallituksen aikoihin 1928”. Soikkanen 1975 s. 480.

¹¹⁰ Sivula 1968 passim.

henkilökohtainen revanssinhalu näytteli merkittävää osaa, mutta huplilaisuutta ei ole mahdollista asettaa näin yksinkertaisiin raameihin. Tämä tulee viimeistään ilmi vuoden 1926 aikana, jolloin erityisesti Hupli ja uusi puoluesihteeri K.H. Wiik uudistivat voimakkaasti puolueen toimintaa¹¹¹. On hyvin vaikea kuvitella, että suurisuuntaisia uudistuksia olisi tehty pelkästään katkeruuden vuoksi. Luontevammalta tuntuu, että vasta tällöin Hupli pääsi toteuttamaan visioitaan, joiden toteuttaminen KK:ssa oli estetty.

Huplilaisuuden taustat eivät selity pelkästään henkilökohtaisen revanssinhalun tai kunnianhimon kautta. Huplilaisuus heijastelee yleisemmin linjariitaa SDP:n ja osuustoimintaliikkeen sisällä. Osuustoimintaliikkeessä Tannerin ajama teknokraattinen linja peri voiton Huplin aatteellis-idealistsesta linjasta. Huplin mallissa vahva organisaatio (KK) ja vahva johtaja (Hupli itse) ohjaisi osuustoimintaliikettä. Tannerin mallissa valta keskittyi käytännössä toki hänelle itselleen. Keskittyminen ei kuitenkaan ollut leimallista, sillä Tannerin johtajuus ei perustunut sopimukseen tai hänen asemaansa vaan pikemminkin hänen henkilökohtaiseen vaikutusvaltaansa. Malliin ei sisällynyt mitään superorganisaatiota, millaiseksi KK olisi todennäköisesti Huplin johdolla muodostunut.

Toisaalta huplilaisuudessa oli kyse hyvin henkilökohtaisista asioista, joiden rationaalisuus ei liene selvitetävissä. Vastausta on tällöin haettava Tannerin ja Huplin persoonien eroista sekä Tannerin suhtautumisesta Hupliin. Tannerin ylimielinen suhtautuminen poliittisiin vastustajiinsa on selvästi luettavissa pitkin SDP:n pöytäkirjoja 1920-luvulla. Huplin kohdalla se tulee selkeimmin esiin hänen erottamisensa jo selvittyä KK:ssa. Sovinnollisuuden sijasta Tanner solvasi Huplia ja katkeroitti tämän persoonaa tavalla, joka ei ilmeisesti unohtunut koskaan¹¹². Tannerilla ei maailmansotien välillä tyypillistä kompromissihakuisuus työväenliikkeen sisällä. Hän seurasi ”keskustan” linjaa pakon edessä, mutta syrjäytti nämä poliittisten suhdanteiden ajaessa ”keskustan” politiikan tavoitteet etäämmäksi tannerilaisten tavoitteista. Tannerille ei myöskään ollut tyypillistä joustavaa toisen persoonan mukaan, vaan yksiselitteisesti ajaa omaa linjaansa. Tavoitteena oli aina sivuuttaa

¹¹¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 11.3.1926 ja 13.3.1926, Työväenarkisto. Tuomioja 1982 ss. 78–79.

¹¹² Paavolainen 1984 s. 27–28.

vastustus, joka hänen näkökantojaan vastaan esitettiin¹¹³. Tannerin toiminnassa tämä kaikki tulee ilmi niin J.F. Aallon, Huplin kuin myös 30-luvun vasemmisto-opposition kanssa. Tanneria voidaankin pitää poliitikkona, jolle henkilöiden arvo mitattiin näiden mielipiteillä ja ennen kaikkea uskollisuudella Tannerille ja tämän linjalle. Hänelle oli omien sanojensa mukaan tyypillistä, että “hänen luonteensa mukaista ei ole ketään henkilöä enemmän vihata kuin rakastaakaan¹¹⁴.” Juuri tunteettomuus Huplin herkkää persoonaa kohtaan oli osaltaan syynä lopulliseen välirikoon ja Tannerin omaan syrjäytymiseen.

Hupli oli persoonana Tannerin vastakohta, taiteellinen ja herkän tunteellinen. Tämä ilmenee hänen jopa pateettisuuteen asti herkissä ja vaikeaselkoisissa puheenvuoroissaan SDP:n elinten kokouksissa¹¹⁵. Huplin puheille oli tyypillistä tyylillinen monimutkaisuus ja usein ajatuskulkujen ja näkökohtien huolellisen tarkka erittely. Toisin kuin Tanner Hupli ei ollut pragmaatikko. Sosiaalidemokratiassa hänelle olivat tärkeitä ideologiset aspektit, sekä sosiaalidemokratiaa kannattavat joukot ja joukkoliike. Puheissaan Hupli vetosikin usein joukkojen mielialaan. Huplia voidaankin pitää tässä mielessä vanhan työväenliikkeen perinnön jatkajana, sillä oikeistososiaalidemokraateille oli tärkeämpää toimia edustuksellisessa demokratiassa kuin luoda vahvaa joukkoliikettä.¹¹⁶ Parlamentaarisisessa työskentelyssä Huplille oli usein tärkeää ”taktisten” näkökohtien huomiointi, nimenomaan oikeanlaisen ”viestin” antamiseksi omille joukoille. Tuntojaan Hupli purki runoihin, joista julkaistiin vuonna 1938 postuumisti kokoelma “Kivikkotie”. Paavolaisen mukaan osa teoksen poliittisista runoelmista on kirjoitettu Tannerin ”inspiroimana”¹¹⁷.

Huplia ja Tanneria yhdisti kuitenkin yksi asia, nimittäin tavaton tarmokkuus. Hupli ei suinkaan masentunut tappiostaan KK:ssa vaan päätti toteuttaa Viipurin kokouksessa kesäkuussa 1924 lupaamansa Tannerin syrjäyttämisen. On helppo arvata, että Hupli työskenteli kuumeisesti vuoden 1924 lopulla ja 1925 alussa valmistaakseen tietä

¹¹³ Hakalehto 1973 s. 32. Paavolainen ei analysoi elämäkerrassaan Tannerin toimintatapojen ja motiivien tätä puolta.

¹¹⁴ Paavolainen 1984 s. 26.

¹¹⁵ Hyvä esimerkki SDP:n hallitusneuvotteluista. Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.12.1926 ss. 2–14, Työväenarkisto.

¹¹⁶ Esim. puolueneuvoston pöytäkirjat 20.–21.11.1927 ss. 33–45, Työväenarkisto. Hupli lienee lähes säännönmukaisesti valmistellut puheensa hyvin tarkkaan ja huolellisesti.

¹¹⁷ Paavolainen 1984 ss. 64–66.

opposition hyökkäykselle. Alueellisesti Tannerin vastustuksen painopiste oli alun perin etenkin ”keskustalaisuuden” hallitsemassa Viipurissa ja sitä ympäröivissä SDP:n piirijärjestöissä. Hupli kykeni liittämään myös merkittävän Uudenmaan vaalipiirin oppositioon. Huplilla oli tähän kaikki edellytykset, sillä hän oli toiminut vuodesta 1919 sen puheenjohtajana. Uudenmaan vaalipiiristä muodostuikin yksi tannerilaisen puoluetoimikunnan arvostelun keskuksista.¹¹⁸

Toisin kuin Paavolainen esittää, Hupli oli alusta alkaen selkeä opposition näkyvä johtaja, ”vasta-Tanner”¹¹⁹. Oppositio oli ennen Huplin mukaantuloa hampaaton, mutta Huplin johdolla se kykeni haastamaan puoluejohdon aivan uudella tavalla. Tannerin syrjäyttämiseksi olisi tuskin löytynyt minkäänlaisia edellytyksiä ”keskustan” oppositioretoriikan avulla. Tuskin presidentti Relanderkaan sattumalta piti Huplia useasti ”sosialidemokraattien johtomiehenä”¹²⁰. Näiden syiden vuoksi huplilaisuudesta on kirjoitettu sen mukaan, mikä on ollut kirjoittajan suhde Tanneriin. Hupli oli Tannerin vaarallisin kilpailija ja Tannerin lähipiiri sekä Tanner itse ovat tehneet parhaansa Huplin merkityksen häivyttämiseksi¹²¹.

3.3. ”Keskustalaisten” ja huplilaisten järkiavioliitto

Huplilaisuus ei alkujaan ollut selkeä vasemmisto-oppositio¹²². Hupli oli 1920-luvun alussa maltillinen osuustoimintasosialisti ja vastusti ”keskustan” pyrkimyksiä. Vielä 1924 Hupli oli poliittiselta katsomukseltaan melko lähellä Tannerin oikeistososiaalidemokraattista kantaa. Hupli mm. kannatti ministerisosialismia, jolle ”keskustalaiset” puolestaan asettivat enemmän ehtoja.¹²³ Opposition muotoutumisvaiheessa vuoden 1925 alussa Hupli pyrki ottamaan käyttöön yhtenäisen työväenliikkeen asenteita ja viemään linjaansa vasemmalle. Syyt tähän muutokseen olivat sekä taktiset että ideologiset syyt. 1920-luvun alussa Huplin kiinnostus ja aika

¹¹⁸ Ibid..

¹¹⁹ Paavolaisen analyysi Huplin asemasta SDP:n opposition johtajana on käsittämätön, Paavolainen 1984 s. 63.

¹²⁰ Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931, julkaissut Eino Jutikkala 1968. (Relander II, 1968) ss. 29–30, 209

¹²¹ On huomattava, että Alekski Aaltosen vuonna 1941 Tannerin 60-vuotisjuhliin tekemä lyhyt katsaus Tannerin suhteista huplilaisiin on otettu vain pienin muutoksin sellaisenaan Tannerin varsinaisiin muistelmiin. Kts. Väinö Tanner 60 vuotta 12.3.1941. Kulutusosuuskuntien keskusliitto 1941.

¹²² Soikkasen mielestä huplilaisuus ei ollut sitä missään vaiheessa. Soikkanen 1975 s. 438.

¹²³ Sivula 1968 s. 263.

eivät olleet riittäneet puoluepolitiikointiin, osuustoiminnan viedessä kaiken ajan. Keskittyessään vuoden 1925 alusta puoluepolitiikkaan Hupli kiinnitti huomiota puolueen toiminnassa havaitsemiinsa epäkohtiin, kuten valistustoimintaan, jotka olivat olleet hänelle tärkeitä myös KK:ssa. Samalla Hupli pyrki taktisesti varmistamaan mahdollisimman suuren kannatuksen tuomalla esiin asioita, joihin mahdollisimman monen SDP:n vasemmistoon ja ”keskustaan” kuuluneen oli helppo yhtyä.¹²⁴

“Keskustan” opposition vaikutus ei lakannut kokonaan huolimatta 1920-luvun puolivälin tappiosta reformistiselle tannerilaisuudelle. Viipurissa oli opposition vahva keskus, ja siitä tuli myös uuden huplilaisen opposition tukialue.¹²⁵ Puoluekentässä näkyvä “Kansan Työ” kritisoi Tannerin toimia ja oli puolueen yleistä linjaa huomattavasti enemmän vasemmalla. Päätoimittaja Aalto esitteli lehdessä teoreettisia kysymyksiä ja omaksumaansa austromarxilaista teoriaa. Viipurissa ja maan itäisissä osissa hänen ajatuksillaan oli paljon kantavuutta.¹²⁶ Aalto ja Hupli vastustivat Tanneria, mutta huplilaisuuden alkuvaiheessa on mahdotonta nähdä, että heidän suhtautumisensa sosialidemokratiaan yleensä olisi ollut lähellä toisiaan. Muita tunnettuja vasemmisto-opposition vaikuttajia olivat Mikko Ampuja, Reinhold Sventorzetski (Svento) ja Johan Helo. Myös he edustivat vasemmistososiaalidemokraattista suuntausta. Mitään kovin selkeää yhdistävää kokemustilaa ei ”keskustalaisten” ja Huplin välillä voi huplilaisuuden alkuvaiheesta löytää, paitsi eri syistä johtuva vastenmielisyys puoluejohtoa ja erityisesti Tanneria kohtaan.¹²⁷

Huplin ”poliittinen epämääräisyys” ei kuitenkaan haitannut puolueen vasemmistoa, sillä hän tarjosi keinot hyökkäykseen puoluejohtoa vastaan. ”Tuomari Tannerin¹²⁸” vaikutusvalta oli kasvanut työväenliikkeessä suureksi, monien mielestä hänen oli aika lähteä SDP:n johdosta.¹²⁹ Tannerilaisen puolueen odotushorisontti kaareutui ”keskustan” eteen maltillisena ja ”porvariystävällisenä”. Tannerille itselleen

¹²⁴ Soikkanen 1975 ss. 434–435.

¹²⁵ Kettunen 1986 s. 298.

¹²⁶ Soikkanen 1975 s. 417.

¹²⁷ Soikkanen 1975 ss. 432–438. Paavolainen 1984 ss. 29–35, 57–66.

¹²⁸ Kansan Työ 28.4.1925.

¹²⁹ Ibid.

ainoastaan käytännön kysymykset olivat tärkeitä ja se vieraannutti häntä entisestään teoreettisesti orientoituneesta vasemmistosta. Vaikka kysymyksessä oli osin Huplin henkilökohtainen missio, hänen pyrkimyksillään oli jo alkuaankin laajalti kannatusta. Huplin keväällä 1925 esittämät epäkohdat ja korjausehdotukset olivat myös sellaisia, että ”keskustan” oli ne helppo hyväksyä.

Lähimmän näkyvän liittolaisen puolueen johdossa Hupli sai Rieti Itkosesta, jolla oli kokemusta sekä osuustoimintaliikkeestä että sosiaalidemokraattisen puolueen puolueoimikunnasta jo edellisen vuosikymmenen taitteesta sekä uudelleen vuodesta 1922¹³⁰. Häntä voidaan pitää Huplin pääaseenkantajana huplilaisessa siivessä. Itkonen oli ollut lähellä ”keskustan” oppositiota, mutta tehnyt siihen nopeasti pesäeron, sillä hän oli vuonna 1923 äänestänyt Aallon erottamisen puolesta¹³¹. Kauppalanhoitaja Itkosen erikoisalaa oli kunnallishallinto, jonka kehittämiseen hän toi aktiivisen panoksensa jo 1920-luvun alusta lähtien¹³². Hänen suhteensa Tanneriin ovat todennäköisesti viilenneet vuoden 1924 ja 1925 aikana, sillä vuodesta 1925 hän kuului huplilaisiin ja esitti puolueoimikuntaa kohtaan samanlaista kritiikkiä kuin Hupli¹³³.

Kokonaisuudessa Huplin ja ”keskustalaisuuden” suhde jää epämääräiseksi opposition muotoutumisvaiheessa. Luontevinta on tulkita Huplin ja ”keskustalaisten” liittoutuneen 1925 enimmäkseen taktisista syistä puoluejohtoa vastaan. Kysymykseen ”adoptoiko” huplilaisuus ”keskustan” perinteen vai päinvastoin, ei voi yksiselitteisesti vastata uuden opposition alkuvaiheessa. Mielestäni huplilaisuus oli aluksi pikemminkin löyhä liittouma, jonka tarkoituksena oli syrjäyttää Tanner ja ”keskustan” arvostelema, mutta myös yleisempää epäluottamusta ”nauttinut” puoluesihteerin Taavi Tainio¹³⁴.

3.4. Tuomari Tanner, veltto Tainio: Kampanja SDP:n johtoa vastaan keväällä 1925

¹³⁰ Kettunen 1986 ss. 205, 210.

¹³¹ Soikkanen 1975 s. 419.

¹³² Puolueneuvoston pöytäkirjat liite nro 4, vuodelta 1926. Työväenarkisto. Kettunen 1986 s. 205.

¹³³ Puolueneuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–30, Työväenarkisto. Suomen Sosialidemokraatti 28.1.1926.

Tulevia toimiaan SDP:ssä Hupli valmisteli todennäköisesti koko talvikauden 1925. Paavolaisen mukaan Huplin oppositio olisi toiminut jo vuodesta 1924, myös SDP:ssä, mutta tälle en ole löytänyt tukea lähdeaineistosta¹³⁵. Vasta puolueuuvoston kokouksessa maaliskuussa 1925 Hupli esiintyi tavalla, joka viittasi selkeästi suunniteltuun hyökkäykseen. Pitkässä puheenvuorossaan Hupli esitti kritiikkiä puolueen tilaa kohtaan ja esitti suuren joukon parannusehdotuksia. Hän ehdotti, että SDP:n piiri- ja ruohonjuuritason toimintaa ohjaava kunnallistoimisto olisi lopetettava. Sen jälkeen olisi mahdollista perustaa virallisesti puoluesihteerin apulaisen toimi, mikä Huplin näkemyksen mukaan vapauttaisi puoluesihteerin tekemään yleistä puoluepolitiikkaa, kun taas apulainen johtaisi järjestötoimintaa ja keskushallinnon suhteita alaspäin. Hupli oli ehdottanut apulaisen tointa jo niinkin varhain kuin vuonna 1920, mutta ehdotus oli silloin hylätty.¹³⁶

Edelleen Hupli kiinnitti huomiota puolueen jäsenmäärän tuntuvaan laskuun vuosikymmenen alusta. Huplin mielestä olikin syytä miettiä, miten puolueen toimintaa saisi tässä asiassa tehostettua. Hän myös huomautti puoluetuimikuntaa siitä, että puolueuuvoston vuonna 1923 tekemä päätös puolueen virallisista valistusviikoista oli jätetty täyttämättä. Tämä syytös kohdistui koko istuvaa puoluetuimikuntaa kohtaan, kun taas edelliset syytökset liittyivät lähinnä puoluesihteerin Tainion asemaan. Viimeisenä kohtana Hupli ehdotti puolueen ja sanomalehtien toimituksesta vastaavan kustannusosakeyhtiö Kansanvallan toiminnan selkeyttämistä. Tarkoituksena oli lisätä puolueen päätösvaltaa lehtiasioista päätettäessä. Hupli halusi lisätä puolue-elinten kontrollivaltaa, sillä hänen mielestään Kansanvalta käytti suuria määriä puolueen varoja hyödyttömästi.¹³⁷ Tällainen ehdotusten ”pursuaminen” oli tyypillistä Huplille, mikä tuli ilmi jo hänen KK-aikoinaan. Tanner-lähtökohtainen tutkimus on nähnyt Huplin ideat lähinnä hyödyttömäksi jaaritteluksi¹³⁸. On kuitenkin todettava, että monet Huplin keväällä 1925 esittämistä uudistuksista tulitaiiin pian toteuttamaan lähes sellaisinaan.

¹³⁴ Soikkanen 1975 s. 434. Vuoden 1922 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 126–127, Työväenarkisto.

¹³⁵ Paavolainen 1984 s. 31.

¹³⁶ Puolueuuvoston pöytäkirjat 1.–3.11.1920 s. 35, Työväenarkisto. Puolueuuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–23, Työväenarkisto.

¹³⁷ Puolueuuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–23, Työväenarkisto. Huplin päättäväisyyttä osoittaa se, että hänellä ei ollut puheoikeutta kokouksessa, mutta hän halusi ja sai esittää heti asiansa.

¹³⁸ Sivula 1968 s. 263. Paavolainen 1984 s. 63. Paavolaisen tulkinta ei näe Huplin työssä juuri mitään hyvää.

Hyökkäyksen kärjen kohteeksi joutunut puolueveteraani Tainio ei suinkaan nostanut käsiään pystyyn, vaan puolustautui taitavan ja kokeneen puhujan tarmokkuudella¹³⁹. Tainion mukaan Huplin esittämät parannusehdotukset oli jo toteutettu siinä muodossa kuin ne oli asiaan kuuluvaksi katsottu. Tainio ei pitänyt toisen puoluesihteerin palkkaamista tarpeellisena – se ei hänen mukaansa ratkaisisi SDP:n ongelmia. Jäsenmäärän alenemista Tainio perusteli sillä, että se ei ollut vältettävissä sen jälkeen kun puolueen sääntöjä oli muutettu vuonna 1919. Siitä eteenpäin ammattiosasto sai olla jäsen vain, jos kaikki sen jäsenet kuuluivat puolueeseen. Tämä oli johtanut jäsenmäärän huomattavaan vähenemiseen. Tainio syytti Huplia henkilökohtaisten asioiden sotkemisesta puolueen asioihin, 1920-luvun termejä käyttäen ”persoonapolitiikasta”.¹⁴⁰ Lienee perusteltua olettaa, että Huplin toiminta ei ollut pysynyt kokonaan salassa. Puolueneuvoston pöytäkirjojen perusteella ainakin Tainio oli hyvin selvillä Huplin aikeista. Hänestä Huplin herännyt aktiivisuus kumpusi aivan muualta kuin puolueen piiristä.¹⁴¹

Vaikka syytökset kohdistuivat ensisijaisesti Tainiota vastaan, on todennäköistä, että monet puolueneuvoston edustajat olivat tietoisia KK:n tapahtumista. On kuitenkin mahdotonta selvittää, missä määrin kritiikki hahmottui edustajille Tanneria ja missä määrin puolueen tilaa vastaan esitetyksi¹⁴². Tainiota vastaan oli oma oppositionsa ja mm. melko näkyvä vanha ”keskustalainen” Kaarlo Nordlund tuki Huplia nimenomaan Tainiota vastaan, jota hän syytti suuresta velttoudesta¹⁴³. Jo vuoden 1922 puoluekokouksessa Tainion ”keskustalainen” vastaehdokas Väinö V. Salovaara sai huomattavaa kannatusta puoluesihteeriksi (äänät 96–47 Tainiolle). Lisäksi ”keskustalaisuutta” edustanut Keski-Suomen piirin edustaja Tuomas Bryggari esitti kirjallisen vastalauseen Tainion valitsemista vastaan, koska piti tämän toimintaa puolueelle vahingollisena.¹⁴⁴

¹³⁹ Tainion pitkää uraa työväenliikkeen johtopaikoilla ei ole tässä tarpeellista kerrata. Tainiosta mm. seuraavissa tutkimuksissa: Soikkanen 1975, Ehrnrooth 1992, Tainio 1977.

¹⁴⁰ Puolueneuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–23, Työväenarkisto. Vuoden 1919 päätöksestä Soikkanen 1975 ss. 370–371.

¹⁴¹ Puolueneuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–30, Työväenarkisto.

¹⁴² Soikkanen toteaa saman. Soikkanen 1975 s. 434.

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Sosialidemokraattisen puolueen XIII puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 31.3.–4.4.1922 (Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1922) ss. 126–127. Tuomiojan Wiik-tutkimuksen mukaan syynä epäilyyn Tainion persoonan suhteen oli tämän yleisesti tiedossa ollut ”notoorinen juoppous”,

Onkin Soikkasen ja Paavolaisen tavoin syytä olettaa, että Tainion arvosteleminen ei ollut pelkästään keino hyökätä Tanneria vastaan¹⁴⁵, vaan kyse oli myös yleisemmästä epäilystä Tainion kompetenssia kohtaan. Toisaalta näyttää selvältä, että Tainion aseman epävakaus Tannerin asemaan verrattuna tarjosi Huplille väylän hyökkäyksensä tekemiseen. Tannerin omassa asemassa ei vuoden 1925 alussa ollut juuri nähtävissä säröjä. Hupli tuskin olisi saanut kannatusta ajatuksilleen, jos olisi syyttänyt nimenomaan Tanneria puolueen asioiden huonosta hoidosta.

Puolueessa tehtävän pohjustustyön rinnalla oppositio käynnisti keväällä laajan sanomalehtikampanjan puoluejohtoa ja nyt erityisesti Tanneria vastaan. Käynnistäjänä toimi vanha ”keskustalainen” Mikko Ampuja, joka väitti Tannerin edustavan Elannon toimitusjohtajana työnantajapuolta ja siten toimivan virkansa puolesta työväkeä vastaan ja karkottavan heitä pois SDP:n piiristä. Tämän vuoksi Ampuja vaati Tanneria eroamaan puoluetoimikunnan puheenjohtajan paikalta¹⁴⁶. Ampujan esittämät väitteet saivat erityistä pontta kiusallisen Elannon makkaratyöläisten lakon aikana vuonna 1925, jolloin Tanner joutui työnantajan ominaisuudessa kiistämään työläisten vaatimukset. Sinänsä asia oli pieni, mutta se antoi huplilaisille erinomaisen valtin oppositiopolitiikkaansa varten.¹⁴⁷ Kettusen mukaan Ampujan argumentti ei ollut taktinen vaan heijasteli proletaarisen puolueen ja eliittimäisen johdon ristiriitaa¹⁴⁸. Vastineessaan Tanner myönsi asemansa vaikeuden, mutta korosti ettei se estänyt häntä toimimasta SDP:ssä. Tanner totesi myös, että jos hänen virkansa ja asemansa olivat keskenään ristiriidassa, hänet voisi vaihtaa tulevassa puoluekokouksessa.¹⁴⁹ Ampuja sai pian tukea J.F. Aallolta, joka piti Tannerin itselleen kaappaamia asemia työväenliikkeessä ylimitoitettuina yhdelle henkilölle ja vaati tätä väistymään SDP:n puheenjohtajan paikalta¹⁵⁰.

Aallon ja Ampujan esittämät teemat Tanneria vastaan toistuivat hieman varioiden aina

Tuomioja 1982 s. 75. Samasta aiheesta myös Tainio 1977 ss. 307–309.

¹⁴⁵ Vrt. Soikkanen 1975 s. 434. Myös Paavolainen 1984 ss. 29–32.

¹⁴⁶ Paavolainen 1984 ss. 29–30.

¹⁴⁷ Suomen Sosialidemokraatti 19.1.1926. Soikkanen 1975 s. 435. Kettunen 1986 ss. 206–208.

¹⁴⁸ Kettunen 1986 ss. 206–207. Kettunen tosin toteaa samalla sivulla, että myös ”keskustalaiset” ja huplilaiset edustivat osin samaa eliittiä.

¹⁴⁹ Paavolainen 1984 ss. 29–30.

¹⁵⁰ Kansan Työ 14.4.1925.

vuoden 1926 puoluekokoukseen asti. Ensimmäisenä argumenttina oli vallan liiallisen keskittämisen vaarat. Yksi henkilö (Tanner) ei kyennyt suoriutumaan lukuisista tehtävistään, koska hänellä ei ollut aikaa paneutua niihin. Toisen argumentin mukaan Tanner joutui työssään osuustoimintaliike Elannon johtajana toimimaan työnantajaosapuolena työläisiä vastaan, mikä ei tietenkään ollut soveliasta työväenpuolueen johtajalle. Lisäksi opposition edustajat kiinnittivät huomiota Huplin puolueuuvostossa esittämiin epäkohtiin, mm. SDP:n jäsenmäärän laskuun. Aktiivisia kirjoittajia näyttävät olleen Ampuja, Rieti Ikonen, Hupli sekä Aalto. Puoluejohtoa puolustivat ennen kaikkea J. W. Keto ja Tainio, jotka pitivät kritiikkiä aiheettomana ja korostivat Tannerin ylivoimaista persoonaa kilpailijoihin nähden.¹⁵¹

”Keskustalaiset” Aalto ja Ampuja hyökkäsivät Tanneria vastaan suoraan vaatien tämän eroa. Jotain asetelmasta kertoo Kansan Työn 28.4.1925 ilmestynyt artikkeli, jossa puhutaan ”toveri Ampujasta” ja ”tuomari Tannerista” - jälkimmäistä tietenkin moittien ja ensimmäistä kehuen. Tannerin vastustajat koettivat identifioida tämän työväenliikkeen vastustajaksi nimittämällä häntä porvarillisilla nimillä. Poikkeuksellista hyökkäyksissä oli Huplin tapa kiinnittää sanomalehtiartikkeleissa ja puolue-elimissä huomiota johonkin SDP:ssä vallitsevaan epäkohtaan, mainitsematta hyökkäyksen varsinaista kohdetta mainitsematta.¹⁵² Huplin ja Tannerin riidat olivat oletettavasti kaikkien tiedossa viimeistään keväällä 1925, joten Hupli tuskin pyrki tällä taktiikalla kätkemään valtataistelua. Nähdäkseni tarkoituksena oli pikemminkin ylläpitää Huplin omaa uskottavuutta. Jos Hupli olisi hyökännyt suoraan Tanneria vastaan, hänet olisi voitu painavin syin leimata koko puolueen toimesta ”persoonapolitiikan” tekijäksi ja kostajaksi, joka pyrki maksamaan kiistakumppanilleen ”potut pottuina”. Rakentava lähestymistapa teki hänestä paljon reaalisemman vaihtoehdon puolueen johtajaksi kuin ”keskustalaisten” avoimet hyökkäilyt Tanneria vastaan.

Sanomalehtiartikkeleista päätellen SDP:n puoluejohto oli väittelyssä enimmäkseen puolustuskannalla. Jopa jotkut oikeistolehdet panivat tämän merkille ja pitivät kiistoja

¹⁵¹ Esim. Kansan Työ 14.4.1925, 28.4.1925, 8.5.1925, 26.1.1926. Suomen Sosialidemokraatti 23.4.1925, 7.5.1925, 9.5.1925, 19.1.1926. Lehdet väittelivät myös keskenään kommentoiden toistensa kirjoituksia.

¹⁵² Suomen Sosialidemokraatti 19.1.1926. Puolueuuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–14, Työväenarkisto. Soikkanen 1975 s 435. Kettunen 1986 ss. 206–208.

merkkinä SDP:n syvästä sisäisestä kriisistä¹⁵³. Pää-äänenkannattaja ”Suomen Sosialidemokraatissa” oli edellä esitetyistä teemoista kiivasta mielipiteiden vaihtoa opposition ja tannerilaisten välillä huhti- ja toukokuussa 1925. ”Kansan Työ” polemisoi jatkuvasti puoluejohtoa vastaan ja vaati Tannerin eroa. Puoluejohto toki hyökkäili huplilaisia vastaan, mutta opposition ivailu ja Tannerin ylistäminen saattoivat osaltaan lisätä opposition tarmokkuutta ja jopa kannatusta.¹⁵⁴ Sanomalehdissä puhuttiin avoimesti Tannerin ja Huplin kiistoista KK:ssa, mutta tämänkään asian käsittely ei ilmeisesti kääntynyt huplilaisia vastaan¹⁵⁵. Ilmeisesti puoluejohto odotti opposition kritiikin loppuvan itsestään, jos ”siitä ei tehtäisi numeroa”. Paavolaisen väite tasaisesta debatista opposition ja puoluejohdon välillä ei esim. ”Suomen Sosialidemokraatin” perusteella välity kovinkaan selvästi. Selkeä asetelma oli useimmissa tapauksissa se, että oppositio hyökkäsi ja puoluejohto puolustautui. Puoluejohdolla oli toki myös tukijansa, esim. tamperelainen ”Kansan Lehti” oli selvästi SDP:n johdon takana ja syytti oppositiota poliittisesta ajojahdistasta¹⁵⁶.

Paavolainen esittää Tannerin tunteneen tässä vaiheessa puolueen johtamisen taakaksi¹⁵⁷. Tannerin käyttämä tapa uhkailla erolla oli koettu jo KK:ssa. Siellä hän oli tällä vedolla saanut katkaistua vastustukselta siivet. Todellisia erohaluja Tannerilla ei tietenkään ollut, vaan tarkoituksena oli ainoastaan kääntää asetelma hänelle edulliseksi. Tätä taustaa vasten Paavolaisen kannanotoista on nähtävissä selkeä Tanner-apologia, sillä kaikesta päätellen Tanner yritti tosissaan jatkaa puolueen johtajana vuoden 1926 puoluekokouksen jälkeen¹⁵⁸. Tämän tutkimuksen lähdeaineistossa mikään ei viittaa siihen, että hän olisi vakavasti harkinnut luopumista.

3.5. Juoksuhautojen kaivaminen ennen vuoden 1926 puoluekokousta

Julkinen polemiikki henkilökysymyksistä vaimeni toukokuussa 1925. Puolueen piirissä alettiin tällöin keskustella yhä ajankohtaisemmaksi muuttuvasta

¹⁵³ Uusi Suomi 10.4.1925.

¹⁵⁴ Kansan Työ 10.4.1925, 14.4.1925, 8.5.1925. Suomen Sosialidemokraatti 23.4.1925, 7.5.1925.

¹⁵⁵ Työn Ääni 21.4.1925.

¹⁵⁶ Kansan Lehti 18.4.1925.

¹⁵⁷ Paavolainen 1984 s. 30.

hallituskysymyksestä, mikä siirsi myös puoluekokousta hieman aiottua myöhemmäksi vuoden 1926 alkuun. Puoluekokousta edeltänyt aika ei kuitenkaan ollut hiljaiseloa henkilökysymysten suhteen, sillä oppositio käynnisti voimainponnistuksen oman kannatuspohjan varmistamiseksi puoluekokouksen alla.¹⁵⁹ Puoluekokouksen äänet jakautuivat mandaatteina, joissa kukin jäsenosasto äänesti oman jäsenmääränsä mukaisella äänimäärällä. Oli siis ensiarvoisen tärkeää kääntää omalle puolelleen mahdollisimman monta äänivaltaista jäsenjärjestöä. Puolueen kiistojen voidaan katsoa antaneen puolueen alamaissa olleelle ruohonjuuritason toiminnalle piristysruiskeen, mikä osaltaan nosti puolueen jäsenmäärää ensimmäisen kerran 1920-luvulla katkaisten vuodesta 1919 jatkuneen laskun. Toisaalta nousua selitti myös puolueen johdon tehostama valistustyö. Puoluetoimikunta pyrki patoamaan kritiikkiä kiinnittämällä huomiota huplilaisten puolueetyössä kritisoiimiin asioihin kuten puolueen jäsenmäärään.¹⁶⁰

Huplilaisten ja tannerilaisten jännitystila kesti vuoden 1926 alkuun. Lähestyvän puoluekokouksen alla Hupli tuli lopulta julkisuuteen 19.1.1926. Laajassa ”Suomen Sosialidemokratissa” julkaistussa artikkelissa Hupli näki erittäin epäedulliseksi sen, että puoluetta ja osuustoimintaliikettä johtivat samat ihmiset. Huplin mukaan mm. puolueen ja osuustoimintaliikkeen toiminta häiriintyi, koska yksi ja sama ihminen joutui käytännössä tekemään kahden ihmisen työt, joiden päälle tuli vielä eduskunnan jäsenyys. Monilla tuoleilla istuminen heikensi puoluejohtajan kykyä toimia porvaristoa vastaan. Ratkaisuksi Hupli ehdotti vallan jakamista, mihin tuleva puoluekokous antoi mahdollisuuden. Artikkelissa Tanneria ei mainittu kertaakaan nimeltä, hyökkäys oli muutoinkin muodoltaan epäsuora ja sävy hyvin sovinnollinen. Hupli totesi muun muassa, että asiat hoidettiin puolueessa hyvin ja ”kukaan ei yleensä ottaen toimi omin päin”. Hän kuitenkin korosti nykyisen tilan olevan haitallinen ennen kaikkea puolueen etujen kannalta.¹⁶¹

Huplille tyypillinen moniselitteisyys ja vaikeaselkoisuus oli viety huippuunsa tässä artikkelissa. Huplin tapa puhua asioista mahdollisimman monisanaisesti ja analysoida asioita monelta kantilta hämärtää kokonaisuuden epämääräiseksi. Silmiinpistävää on

¹⁵⁸ Vrt. Paavolainen 1984 s. 29–30, 33.

¹⁵⁹ Paavolainen 1984 ss. 33–34.

¹⁶⁰ Soikkanen 1975 s. 470.

se, että vaikka artikkelissa käsiteltiin ilmiselvästi Tannerin asemaa, siinä ei kuitenkaan todettu itse Tannerin toimineen huonosti. Hupli antaa ainoastaan ymmärtää, että jos tilanne ei muutu, Tanner voi alkaa toimia huonosti. Hän siis vetoaa siihen, että on yleisesti parempi ratkaisu kaikkien kannalta jos Tanner väistyy. Sitä miten hyvin Hupli onnistui tyylillään käännyttämään epävarmoja kokousedustajia Tanneria vastaan jää arvailujen varaan, mutta ilmeisesti Hupli onnistui vakuuttamaan kyvyllään analysoida monipuolisesti tilannetta ja muotoilla kauniilta kuulostavia parannusehdotuksia.¹⁶²

Tainio oli tutustunut Huplin artikkeliin jo etukäteen ja vastasi saman päivän numerossa. Ivalliseen sävyyn puoluesihteerin totesi Huplin perusteellisella tavallaan ajavan asiaansa lähettämällä ”nerontuotteensa” kaikille sosiaalidemokraattisille lehdille yhtä aikaa julkaistaviksi. Tainiolle oli tyyppillistä hyökätä voimakkaasti Huplin henkilöä vastaan, minkä huplilaiset tietenkin leimasivat ”persoonapolitiikaksi”. Tainio puolusti Tanneria vedoten tämän ilmiömaiseen työkykyyn ja piti tämän syrjäyttämistä vahingollisena koko työväenliikkeelle. Hän syytti Huplia naamioidusta taktiikasta, ja valotti vaiheita KK:ssa, joiden hän katsoi syyksi kaikille tähän asti tehdyille hyökkäyksille.¹⁶³

Huplin artikkeli käynnisti uudelleen ”kukkotappelun”, sillä J.F. Aalto vastasi puolestaan Tainiolle ”Kansan Työn” artikkelissa. Aalto ihmetteli, miksi Tainio halusi nähdä ainoastaan Tannerin hyvät puolet. Aalto totesi, ettei puoluesihteerin ollut selvillä siitä, että kentällä mietittiin uutta puoluejohtajaa. Hän totesikin Tainion kommentit ”mielitelystä ja hermostuneisuudesta” tuotteiksi. Aalto liputti jo tässä vaiheessa voimakkaasti puheenjohtajakilvassa puolueveteraanin ja entisen puheenjohtajan Matti Paasivuoren puolesta.¹⁶⁴ Saman päivän ”Suomen Sosiaalidemokratissa” sekä nimimerkki Sasu Punanen (kansanedustaja Yrjö Räisänen), että J.W. Keto puolustivat puolestaan Tanneria. Sasu näki Huplin ehdotuksissa paljon hyvää, mutta totesi myös hieman ivalliseen sävyyn, että aikaisemmin Hupli oli ollut keskityksen vaaroista

¹⁶¹ Suomen Sosialidemokraatti 19.1.1926.

¹⁶² Ibid. Nykyajan mittapuulla Hupli analysoisi liiankin perusteellisesti ja vaikeaselkoisesti saadakseen kärsimättömien ihmisten huomiota.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Kansan Työ 26.1.1926.

täysin toista mieltä¹⁶⁵.

Polemiikki jatkui tämän jälkeen aina puoluekokoukseen asti, mutta kyse oli lähinnä ”nokittelusta”. Toisen puolen argumentit pyrittiin mitätöimään, mutta uusia ei enää esitetty¹⁶⁶. Vasta aivan kokouksen alla alkoivat väittelyyn eniten osallistuneet ”Kansan Työ” ja ”Suomen Sosialidemokraatti” sovitella osapuolten välillä. ”Kansan Työ” kehotti rajoittamaan debattia, mutta Tannerin eroa vaativasta kannastaan se ei luopunut. Taustalla oli pelko, että liiallisen kiistely johtaisi SDP:n yhtenäisyyden heikkenemiseen¹⁶⁷. ”Suomen Sosialidemokraatti” tuki Sasu Punasen artikkelissa Huplin näkökantoja ja ehdotti kompromissiksi ”molempien Väinöjen” ts. Tannerin ja Huplin valitsemista puoluejohtajaksi. Saman päivän lehdessä J.W. Keto esitti myös kompromissiehdotuksen. Hän totesi, ettei opposition puheenjohtajaksi esittämä Matti Paasivuori ollut taktisesti eikä taidollisesti sopiva puolueen puheenjohtajaksi. Keto ehdotti tätä sen sijaan varapuheenjohtajaksi ja Tanneria edelleen puheenjohtajaksi. Keto totesi myös Rieti Itkosen soveltumattomaksi puolueen puheenjohtajaksi, mutta toivoi, että tämä tulisi valituksi puoluejohtajaksi.¹⁶⁸

Soikkasen mukaan SDP:n suuntariidat olivat tosiasiallisesti ohitse jo ennen vuoden 1926 puoluekokousta¹⁶⁹. Tämä ei kuitenkaan merkinnyt puolueen lisääntynyttä yhtenäisyyttä – pikemminkin päinvastoin. SDP:ssä keskityttiin suurella tarmolla riitelemään siitä, ketkä saisivat käytännössä toteuttaa valittua linjaa. Paavolaisen mukaan Tanner suhtautui tulevaan puoluekokoukseen levollisesti, joskin tietoisena opposition ponnisteluista. Tannerin mielestä oppositio oli onnistunut saamaan puoluekokoukseen enemmän edustajia kuin se kannatuksensa perusteella ansaitsisi, ja siksi kokouksen tulos oli aavistuksen epävarma¹⁷⁰. Entiset ”keskustalaiset” panivat toivonsa Hupliin. He arvelivat, ettei heille jäisi sananvaltaa puolueessa, joka ministerisocialismin hyväksymisen jälkeen luisui kokemustilassaan entistä kauemmaksi radikaalista vasemmistopuolueesta.

¹⁶⁵ Suomen Sosialidemokraatti 26.1.1926. Matti Paasivuoren laajaa uraa yhtenäisessä työväenliikkeessä, Ay-liikkeessä ja vuoden 1918 jälkeisessä SDP:ssä ei ole tässä tarpeellista kerrata. Paasivuoresta mm. Soikkanen 1975, Viljanen 1967.

¹⁶⁶ Suomen Sosialidemokraatti 28.1.1926, 29.1.1926, Kansan lehti 29.1.1926. Kansan Työ 29.1.1926.

¹⁶⁷ Kansan Työ 29.1.1926.

¹⁶⁸ Suomen Sosialidemokraatti 30.1.1926.

¹⁶⁹ Soikkanen 1975 s. 435.

¹⁷⁰ Paavolainen 1984 s. 57.

Hupli taas pyrki puolueuuevostossa ja sanomalehdissä luomaan kuvaa, että SDP:n kokemustila oli sinällään hyvä. Huomattavaa on se, että Hupli ei suoraan hyökännyt tannerilaisten linjaa vastaan, joka taas oli vasemmiston jatkuvan rumputulen kohteena. Ongelmat olivat Huplin mielestä käytännön asioissa, ja puutteiden ratkaisemattomuus vaikutti puolueen odotushorizontin heikkenemiseen. Hupli ei siis irtisanoutunut tannerilaisuuden tavoitteita, mutta korosti keväästä 1925 alkaen SDP:n järjestöluonnetta ja massaliikkeen merkitystä myös tulevaisuudessa. Huplin mielestä SDP oli tannerilaisten johdolla menettänyt järjestöluonnettaan ja tullut parlamentaariseksi reformipuolueeksi, lisäksi tämän kehityksen vahvistuminen näytti todennäköiseltä. Tämä kokemustilaero on havaittavissa heti alun alkaen ja se syventyi entisestään vuoden 1926 puoluekokouksen jälkeen. Hupli ei korostanut reformistisuutta, mutta ei myöskään kiistänyt sitä. Hupli siis otti politiikakseen tannerilaisilta reformismin ja ministerisocialismin sekä ”keskustalta” SDP:n joukkoliikkeen merkitystä ja puolueen ideologiaa korostavan asenteen.

Näyttää siltä, että huplilaisuus muodostui vuoden 1925 aikana eräänlaiseksi keskiteiksi tannerilaisuuden ja ”keskustalaisuuden” välillä. Hupli pystyi linjauksillaan hankkimaan vuoden 1926 puoluekokoukseen edullisen keskusta-aseman ja pystyi siten vetoamaan sekä ”keskustaan” että myös osaan puolueen keskusta-oikeistosta tannerilaisia vastaan.

4. Palatsivallankumous ja puolueuuden uudistaminen

4.1. Henkilökysymykset pääosassa vuoden 1926 puoluekokouksessa

Huplilaisten ja tannerilaisten voimainkoetus oli SDP:n 14. puoluekokouksessa helmikuun alussa 1926. Kokous keskittyi pääasiassa henkilökysymyksiin, sillä aikaisempaan verrattuna esillä ei ollut merkittäviä linjaerimielisyyksiä. Ohjelmallisesti puoluekokous jäi aavistuksen torsoksi, sillä tärkeät sosialisoi- ja maanpuolustusohjelmat, joita oli yritetty uudistaa vuodesta 1922, jäivät toteutumatta. Sen sijaan kokous sai aikaan päätöksen ministerisocialismista. Anton Huotarin alustuksen pohjalta puoluekokous päätti, että puolueen hallitukseen menoon riitti tästä

eteenpäin 2/3 enemmistö eduskuntaryhmässä ja puolueuuvostossa. Hallitukseen voitiin myös mennä koska tahansa jos SDP:llä oli siihen edellytykset. Vielä vuoden 1922 puoluekokouksen päätös teki hallitukseen menon käytännössä mahdottomaksi, sillä se korosti hallitukseen menon olevan mahdollista ainoastaan poikkeusoloissa. Edes vasemmistossa ei esiintynyt enää periaatteellista vastustusta ministerisosialismia kohtaan, ainoastaan sille asetetut ehdot herättivät jonkin verran keskustelua.¹⁷¹ Tärkeää oli myös tiukentunut suhtautuminen kommunisteihin. Puoluekokouksen päätöksen mukaan yhteistyötä kommunistien kanssa voitiin harjoittaa vain tilapäisesti, kuten vappumielenosoituksissa ja kunnallisvaaleissa¹⁷².

Avauspuheessaan Tanner ei viitannut sanallakaan huplilaisten rooliin puolueessa. Pääasiallisesti hän käsitteli sosiaalidemokraattien suhdetta porvaristoon ja kommunisteihin. Ainoastaan yhdessä kohdassa, puhuttaessa vuoden 1924 eduskuntavaaleista ja 1925 kunnallisvaaleista, Tanner otti kantaa opposition esityksiin. Hän myönsi tarpeen tehostaa puolueen toimintaa huolimatta menestyksistä edellisissä vaaleissa.¹⁷³

Puheenjohtajan vaaliin oppositio oli asettanut ehdokkaiksi puolueen puheenjohtajana jo yhtenäisen työväenliikkeen piirissä toimineen Matti Paasivuoren ja puoluesihteerin vaaliin K.H. Wiikin¹⁷⁴. Molemmat opposition kandidaatit edustivat tavallaan ”vanhaa”, sillä heillä oli takanaan pitkä ja ansiokas ura niin yhtenäisessä työväenliikkeessä kuin vuoden 1918 jälkeisessä SDP:ssä. Huplilaiset miellettiin joissain piireissä *homo novus* tyyppisiksi ”nousukkaiksi”¹⁷⁵, ja siten ratkaisua ehdokkaiden suhteen voidaan pitää taktisesti onnistuneena. Vanhaan työväenliikkeeseen identifioituminen rakensi odotushorisonttiin jatkuvuutta, kokemustilana he olivat turvallinen vaihtoehto, sillä heidän toimintansa tiedettiin hyvin jo monien vuosien takaa. Hupli, vaikka olikin tunnettu persoona puolueessa, hänen meriittinsä olivat vähäisemmät kuin Paasivuorilla, Tannerista puhumattakaan. Paasivuoren asettaminen ehdokkaaksi oli ennen kaikkea taktinen ratkaisu, sillä Huplin

¹⁷¹ Soikkanen 1975 ss. 446–447.

¹⁷² Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen XIV puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 1–6.2.1926(Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926) ss. 25–36, 109–110.

¹⁷³ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 16–20.

¹⁷⁴ Wiikistä erityisesti Tuomioja 1979 sekä Tuomioja 1982.

¹⁷⁵ Soikkanen 1975 s. 458.

tai vaikka J.F. Aallon ehdokkuus olisi viitannut suoraan valtataistelun jatkumiseen, mikä olisi ehkä jo sinällään heikentänyt kannatusta.

Paasivuori ei lukeutunut varsinaisiin huplilaisiin eikä myöskään ”keskustan” oppositioon. Hän oli kuitenkin esim. J.F. Aallon päätoimittajakysymyksessä vastustanut puoluetoimikunnan menettelyä ja eronnut Aallon erottamisen jälkeen ”Suomen Sosialidemokraatin” toimitusneuvostosta¹⁷⁶. Puheenjohtajakysymyksen avasi kokouksen puheenjohtajistoon kuulunut viipurilainen Juho Vuoristo, joka korosti, että vaikka Tanner epäilemättä olikin sivistyneempi ja koulutetumpi kuin Paasivuori, hän oli myös ominaisuuksiensa ja asemansa perusteella henkilö, joka karkotti teollisuusväestöä työväenliikkeen piiristä. Paasivuori taas jäykkänä työväenliikkeen ”perikuvallisena symbolina” oli omiaan proletaarisen puolueen johtoon.¹⁷⁷

Tanneria vastaan puhuivat ”keskustalaiset” kuten Mikko Ampuja, joka korosti Tannerin kannattaneen asioita, joita työväenliike ei voinut hyväksyä. Selkeästi Tanneria vastaan olivat myös mm. viipurilaiset J.F. Aalto ja Juho Pyy sekä Rieti Itkonen, joka laajassa puheenvuorossaan vetosi siihen, että puoluesihteerin tuli olla työteliäs, mutta puheenjohtajan ennen kaikkea vertauskuva. Itkonen korosti, ettei kyseessä ollut hyökkäys Tanneria vastaan, jota oli omasta mielestään aina puolustanut. Itkonen korosti myös Tannerin omia puheita asemansa ristiriitaisuudesta ja toivoi, että tämä kieltäytyisi puheenjohtajan tehtävästä.¹⁷⁸ Alueellisesti oppositiolla oli hallussaan Viipurin alue, jonka edustajat puhuivat järjestäen puoluejohtoa vastaan. Myös Uudenmaan piiri oli opposition vankkaa tukialuetta, mikä ei olekaan yllättävää, sillä Hupli itse oli alueen henkinen johtaja.¹⁷⁹

Tannerilla oli kokouksessa kuitenkin paljon kannatusta. Mm. edustaja A. Toivari piti ikävänä sitä, että henkilö, joka luotsasi puolueen läpi vaikeiden aikojen, syrjäytettiin heti olojen helpottuessa. E. Saarinen taas totesi joidenkin puolueen jäsenten ottaneen elämäntehtäväkseen Tannerin syrjäyttämisen. Asetelma oli selkeästi joko Tanneria vastaan tai tämän puolesta, sillä Paasivuoresta ei lausuttu juuri mitään

¹⁷⁶ Soikkanen 1975 s. 419.

¹⁷⁷ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 121–122.

¹⁷⁸ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 121–124.

kannatuskeskusteluissa. Tanneria tuettiin etenkin Tampereella ja Porissa, mutta yleisemmin myös koko maaseudulla.¹⁸⁰ Äänestys muodostui hyvin tiukaksi Tannerin voittaessa äänin 53–52 (mandaattiäänät 12 267 – 11 507). Tuloksen selvittyä Paasivuori valittiin yksimielisesti varapuheenjohtajaksi. Opposition kamppailu ei siis aivan riittänyt enemmistön kaappaamiseen puolueessa. Muutos oli kuitenkin huomattava, sillä vuonna 1922 Tanner oli valittu puheenjohtajaksi yksimielisesti.¹⁸¹

Puoluetoimikunnan roolista keskusteltaessa todettiin, että puolueen käytännön työssä oli kuluvana nelivuotiskautena ollut tavattomia vaikeuksia. Syntipukin roolin sai puoluesihteeriksi Tainio, jonka toimintaa puoluekokous piti lähes yksimielisesti puutteellisena. Edustaja A. Gyllingin mielestä valistustoiminta oli ennen paremmin järjestettyä ja puoluesihteeriksi oli vaikea saatada esim. puhetilaisuuksiin. Tukea hän sai mm J.F. Aallolta ja J. Linnalta, joiden mielestä Tainio oli pääsyyllinen asioiden huonoon tilaan. Ainoastaan J.W. Keto ja Tanner käyttivät puheenvuoron Tainion puolesta. He katsoivat, että olosuhteet olivat epäsuosiolliset puoluesihteerin toiminnalle, ja että puolueelta puuttui resursseja laajamittaisempaan toimintaan¹⁸². Tainion syrjäyttäminen oli kuitenkin selviö ja tilalle valittiin yksimielisesti K.H. Wiik, joka ei kuulunut selkeästi kumpaankaan leiriin, mutta jota erityisesti huplilaiset ajoivat tehtävään¹⁸³. Ensimmäisessä puheenvuorossaan puoluesihteerinä Wiik totesi, että tulisi puoluesihteerin toimessaan pysymään puolueettomana eri ”klikkien” suhteen ja korosti puolueen etuja toiminnan ohjenuorana.¹⁸⁴

Yleisesti epäsuositun puoluesihteerin syrjäyttäminen kävi helposti, sillä Tainiolla oli runsaasti vastustajia myös niiden joukossa, jotka olivat kannattaneet Tanneria puheenjohtajan vaalissa. Huplilaisten kritiikki valistus- ja käytännön toiminnan puutteista oli raunioittanut Tainion aseman puoluekokouksen silmissä, eivätkä edes häntä tukeneet Tanner ja Keto halunneet ehdottaa häntä uudelleen tehtävään. Opposition kampanja oli kuitenkin tosiasiallisesti suunnattu Tanneria vastaan, joka

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Esim. Tuomioja 1982 s. 76.

¹⁸² Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 49–53.

¹⁸³ Erkki Tuomiojan mielestä Wiik tuli 1926 puoluesihteeriksi nimenomaan huplilaisten ehdokkaana. Tuomiojan mielestä oli myös selvää, että Wiikin ja Tannerin suhteet olivat jo 1926 hyvin jännittyneet vaikka avoin vastakkainasettelu syntyi vasta 1930-luvulla. Erkki Tuomiojan sähköpostiviesti tekijälle 31.1.2005.

nautti laajaa kannatusta SDP:n puoluekentässä.¹⁸⁵ Huplilaisten tärkein tavoite Tannerin syrjäyttämisestä näytti jäävän toteutumatta.

Tainion syrjäyttämistä tarkasteltaessa huplilaisten kritiikki näyttyy – ainakin puoluekokouksen pöytäkirjoissa – hieman toisessa valossa. Huplilaiset perustivat kritiikkinsä SDP:n kenttätöön heikkouteen. Resurssit näyttävät kuitenkin olleen melko vaatimattomat asetettuihin tavoitteisiin nähden. Maakuntien pienet työväenyhdistykset olivat pitkälti vapaaehtoistoiminnan varassa. Suuren joukkoliikkeen synnyttämistä vaikeutti myös työväenluokan hajaannus. Tämä tuntui erityisesti syrjäseuduilla, missä kommunisteilla oli laajaa kannatusta.¹⁸⁶ Puoluekokouksessa 1926 esitetyissä piirijärjestöjen raporteissa vuodelta 1925 valistustyön heikkoudet kyllä myönnettiin monin paikoin, mutta asiasta saa helposti sen vaikutelman, ettei enempään ollut mahdollisuuksia¹⁸⁷. Piirijärjestöjen raportit ovat tietenkin saattaneet olla aavistuksen siloteltuja, mutta mitään ”suurta velttoutta” niistä ei käy ilmi.

Jäsenmäärän alenemisen taustalla oli puoluesihteri Tainion mukaan puolueen roolin muutos. Jakautumaton työväenliike oli ollut radikaali joukkoliike, mutta vuoden 1918 sodan jälkeinen SDP oli muuttunut ennen kaikkea valtiollisella ja kunnallisella tasolla vaikuttavaksi parlamenttipuolueeksi. Tässä tilanteessa puolueen jäsenmäärällä ei ollut enää niin suurta merkitystä.¹⁸⁸ Joka tapauksessa Tainio sai maksaa vasemmistosuuntauksen nousun puolueessa oman asemansa nöyryyttävällä menetyksellä.

4.2. Huplilaiset voittavat puoluetoimikunnan vaalin – Tanner luopuu puheenjohtajan tehtävistä

Tanner näytti siis jäävän paikoilleen, ja puoluesihteriksi oli tulossa molempien leirien kannattama Wiik. Seuraavaksi äänestettiin puoluetoimikunnan kokoonpanosta. Huplin valinnan puolesta oli liputettu voimakkaasti ennen kokousta. Mm. Sasu

¹⁸⁴ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 s. 126.

¹⁸⁵ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 56–57 vihjaavat melko selkeästi Tainion juoppouteen, josta oli vaiettu vuosien ajan.

¹⁸⁶ Soikkanen 1975 ss. 404–407.

¹⁸⁷ Puoluekokouksen pöytäkirjat vuodelta 1926 ss. 130–138.

¹⁸⁸ Soikkanen 1975 s. 472.

Punanen oli ”Suomen Sosialidemokraatin” sivuilla ehdottanut Huplin valintaa.¹⁸⁹ Myös Itkonen oli saanut kannatusta jo ennen puoluekokousta puoluelehtien palstoilla¹⁹⁰.

Puoluetoimikunnan vaalista tuli yllätyksellinen, sillä huplilaiset saivat selvän voiton. Puolueen johtopaikoille valittiin lopulta lähes pelkkiä opposition edustajia. Valituiksi tulivat äänimääräjärjestyksessä Tanner-opposition kärkimiehet Rieti Itkonen, Väinö Hupli ja Johan Helo. Itkosen tultua myöhemmin valituksi puoluetoimikunnan varapuheenjohtajaksi, varsinaiseksi jäseneksi tuli eniten varajäseneksi kannatusta saanut Reinhold Sventorzetski. Oppositio vei vaaleissa lähes ”koko potin” itselleen. Vain Ruotsalaisen Työväenliiton ilman vaaleja valittua jäsentä, Axel Åhlströmiä, pidettiin tannerilaisena¹⁹¹. Varsinaisten huplilaisten lisäksi varapuheenjohtaja Paasivuori oli leimaltaan vasemmistolaisproletaarinen, ja selvästi eriseurainen Tannerin kanssa¹⁹². ”Keskustaa” lähellä olleen Wiikin ja Tannerin suhteet ovat olleet jo vuoden 1926 aikaan jännitteiset, vaikka Wiik korosti neutraaliuttaan ”klikkien” suhteen¹⁹³.

Tässä tilanteessa Tanner päätti olla ottamatta puheenjohtajan paikkaa vastaan. Tanner vetosi siihen, että yhteistyö ei puoluetoimikunnan kokoonpanon kanssa tulisi onnistumaan ja, ettei hänellä ollut puoluekokouksessa riittävän laajaa kannatusta. Jotain Tannerin asemasta kertoo se, että uutisen tultua julki oli kokousväellä aluksi vaikeuksia hyväksyä hänen päätöstään. Useita puheenvuoroja käytettiin, jotta hänen mielensä olisi saatu kääntymään. Lopulta puheenjohtajaksi valittiin nimellisen yksimielisesti Paasivuori ja varapuheenjohtajaksi Itkonen. Loppupuheenvuorossaan Paasivuori puhui Tanneria vastaan toteamalla, ettei yksittäisille ihmisille pitäisi antaa työväenliikkeessä liikaa painoa.¹⁹⁴

Hakalehdon mukaan Tanner katkeroitui pahoin saamastaan kohtelusta, olihan tämä jo toinen kerta kun oma puolue kääntyi häntä vastaan¹⁹⁵. Tulkinta on mielestäni suurelta

¹⁸⁹ Suomen Sosialidemokraatti 30.1.1926.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ampuja 1947 s.191.

¹⁹² Vuoden 1926 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 122–127.

¹⁹³ Tuomioja 1982 ss.74–75. Erkki Tuomiojan sähköpostiviesti tekijälle 31.1.2005. Tekijän hallussa.

¹⁹⁴ Vuoden 1926 puoluekokouksen pöytäkirjat ss.122–127. Viljanen 1967 s. 224.

¹⁹⁵ Hakalehdon mukaan näin tapahtui 1917 Tokoin senaatissa, Hakalehto 1973 s. 79.

osin vailla perusteita, sillä Tanner toimi pian valtakunnan pääministerinä SDP:n hallituksessa – hän siis näytti päässeensä pettymyksestään nopeasti yli. Ratkaisevaa oli ehkä, kuten Paavolainen huomaa, että puolueen linja ei välittömästi muuttunut huplilaisen puoluejohtajan ohjauksessa¹⁹⁶. Tanner pettyi tietysti puoluekokouksen ratkaisuihin, mutta hän jatkoi vuoden 1927 loppuun aktiivisesti ja näkyvästi mukana SDP:n toiminnassa. Vasta vuosina 1928–29 hän jättäytyi enemmän syrjään näkyvästä puoluepolitiikasta, osin ehkä tehdäkseen selkeämmän pesäeron yhä vasemmistolaisempaa politiikkaa tekevään puoluejohtoon¹⁹⁷. Tällöinkin Tanner säilytti asemansa sosiaalidemokraattien johtajana muiden puolueiden ja presidentti Relanderin silmissä¹⁹⁸.

Hupli voitti lopulta väitetyt vetonsa¹⁹⁹ ja sai Tannerin pois SDP:n puoluejohtajan paikalta, joskin voittoa saattoi himmentää se, että Tanner teki ratkaisun lopulta omasta tahdostaan. Oli kuitenkin selvää, että Tannerin toisenlainen päätös olisi ajanut puoluejohtajan sekaannuksen tilaan. Sanomalehdissä yllättävä ero otettiin hyvin varovasti ja osin ristiriitaisesti vastaan. Esim. Tanneria voimakkaasti tukenut ”Kansan Lehti” oli avoimen pettynyt tuloksesta ja korosti, että puolueen suunta tulisi säilymään entisellään huolimatta uusista johtajista. Vaihdoksen syyt olivat lehden mielestä nimenomaan henkilökohtaisia, se kiisti jyrkästi suuntaerimielisyydet. Uudelle johdolle olisi kuitenkin syytä antaa täydellinen työrauha.²⁰⁰ Tannerin vastainen ”Kansan Työ” oli tietenkin tyytyväinen puoluekokouksen tuloksesta. Se totesi Huplin aikaisempia sanomisia seurailleen puolueen toimintaedellytysten parantuneen sen päästyä eroon liiallisesta ”keskityksestä”²⁰¹.

Porvaripuolella SDP:n vallanvaihto otettiin vastaan epäillen. Sekä ”Helsingin Sanomat”, että ”Uusi Suomi” pitivät selvänä SDP:n heikentymistä vallanvaihdon seurauksena. ”Helsingin Sanomien” mukaan kokouksen tulos oli seurausta henkilökohtaisten riitojen kärjistymisestä ja lehti ennakoivat vallan SDP:ssä liukuvan

¹⁹⁶ Paavolainen 1984 ss. 60–61.

¹⁹⁷ Paavolainen 1984 ss. 148–172.

¹⁹⁸ Tuomioja 1982 s. 105.

¹⁹⁹ Suomen Sosialidemokraatti 28.1.1926 Taavi Tainion vastine Rieti Itkoselle. Tainio toteaa siinä, että Huplin kerrotaan lyöneen vetoa onnistumisestaan Tannerin syrjäyttämiseksi ja sanoneen Tainiolle henkilökohtaisesti kesällä 1924, että tulee ”tästä lähin aina vastustamaan tätä, niin kuin on tähän asti kannattanut”.

²⁰⁰ Kansan Lehti 7.2.1926. Kansan Työ 9.2.1926.

²⁰¹ Kansan Työ 9.2.1926.

eduskuntaryhmälle. ”Uusi Suomi” taas katsoi puolueen luisuneen linjassaan vasemmalle ja suhtautui kielteisesti päätökseen maanpuolustusohjelman hylkäämisestä.²⁰²

4.3. Joukkoliikkeen vahvistaminen ja vallan keskitys: Huplilaisten uudistukset SDP:n puolueyössä

Matti Paasivuori valittiin keväällä 1926 Suomen Ammattijärjestön puheenjohtajaksi. Tällöin (12.5.1926) Itkonen valittiin puolueen väliaikaiseksi puheenjohtajaksi ja Huplista tuli vt. varapuheenjohtaja, Paasivuori jatkoi kuitenkin puolue toimikunnan jäsenenä²⁰³. Suurin valta siirtyi päätöksen myötä näkyvimille huplilaisille. Uuteen puolue toimikuntaan valitut olivat, Hupli etunenässä, syyttäneet edellistä puolue toimikuntaa SDP:n valistus- ja yleisemmin järjestötyön laiminlyönnistä. Puolue toimikunnan vaihduttua siltä odotettiin nopeasti toimia epäkohtien paikkaamiseksi. Se pyrkiin täyttämään asetetut odotukset ja suoritti SDP:n organisaatioon ja toimintatapoihin joukon uudistuksia. Näkyvin toimitetuista muutoksista olivat jäsenhankintaviikot. Erityiset ”puolueen valistusviikot” oli alun perin pitänyt toteuttaa jo vuonna 1923, mistä Hupli huomautti vuoden 1925 alussa.²⁰⁴

Jäsenhankintaviikoilla SDP:n organisaatio keskittyi koko maan laajuisella kampanjalla kohottamaan jäsenmääräänsä. Kyseessä oli eräänlainen ”mainoskampanja”, jonka aikana puolueeseen kuulumisen etuja mainostettiin voimakkaasti. Lisäksi ympäri maata järjestettiin tapahtumia, joiden tarkoituksena oli värvätä uusia jäseniä. Se toi menestyksiä vuosina 1926 ja 1928. Kun puolueessa oli ollut 1926 hieman yli 27 000 jäsentä, oli niitä seuraavana vuonna yli 10 000 enemmän. Vuoden 1927 alussa Wiik oli erittäin tyytyväinen edellisen vuoden jäsenhankintaviikon tuloksiin²⁰⁵. Kovin pysyviä menestykset eivät kuitenkaan olleet, sillä vuonna 1927, kun jäsenhankintaviikkoa ei järjestetty, puolueen jäsenmäärä jälleen laski²⁰⁶. Seuraavana vuonna puolue toimikunta arvioi saaneensa

²⁰² Helsingin Sanomat 6.2.1926, 7.2.1926. Uusi Suomi 7.2.1926. Paavolainen 1984 ss. 60–61.

²⁰³ Puolueneuvoston pöytäkirjat 12.–13.9.1926, Työväenarkisto.

²⁰⁴ Puolueneuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–23, Työväenarkisto.

²⁰⁵ Puolueneuvoston pöytäkirjat 27.–28.2.1927 ss. 4–6.

²⁰⁶ Tuomioja 1982 s. 84.

jäsenhankintaviikkojen ansiosta n. 3650 uutta jäsentä²⁰⁷. Jäsenhankintaviikkojen lopullista menestystä on hieman vaikea arvioida, mutta mitään lopullista ratkaisua puolueen jäsenmäärän alenemiseen ne eivät tarjonneet. Jäsenmäärä pysytteli joka tapauksessa 1920-luvun loppuun asti yli 30 000, mutta laski lapualaisvuosina jälleen sen alle.²⁰⁸

Vuosi	Jäseniä	Vuosi	Jäseniä
1920	49 830	1926	37 722
1921	37 541	1927	34 905
1922	31 806	1928	36 662
1923	27 750	1929	33 930
1924	25 123	1930	28 701
1925	27 268	1931	27 434

Uuden puoluetoimikunnan mielestä huolestuttavia olivat myös jäsenkunnan ”laadussa” tapahtuneet muutokset, joita etenkin Kettunen on analysoinut. Ennen vuoden 1918 sotaa 50 % puolueen jäsenistä oli kuulunut kaupunkien teollisuusväestöön, mutta vuonna 1927 enää alle 30 %. Osin menetykset selittyvät suoraan kommunistien kaappaamalla jäsenkunnalla.²⁰⁹ SDP oli joka tapauksessa muuttunut 1920-luvulla enemmän maaseudun puolueeksi ainakin jäsenkunnan perustaa arvioitaessa. Puoluetoimikunnan toimet eivät kääntäneet tätä kehitystä, sillä kannatuksen ja jäsenkunnan perusta säilyi maaseudulla myös 1920-luvun loppuvuosina²¹⁰.

Uuden puoluejohdon tavoitteena oli myös lisätä sosiaalidemokraattisen ”kentän” ja puoluejohdon välistä vuorovaikutusta. Tässä ilmeisesti onnistuttiin, sillä kentällä oltiin ilmeisen tyytyväisiä puolueen uuteen toimintalinjaan.²¹¹ Omaksutussa linjassa olikin huomattava ero edelliseen puoluetoimikunnan toimintatapoihin. Tannerilaiselle

²⁰⁷ Puoluetoimikunnan vuosikertomus 1928. Suomen Sosialidemokraattinen puolue, Kansio DA1. Työväenarkisto.

²⁰⁸ Asetelman tiedot Soikkanen 1975 s. 470, 531.

²⁰⁹ Kettunen 1986 s. 217. Puoluetoimikunnan vuosikertomus vuodelta 1927, Suomen sosialidemokraattinen puolue, kansio DA1, Työväenarkisto.

²¹⁰ Kettunen 1986 s. 208.

²¹¹ esim. Oulun eteläisen vaalipiirin kirje puoluetoimikunnalle 28.5.1926, Suomen

puoluetoimikunnalle oli ollut tärkeämpää toimia politiikan päättävällä tasolla: eduskunnassa ja kunnanvaltuustoissa²¹². Huplilaiset sen sijaan pyrkivät terävöittämään puolueen järjestöluonnetta ottamalla puoluekentän paremmin huomioon.

Puoluetoimikunnan huplilaisella kokoonpanolle oli tyypillistä ”suuren yleisön kosiskelu”. Esim. puolueen pienemmistä paikallislehdistä piti puoluetoimikunnan ehdotusten mukaan tehdä populistisempia, jotta ne vetoaisivat paremmin ”massoihin”. Suuntautuminen kenttään ja vahvan joukkoliikkeen luominen olivat olleet esillä Huplin ideoissa jo KK:n ajoilla, toisaalta tavoitteena oli epäilemättä lehtien taloudellisten tulosten parantaminen. Valistustoiminnassa Huplin ja Wiikin tavoitteena oli tehdä sosiaalidemokraateista vahva kansanliike. Linjauksen tavoitteena oli pitkällä aikavälillä työväenluokan valtaannousu. Lyhyellä aikavälillä puolueen arvovallan katsottiin nousevan, jos sillä oli takanaan suuri jäsenkunta.²¹³ Uusi puoluetoimikunta oli, joko tahtomattaan tai tarkoituksella, selvästi ottanut mallia yhtenäisen työväenliikkeen toimintamalleista²¹⁴.

Tärkein ja pitkäkestoisin uudistus oli puoluetoimiston uudelleenorganisointi, joka suoritettiin Wiikin ja Huplin johdolla vuoden 1926 aikana. Hupli oli moittinut SDP:n hierarkiaa, joka teki etenkin puoluesihteerin toiminnan raskaaksi ja hankaloitti johdon suhteita kenttään. Tainion aikana puoluesihteerin vastuualue oli ulottunut puolueen aatteellisesta kehittämisestä käytännön työhön piirien kanssa. Tämän johdosta Hupli oli keväällä 1925 ehdottanut kunnallistoimiston lakkauttamista. Sen tilalle olisi voitu perustaa uusi puoluesihteerin apulaisen toimi.²¹⁵

Tässäkin asiassa uusi puoluetoimikunta toimi nopeasti, ja Hupli alkoi organisoida puolueorganisaatiota KK:n malliin. Erityisen tärkeäksi Hupli koki uuden valistusosaston luomisen. Hierarkian selventämiseksi luotiin uusi järjestösihteerin virka maaliskuussa 1926. Tehtävään valittiin Huplin mies, KK:n johtoon kuulunut

sosiaalidemokraattinen puolue, kansio F70, Työväenarkisto.

²¹² Soikkanen 1975 s. 472.

²¹³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 26.2.1926, Työväenarkisto.

²¹⁴ Vrt. Esim. Kotkan puoluekokous 1909, jolloin SDP keskittyi vaalimaan vahvaa järjestöluonnettaan petyttyään eduskunnan saavutuksiin. Soikkanen 1975 s.128–136.

²¹⁵ Puolueneuvoston pöytäkirjat 22.3.1925 ss. 8–30, Työväenarkisto.

Emil Sallila.²¹⁶ Järjestösihteerin tehtäviin kuuluivat valistusosaston päällikön toimi, puolueen paikallistason toiminnan koordinointi sekä taloudenpito. Puoluesihteerin Wiikin tehtäväksi jäi suunnitella puolueen poliittista linjaa, vastata kirjallisista tehtävistä, kansainvälisistä suhteista ja ohjata valistusosaston tehtäviä²¹⁷. Valistustoimintaa vahvistettiin vielä nimittämällä erillisiksi ”valistuspäälliköiksi Sallilan ja J.F. Aallon²¹⁸.

Muodollisesti Wiik toimi Sallilan esimiehenä, mutta käytännössä Sallilalla oli suuri vastuu SDP:n asioiden hoidosta. Tuomiojan mukaan Sallila oli poliittiselta katsomukseltaan perikuvallinen osuustoimintasosialisti Tannerin ja Huplin malliin. Hän ei kuitenkaan ollut mikään oman poliittisen linjan vetäjä ja soveltui siksi hyvin järjestösihteeriksi. Puoluetoimikunnassa Sallilan ehdokkuus ei mennyt sellaisenaan läpi, sillä Sventorzetski, Helo ja Paasivuori vastustivat häntä (äänet 4–3). Vastustajat olisivat halunneet tiedustella myös Arvo Hautamäen halukkuutta tehtävään. Enemmistö päätöksen jälkeen Sallilan valinta tapahtui kuitenkin muodollisen yksimielisesti²¹⁹. Jäsenhankintaviikot toteutettiin Sallilan ja Huplin johdolla, niin että puoluetoimikunnalla oli tarkka kontrolli koko tapahtuman kulusta. Käytännössä myös Wiik hoiti käytännön yhteydenpitoa piireihin, joten kovin selvästi Wiikin ja Sallilan tehtäviä ei jaettu.²²⁰ Kunnallistoiminnan uudistus ja järjestösihteerin viran luominen osoittautuivat toimiviksi ratkaisuksiksi, sillä aikanaan seuraava puoluetoimikunta piti kiinni huplilaisten luomista käytännöistä. Sallilan työhön oltiin yleisesti ottaen tyytyväisiä, sillä huolimatta huplilaisesta taustastaan hän säilytti paikkansa aina kuolemaansa 1936 asti²²¹.

Puolueen sanomalehdet tuottivat jatkuvan ongelman SDP:n johdolle, sillä osa niistä tuotti 1920-luvulla huomattavia taloudellisia tappioita. Etenkin osa pienistä maaseutulehdistä näytti olleen jatkuvissa taloudellisissa vaikeuksissa. Uusi puoluetoimikunta teki muutoksia sanomalehtien kontrolliin. Esim. Sosialistin

²¹⁶ Tuomioja 1982 s. 79.

²¹⁷ Puoluetoimikunnan täydennysehdotus SDP:n toiminnan uudistamiseksi. Suomen sosialidemokraattinen puolue, Kansio F 70, Työväenarkisto.

²¹⁸ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 2.3.1926, Työväenarkisto.

²¹⁹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 11.3.1926, 13.3.1926, Työväenarkisto.

²²⁰ Puoluetoimikunnan täydennysehdotus SDP:n toiminnan uudistamiseksi, Suomen sosialidemokraattinen puolue, Kansio F 70, Työväenarkisto.

²²¹ Tuomioja 1982 s.79.

Kirjapaino Oy:n valvonta keskitettiin kokonaan puoluetoimikunnalle sen tuotettua toistuvasti tappioita.²²² Edelleen Wiik ehdotti maaliskuun alussa 1926 muutoksia kolmen maakuntalehden (Raivaaja, Sosialisti sekä Pohjolan Työmies) toimitustapoihin. Puolue tuki rahallisesti näitä toistuvasti tappiollisia lehtiä, puoluetoimikunta voisi Wiikin mielestä auttaa niitä tekemään lehtien sisällön mielenkiintoisemmaksi ja saada ne siten tuottamaan parempaa tulosta. Wiik tarjoutui itse kirjoittamaan näihin lehtiin.²²³ Huplin muotoili asian samansuuntaisesti Sosialistin Kirjapaino Oy:n tapauksessa.

”puolueen lehtiyrityksiä ei olisi avustettava yksinomaan taloudellisesti, vaan annettava niille myös kaikkea muuta apua, mikä on tarpeen liikkeen menestymiseksi ja vaurastumiseksi.”²²⁴

Pyrkimys keskittämiseen ulottui myös muihin elimiin, sillä työväenliikkeen tietotoimistotyö keskitettiin vuoden 1926 aikana. Työväen Sanomalehtien Tietotoimisto (TST) uudistettiin tällöin Wiikin toimesta²²⁵. Huplilla on tosin saattanut olla jonkinlainen rooli tässäkin, sillä uutistoimistotyön keskitys oli sopusoinnussa hänen puolueneuvoston kokouksessa keväällä 1925 esittämiensä parannusehdotusten kanssa²²⁶. Aikaisemmin maakunnalliset puoluelehdet olivat kokeneet ongelmalliseksi sen, että ne saivat liian hitaasti tietoonsa etenkin merkittävät kansainväliset uutiset. Uudistuksen tavoitteena oli mahdollisimman nopeasti saada maakuntalehdille kaikki oleellinen informaatio pääkaupunkiseudulta. Pääpaino oli tuottaa työläisille kotimaan uutistietoa, mutta myös artikkelit ja ulkomaan uutiset pyrittiin saamaan mahdollisimman nopeasti maaseudulle²²⁷. Tähän uudistukseen oltiin yleisesti melko tyytyväisiä²²⁸. Puoluetoimikunnan kontrolli näyttää lisääntyneen etenkin vuonna 1926. Myöhemmin samanlaista kehitystä on nähtävissä paljon vähemmän. Kuitenkin vielä huhtikuussa 1928 Sallila ehdotti, että puoluetoimikunnan raha-avustukset jaettaisiin

²²² Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 18.2.1926, Työväenarkisto.

²²³ Puoluesihteeri Wiikin kirje Sosialistin, Raivaajan ja Pohjolan Työmiehen toimituksille 4.3.1926, Suomen sosialidemokraattinen puolue kansio F 70, Työväenarkisto.

²²⁴ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 18.2.1926, Työväenarkisto.

²²⁵ Puoluetoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1926, Suomen sosialidemokraattinen puolue, kansio DA1, Työväenarkisto.

²²⁶ Vrt. Puolueneuvoston pöytäkirjat 29.3.1925 ss. 7–15, Työväenarkisto.

²²⁷ Wiikin esitys sanomalehtityön tehostamiseksi. Karl Harald Wiikin kokoelma kansio F1, Työväenarkisto.

²²⁸ Puolueneuvoston pöytäkirjat liite nro. 4 vuodelta 1926, Työväenarkisto.

keskitetysti alaspäin.²²⁹

Uuden puoluetoimikunnan työ näyttää syksyyn 1926 saakka menneen käytännön uudistusten valmisteluissa ja toteuttamisessa. Huplilainen puoluetoimikunta ei tällöin pyrkinyt muuttamaan SDP:n vallitsevaa poliittista suuntausta. Tähän oli myös muita syitä kuin puoluetoimikunnan kiire uudistaa SDP:n järjestörakennetta. On nimittäin huomattava, että osa puolueen orgaaneista säilyi tannerilaisina. Näistä merkittävin oli eduskuntaryhmä, jossa tannerilaisilla oli selkeä enemmistö. Eduskuntaryhmä ei tukenut puoluetoimikuntaa Tannerin hallituksen aikoihin vuonna 1927²³⁰. Tanner toimi kansanedustajana vuoteen 1927, vieläpä eduskuntaryhmän puheenjohtajana, kun taas Hupli ei toiminut kansanedustajana vuoden 1922 jälkeen²³¹. Huplilaisuudelle olikin tyypillistä se, että se pystyi vaikuttamaan SDP:n johdossa, mutta eduskunnassa se joutui tyytymään vähemmistöasemaan. Puoluetoimikunta tosin pyrki parhaansa mukaan puuttamaan eduskuntaryhmän päätöksiin. Esim. syksyllä 1926 puoluetoimikunta paheksui Väinö Voionmaan matkaa kansainliiton kokoukseen pitäen sitä huonosti järjestettynä ja vaati, että jatkossa puoluetoimikunta päättäisi vastaavista matkoista²³².

Vuonna 1927 SDP oli hallituspuolueena, ja hallituksessa olo vei luonnollisesti päähuomion puolueyössä. Tästä huolimatta puoluetoimikunta suoritti edelleen joitain periaatteellisia ja käytännöllisiä uudistuksia. Puoluetoimistoa vahvistettiin, kun sinne kiinnitettiin Huplin miehenä Väinö Meltti. Lisäksi huomiota annettiin maanviljelijäväestölle. Helmikuussa 1927 Hupli ehdotti järjestettäväksi erityiset pienviljelijäpäivät. Helo tosin epäili niitä liian räikeäksi ”vaalikalasteluksi”, mutta ne toteutettiin jo saman vuoden huhtikuussa.²³³ Myös symbolisesti puoluetoimikunta pyrki lähentämään SDP:tä yhteiskuntaan. Periaatteellisesti merkittävä oli puoluetoimikunnan aloitteesta vuonna 1927 toteutettu uudistus, jossa koko maan laajuisissa juhlissa SDP:n elimille annettiin oikeus harkintansa mukaan käyttää valtakunnan lippua puolueen lipun rinnalla²³⁴.

²²⁹ Puolueneuvoston pöytäkirjat vuodelta 1928, liite nro 10 (15.4.1928), Työväenarkisto.

²³⁰ Paavolainen 1984 ss. 87–131.

²³¹ Sivula 1968 s. 235. Paavolainen 1984 s. 69.

²³² Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 20.10.1926, Työväenarkisto.

²³³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 5.2.1927, Työväenarkisto. Puoluetoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1927, Suomen sosialidemokraattinen puolue, kansio DA1, Työväenarkisto.

²³⁴ Puoluetoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1927, Työväenarkisto.

Kokonaisuutena käytännön uudistusten tavoitteena oli SDP:n toiminnan tehostamisen lisäksi vallan keskittäminen puoluetoimikunnalle. Tavoitteena oli myös Huplin oman aseman vahvistaminen, kuten Sallilan nimitys nimenomaan Huplin miehenä osoittaa. Yllättävänä piirteenä oli taloudellisten seikkojen melko perusteellinen huomioiminen tappiollisissa puolueen sanomalehdissä. Uusi puoluetoimikunta koetti välttää puolueen talouden raunioittamisen, joten taloudelliset näkökannat jouduttiin ottamaan tarkoin huomioon. Puoluetoimikunta pyrki myös luomaan entistä selkeämpiä hierarkioita. Tästä esimerkkinä oli piirisihteerin toimen luominen, ja tehostaa siten puolueen toimintaa alaspäin puolueorganisaatiossa. Taustalla oli halu vahvistaa SDP:tä joukkoliikkeenä. Myös jäsenhankintaviikot edustivat tätä pyrkimystä, samoin yleinen populismi, jota yritettiin myös iskostaa tappiollisiin lehtiin. Ideologinen ja käytännöllinen pyrkimys joukkoliikkeen vahvistamiseen olikin huomattavin ja selkein ero tannerilaisuuteen. On yllättävää, että vain osa tutkijoista on sen huomannut²³⁵.

4.4. Puoluetoimikunnan politiikan suunta ja vastaanotto SDP:ssä

SDP:n sisällä, tai ainakin sen ”Tannerinvastaisessa osassa”, oltiin alkuvaiheessa yleisesti tyytyväisiä puolueen johdon muuttumiseen. Mm. puolueen puolueneuvoston kokouksessa syksyllä 1926 näkyvä ”keskustan” voimahahmo Kaarlo Nordlund kiitteli erityisesti kokouksen kulkua verrattuna aikaisemmin järjestettyihin.²³⁶ Kesällä ja alkusyksyllä 1926 pestiin osittain vallanvaihdon jälkipyykkiä, mutta jo syksyllä puolueen puolueneuvoston kokouksen agenda hallitsi valmistautuminen mahdolliseen hallitusvastuuseen²³⁷. Tämä herätti ”keskustaa” lukuun ottamatta jopa melkoista hallitusinnostusta, ja sai tannerilaiset ja huplilaiset unohtamaan hetkeksi riitansa.

SDP:n johdon henkilövaihdokset eivät näkyneet poliittisessa linjassa, sillä melko maltillinen reformistinen ja parlamentarismien linja säilyi. Hupli ja Itkonen olivat innokkaimpien joukossa ”kättilöimässä” Tannerin hallitusta loppuvuonna 1926. Tämä

²³⁵ Tuomioja korostaa tätä eroa, Tuomioja s. 182. Vrt. Paavolainen 1984 ja Soikkanen 1975, jotka eivät noteeraa samaa.

²³⁶ Puolueneuvoston pöytäkirjat 12.–13.9.1926 s. 67, Työväenarkisto.

²³⁷ Puolueneuvoston pöytäkirjat. 12.–13.9.1926 ss. 7–21, Työväenarkisto. Ohjelmallisesta yhteneväisyydestä hallituskysymyksessä esim. eduskuntaryhmän ja puoluetoimikunnan yhteiset pöytäkirjat 29.11.1926, puoluetoimikunnan pöytäkirjat vuodelta 1926, Suomen sosialidemokraattinen puolue, Työväenarkisto.

tuntuu tietenkin nurinkuriselta, sillä samat miehet tekivät tuskin vuotta aikaisemmin parhaansa Tannerin syrjäyttämiseksi²³⁸. Mitenkään yksimielinen puolueen johto ei hallitukseen menosta ollut, sillä Helo ja Sventorzetski olivat hallitukseen menoa vastaan ja toimivat muutenkin monissa kysymyksissä vasemmisto-oppositioina²³⁹. Paasivuorella, Åhlströmillä ja Wiikillä taas oli vaikeuksia muodostaa selvää kantaa hallitukseen menoon. Enimmäkseen Wiik oli hallitukseen menoa vastaan, mutta vaihteli kantojaan puolue-elinten kokouksissa. Sen sijaan Paasivuori ja Åhlström kannattivat varovasti hallitukseen menoa²⁴⁰. Toisaalta Helonkaan vastustus ei ollut periaatteellista, sillä hänestä tuli aikanaan sosiaaliministeri Tannerin vähemmistöhallitukseen.²⁴¹ Tässä mielessä kiistat hallitukseen menosta eivät ratkaisevasti hajottaneet huplilaisten ja entisen ”keskustalaisten” rivejä.

Puoluetoimikunnan välit tannerilaisiin ja erityisesti Tanneriin jäivät kaunaisiksi. Tämä siitäkin huolimatta, että loppuvuoden 1926 osalta pahimmat henkilökohtaiset kiistat näyttävät jääneen syrjään²⁴². Uusi puoluetoimikunta tarjosi vuoden 1926 puoluekokouksen jälkeen ”Suomen Sosialidemokraatin” toimitusneuvoston paikkoja Tannerille ja Hannes Ryömälle, mutta nämä eivät halunneet toimia yhdessä Helon kanssa samassa toimitusneuvostossa. Puoluetoimikunta hylkäsi vaatimuksen Helon erottamisesta ja täytti paikat omilla ehdokkaillaan²⁴³. Huplilaisten ja tannerilaisten riidat lienevät kyteneet ”hiljaisella liekillä” puoluekokouksen jälkeisenä aikana. Joka tapauksessa puolueen neuvoston kokouksessa syksyllä 1926 henkilökiistat leimahtivat uudelleen täyteen liekkiin. Tanner joutui kokouksessa ihmettelemään toimintaansa kohdistettua kritiikkiä, josta hän syytti ainakin välillisesti uutta puoluetoimikuntaa. Vt. puheenjohtajaksi noussut Rieti Itkonen taas ilmaisi närkästyksenä J.W. Kedon toimittaman ”Kuluttajain lehden” syytöksiin puolueen johtoa ja erityisesti häntä

²³⁸ Paavolaisen ym. tulkinta Huplin katkeruudesta tämän motiivien selittäjänä tuntuu tässä kohdin kestävämmältä. Jos Hupli olisi perustanut politiikkansa ainoastaan katkeruuteen, hän olisi todennäköisesti tehnyt kaikkensa Tannerin pääministeriyyden estämiseksi. Nyt hän toimi juuri päinvastoin.

²³⁹ esim. puoluetoimikunnan pöytäkirjat 2.12.1926, Työväenarkisto.

²⁴⁰ Soikkanen 1975 s. 438. Tuomioja 1982 ss. 88–89.

²⁴¹ Soikkanen 1975 s. 448.

²⁴² SDP:n pöytäkirjoista ei kyseiseltä ajalta löydy tietoja merkittävistä kiistoista. Edes Tannerin pääministeriehdokkuus ei herättänyt merkittäviä ristiriitoja. Vrt. puolueen neuvoston ja eduskuntaryhmän yhteiset pöytäkirjat 9.12.1926, Työväenarkisto. Myös puolueen neuvoston pöytäkirjat 2.12.1926, Työväenarkisto. Kts. Paavolainen 1984 ss. 77–87. Soikkanen 1975 ss. 445–451.

²⁴³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 8.2.1926, Työväenarkisto.

itseään vastaan.²⁴⁴ Erityisen ongelmalliseksi muodostui suhde pää-äänenkannattajaan ”Suomen Sosialidemokraattiin”. Toimittajien mukaan Hupli katsoi oikeudekseen valvoa ja ohjata lehteä oman mielensä mukaan. Tämä johti ongelmiin, kun osa toimittajista asettui vastustamaan Huplin toimia. Jo lokakuussa 1926 pää-äänenkannattaja oli käymistilassa osan toimituskunnasta etsiessä aktiivisesti virkoja muista lehdistä.²⁴⁵

Huolimatta henkilökohtaisten ristiriitojen jatkumisesta on huomattava, että perusteiltaan SDP:n kokemustilassa ja odotushorisonteissa ei tapahtunut huplilaisen kauden alussa merkittäviä muutosta. Huplilaiset pyrkivät säilyttämään reformistisen linjan ja olivat innokkaina valmiita hallitusvastuuseen, mistä presidentti Relanderkin kuuli jo syksyllä 1926²⁴⁶. Suhteet tannerilaisiin olivat vuonna 1926 huonot ainoastaan henkilötasolla. Sinällään tannerilaisilla tuskin oli mitään sitä vastaan, että puolueen ruohonjuuriorganisaatiota vahvistettiin, kunhan se ei tapahtunut parlamentarismen kustannuksella. ”Keskustaklikki” taas oli tyytyväinen puolue toimikunnan pyrkimykseen vahvistaa järjestörakennetta. Etenkin heidän asennoitumisensa vaikutti se tosiseikka, että he olivat nyt tosiasiallisesti mukana puolueen päätöksenteossa. Mielestäni huplilaisen puolue toimikunnan politiikka on omalta osaltaan luonut Tannerin hallituksen edellytyksiä sitouttamalla puolueen eri suuntia hallitusratkaisun taakse.

5. SDP:n puolue toimikunta Väinö Tannerin hallituksessa 1926–1927

5.1. Miksi juuri Tanner?

1920-luvulle olivat tyypillisiä lyhyet ja epävakaaat vähemmistöhallitukset. Syynä tähän oli mm. poliittisten olojen epävakaisuus, mikä vaikeutti useasti hallitusten muodostamista ja johti arvaamattomiin ja nopeisiin kaatumisiin. Toinen tärkeä syy oli hallitsevien porvaripuolueiden hajanaisuus, jonka vuoksi eri porvaripuolueiden eri suuntaukset saattoivat kaataa omankin puolueen hallituksen²⁴⁷. Sosialidemokraatit

²⁴⁴ Soikkanen 1975 s. 438. Puolueneuvoston pöytäkirjat 12.–13.9.1926 ss. 7–12, Työväenarkisto.

²⁴⁵ Työväen muistitieto (Untamo Utrion haastattelu) 280:952, Työväenarkisto.

²⁴⁶ Relander, Lauri Kristian. (I) Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925 – 1927.

Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1967 (Relander I) s.308.

²⁴⁷ Esim. Hentilä 1996 s. 135.

eivät sitten Tokoin senaatin 1917 olleet päässeet hallitusvastuuseen. Tosin vuonna 1920 Vennolan hallituksen kaaduttua presidentti Ståhlberg toivoi kaikkien puolueiden hallituksen muodostamista rauhan solmimiseksi Neuvosto-Venäjän kanssa. Osin SDP:n hallitukseen meno kaatui tällöin hankalaan puolueäänestysmenettelyyn. Äänestyksen tultua suoritetuksi ja sen annettua valtuudet hallitukseen menoon oli uusi Rafael Erichin porvarihallitus jo sorvattu kokoon²⁴⁸.

SDP:n oppositioasemaan ei 1920-luvun alussa näyttänyt olevan tulossa muutosta. Syynä tähän oli ennen kaikkea sosiaalidemokraattien oma asenne, ei niinkään porvarien vastustus. Vuosikymmenen alussa SDP teki rajanvetoa kommunisteihin, ja tässä kamppailussa hallitukseen meno näytti kaukaiselta. Toisaalta torjuvuutta heijastelivat puolueen säännöt, jotka tekivät hallitukseen menon käytännössä mahdottomaksi aina vuoden 1926 puoluekokoukseen asti.²⁴⁹ Vuoden 1926 puoluekokous hyväksyi hallitukseen menon käytännössä ilman ehtolausekkeita. Syksyllä 1926 SDP:ssä alkoi esiintyä yleisempää hallitusinnostusta. Vaikka puoluetoimikunta oli puoluekokouksessa saanut osin ”keskustalaisen” kokoonpanon, se toimi aloitteen tekijänä hallitukseen menossa. Puolueen johdossa innokkaimpia hallitukseen menijöitä olivat Hupli ja Itkonen²⁵⁰.

Väinö Tannerin sosiaalidemokraattinen vähemmistöhallitus (13.12.1926–17.12.1927) on kiistämättä käännteentekevä työväenliikkeen virstanpylväs²⁵¹. Puoluehistorian kannalta se asettuu aikaan, jolloin puolueen huplilainen ”palatsivallankumous” oli juuri tapahtunut, ja voimasuhteet puolueen sisällä vakiintuneet. Nimenomaan Tannerin tulo pääministeriksi pian puoluejohdosta syrjäytymisensä jälkeen osoittaa, että puolueen kokemustilassa ministerisocialismi ja tannerilaisten ajama reformismi saavuttivat huippunsa ja hyväksynnän puolueen sisällä.

Kyösti Kallion hallitus menetti asemiaan vuoden syksyllä 1926. SDP:n puoluetoimikunnalla oli tässä tilanteessa aloite ja se päätti jo lokakuussa alkaa valmistelemaan hallitusohjelmaa Kallion hallituksen kaatumisen varalta. Ministerisocialismi-kysymyksen periaatteellisen merkityksen vähäisyyttä korostaa se,

²⁴⁸ Tuomioja 1982 ss. 84–85.

²⁴⁹ Soikkanen 1975 s. 446.

²⁵⁰ Soikkanen 1975 s. 438.

että myös ”keskusta” -linjaa edustanut Sventorzetski kannatti ohjelman tekemistä²⁵². SDP:llä oli hyvät mahdollisuudet päästä hallitusvastuuseen, sillä porvarilliset puolueet eivät olleet erityisen halukkaita muodostamaan hallitusta vuoden 1926 lopulla. Maalaisliitossa vaikutti sisäinen oppositio, mikä vähintään nopeutti Kallion hallituksen kaatumista. Kokoomus taas kärsi ”hallitusväsymyksestä” oltuaan mukana kolmessa peräkkäisessä hallituksessa. Vesa Vareksen mukaan konservatiivipiirit ja oikeisto suhtautuivat luontevasti, joskin tiukalla oppositioasenteella, SDP:n hallitukseen menoon.²⁵³ Osin syynä porvaripuolueiden poisjättäytymiseen olivat myös vuonna 1927 tulevat eduskuntavaalit, joihin osa porvaripuolueista halusi lähteä edullisista oppositioasemista. Presidentti Relanderin positiivinen suhtautuminen sosialidemokraattien mukaan vetämiseen oli tärkeää ja helpotti ratkaisevasti hallitusneuvottelujen käymistä.²⁵⁴

Puhuttaessa Tannerin hallituksesta on ensin mainittava muutama sana Väinö Tannerin asemasta SDP:ssä puolueen johdosta syrjäyttämisen tai ”syrjäytymisen” jälkeen²⁵⁵. Vuoden 1926 puoluekokouksen tappion jälkeen Tanner oli menettänyt virallisen asemansa ja oli siten syrjässä puolueorganisaatiosta. Eduskunnassa Tanner kuitenkin johti edelleen sosiaalidemokraattista ryhmää ja oli käytännössä erittäin vaikutusvaltainen puolueessa. Huplilaiset ja ”keskustalaiset” myös arvostelivat Tannerin eduskuntatyötä kesällä ja alkusyksystä 1926. Arvostelun takaa löytyi muutama henkilö (etenkin J.F. Aalto ja Itkonen).²⁵⁶ Jotain Tannerin asemasta kertoo se, että hyökkäys muuttui vastahyökkäykseksi ja sitä kautta puolueen pöytäkirjoihinkin asti päätyneeksi riidaksi. Tannerin puolustajiin kuului etenkin eduskuntaryhmä²⁵⁷.

Myös osuustoimintaliike näyttää pysyneen solidaarisena Tannerille. Puolueneuvoston kokouksessa syyskuussa 1926 kävi ilmi, että J.W. Kedon toimittama

²⁵¹ Hentilä 1996, ss. 125–128.

²⁵² Sventorzetski ei tosin luultavasti uskonut, että hallitusratkaisu realisoituisi, sillä hän vastusti sitä. Soikkanen 1975 s. 450.

²⁵³ Vares 1996 s. 329.

²⁵⁴ Puolutoimikunnan ja eduskuntaryhmän yhteisen komitean pöytäkirja 24.11.1926, puolutoimikunnan pöytäkirjat vuodelta 1926, Suomen sosialidemokraattinen puolue, Työväenarkisto. Tuomioja 1982 s. 86. Soikkanen 1975 ss. 446–451.

²⁵⁵ Tannerin asemassa on luonnollisesti oma merkityksensä sillä, että vuoden 1926 puoluekokouksessa hän erosi itse omasta tahdostaan.

²⁵⁶ Puolueneuvoston pöytäkirjat 12.–13.9.1926 ss. 9–24, Työväenarkisto.

osuustoiminnallinen "Kuluttajain lehti" oli kirjoittanut muutamaan otteeseen hyvin kärkevästi koko puolueesta ja eduskuntaryhmästä, erityisesti puolueen vt. puheenjohtajana toiminut Rieti Itkonen oli joutunut hyökkäyksen kohteeksi. Samoihin aikoihin J.F. Aalto oli kritisoinut "Suomen Sosialidemokraatissa" Tanneria melko karkeasti. Tannerin asema oli siinä mielessä vaikea, sillä hän joutui eduskuntaryhmän puheenjohtajana olemaan jatkuvasti tapetilla sanomisistaan pää-äänenkannattajassa, joka oli tiukasti Huplin komennossa.²⁵⁸ Toisaalta hän sai ilmeisesti sivustatukea maakuntalehdistä, joihin Huplin mahti ei ylettynyt.

Huolimatta jatkuvasta vastakkainasettelusta Tannerin ja puoluetoimikunnan välillä, tämän asema hallitustunnustelijana säilyi epäilemättä vahvana. Syynä oli Tannerin yleinen arvostus sekä sosiaalidemokraattisessa puolueessa että etenkin maltillisessa porvaristossa. Tämä vaikutti ratkaisevasti erityisesti kykyyn toimia porvarienemmistöisessä eduskunnassa. SDP:tä hallituskysymyksessä tukenut presidentti Relanderkin katsoi Tannerilla olevan sosiaalidemokraateista parhaimmat mahdollisuudet hallituksen muodostajaksi. Myös sosiaalidemokraattien keskuudessa entinen puheenjohtaja katsottiin yleisesti pätevimmäksi henkilöksi hallituksenmuodostajaksi, sillä SDP:n hallituksessa olo edellytti tavalla tai toisella tukea porvareilta. Tämän tuen takuumiehenä Tanneria pidettiin SDP:n parhaana voimana²⁵⁹

On selvää, että puoluetoimikunnassa Tanner koettiin edelleen kiistanalaisena henkilönä. SDP:n vasemmiston ja huplilaisten keskuudessa Tannerin valinnasta pääministeriehdokkaaksi on varmasti riittänyt epäilyksiä. Asian johdosta on todennäköisesti käyty monenlaisia epävirallisia neuvotteluja, joskin lähdeaineiston puutteen vuoksi tämän kaltaiset johtopäätökset jäävät viime kädessä arvailujen varaan. Rivien välistä löytyy kuitenkin hallituksenmuodostuksen ajalta viitteitä siitä, ettei Tannerin ehdokkuutta aivan mukisematta hyväksytty. Esim. "keskustalaiset"

²⁵⁷ Vrt. Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 2.9.1927, Työväenarkisto. Soikkanen 1975 s. 455.

²⁵⁸ Puolueneuvoston pöytäkirjat 12.–13.9.1926 ss. 9–24, Työväenarkisto. Työväen muistitieto (TMT) 280:952 (Untamo Utrion haastattelu 20.10.1977) ss. 1–17, Työväenarkisto. Samaa materiaaliin perustuu myös Erkki Vikstenin Työmiestä ja Suomen Sosialidemokraattia käsittelemä historiikki. Vrt. Viksten 1977 ss. 89–93.

²⁵⁹ Paavolainen 1984 ss. 77–87. Relander I ss. 343, 347–348, 350–351, 354–358, 360, 362–363.

Huomattavaa on se, että Relanderilla ei päiväkirjamerkintöjen mukaan ole ollut merkittäviä kontakteja muihin sosialidemokraattisiin johtajiin pääministerikysymyksen yhteydessä.

Mikko Ampuja ja J.F. Aalto protestoivat voimakkaasti hallitukseen menoa vastaan ainakin osin Tannerin pääministeriyden vuoksi²⁶⁰. Puoluejohdosta myös Wiik vastusti Tannerin pyrkimystä päästä yhteistyöhön porvariston kanssa²⁶¹.

Tanner tiesi tarkkaan puolueen epäyhtenäisyydestä ja koetti parhaansa mukaan vahvistaa selustaansa puoluetoimikuntaan päin. Joulukuun ensimmäisenä päivänä 1926 hän keskusteli Wiikin kanssa ja vaati puolueen lehdiltä ehdotonta tukea hallitukselle. Wiik lupasikin, että puolueen lehdet eivät arvostelisi hallituksen toimia hankkimatta puoluetoimikunnalta siihen lupaa sekä tietoja hallituksen ottamista kannoista ja niiden perusteluista.²⁶² Puoluesihtööri toimitti tämän jälkeen paimenkirjeen puolueen lehdille. Lisäksi Wiik ehdotti, että puolueenvaltuusto antaisi selvät ohjeet puoluelehdille, jotta hallituksen arvostelu pysyisi asiallisissa mitoissa²⁶³. Samana päivänä Tanner keskusteli vielä Huplin kanssa. Tanner suostutteli Huplin mukaan hallitukseen ja vanhat kiistakumppanit sopivat, että eräänlainen status quo sovittaisiin heidän välilleen niin sosiaalidemokraattisessa puolueessa kuin osuustoimintaliikkeessä. Tannerin tekemässä muistiossa hän totesi Huplin

”olleen selvillä seuransa epäluotettavuudesta ja siitä, että nämä halusivat vain käyttää häntä hyväkseen vain niin kauan, kuin tarvitsevat, sekä että hän oli tehnyt vahinkoa puolueelle että osuustoimintaliikkeelle nostamalla vasemmistosuuntauksen vaikutusta. Hupli oli myös toivonut, että yhteistoiminta on omiaan palauttamaan luottamukselliset suhteet.”²⁶⁴

Tannerin muistion tarkoitus oli selvästi palvella hallituksen jälkeistä aikaa. Kuunneltuaan pitkin syksyä huplilaisten kritiikkiä Tanner oli varmasti selvillä siitä, että ”suhdanteiden” pysyminen hyvinä SDP:n sisällä oli vähintäänkin epävarmaa. Tämän vuoksi oli tarpeen dokumentoida jotain konkreettista tulevien selvittelyjen

²⁶⁰ Soikkanen 1975 ss. 449–451. Puoluetoimikunnan ja eduskuntaryhmän yhteisen komitean kokous 24.11.1926, puoluetoimikunnan pöytäkirjat vuodelta 1926, Suomen sosialidemokraattinen puolue, Työväenarkisto. Puolueenvaltuuston pöytäkirjat 2.12.1926, Työväenarkisto.

²⁶¹ Kettunen 1986 s. 303.

²⁶² Tannerin muistio keskustelusta Wiikin kanssa 1.12.1926. Väinö Tannerin kokoelma kansio 4, Kansallisarkisto.

²⁶³ Tuomioja 1982 s. 88.

²⁶⁴ Tannerin muistio keskustelusta Huplin kanssa 1.12.1926. Väinö Tannerin kokoelma kansio 4, Kansallisarkisto.

pohjaksi²⁶⁵. Muistion sisällön luotettavuus on sen sijaan aivan toinen kysymys. Tuntuu perin erikoiselta, että Hupli olisi myöntänyt henkilökohtaiselle vastustajalleen tehneensä vahinkoa puolueelle ja osuustoimintaliikkeelle²⁶⁶ edes yksityisessä neuvonpidossa.

Joka tapauksessa hallitusratkaisu oli niin tärkeä sekä Tannerille ja Huplille, että hallituksen sorvaamisen ollessa käynnissä keskinäinen vihanpito päätettiin lopettaa.²⁶⁷ Tämä yhteneväisyys osoittaa kokemustilan samankaltaisuutta, sillä puolueen ”kaksi napaa” kokivat hallitukseen menon hyväksi ja kannatettavaksi asiaksi, jonka edessä voitiin tehdä kompromisseja. Odotushorisontissaan SDP:n huplilainen johto ja tannerilaiset toivoivat asemaa, jossa puolue voisi entistä paremmin toteuttaa työväenliikkeelle hyödyllisiä uudistuksia. Hupli korosti uskon ”rakentavaan työhön” tulleen vallankumoususkon sijaan puolueessa vallitsevaksi ajatusmalliksi²⁶⁸. Rivien väleissä Hupli tietenkin toivoi, että puoluetoimikunnalla olisi hallitusprojektissa keskeinen osa. Tanner oli mielessään varautunut ongelmiin puoluetoimikunnan kanssa, sillä hänellä ei ollut minkäänlaista halua antaa puoluetoimikunnan sanella hallituksen toimia. Tulevat tapahtumat tulivat osoittamaan, että Tannerin laatima dokumentti ei jäänyt hänen kannaltaan hyödyttömäksi.

5.2. Hallituksen syntyä, kokoonpano, tavoitteet sekä ulkoiset vaikeudet

Tanner oli vastoinikäymisistään huolimatta varteenotettavin ehdokas tasavaltalaisen Suomen ensimmäiseksi sosiaalidemokraattiseksi pääministeriksi, nimenomaan ylivoimaisen suhdeverkostonsa ja yhteistyökykynsä vuoksi. Kallion hallitus jätti eronpyyntönsä 24.11.1926 maalaisliiton omien edustajien kammitettua sen kumoon. Tämän jälkeen tie oli avoin Tannerin hallituksen esiinmarssille.²⁶⁹

Joulukuun alussa niin puolueenuevosto kuin eduskuntaryhmä äänestivät hallitukseen menon puolesta. Puolueenuevosto hyväksyi 2.12.1926 lokakuussa asetetun komitean

²⁶⁵ Ibid. Sattumaa tai ei, tämä on ainoa merkittävä puhtaaksi kirjoitettu muistio Tannerin ja Huplin suhteista.

²⁶⁶ ”Vahingosta osuustoimintaliikkeelle” ei SDP:n materiaalin perusteella löydy viitteitä.

²⁶⁷ Tuomioja 1982 s. 88.

²⁶⁶ Puolueenuevoston pöytäkirjat 2.12.1926 kansio 4. Paavolainen 1984 s. 83.

²⁶⁹ Jääskeläinen 1977 ss. 415–416.

laatiman ja puoluetoimikunnan edelleen hyväksymän hallitusohjelman. Ohjelmassa esitettiin mm. progressiivista kunnallisveroa, vähävaraisten verojen alentamista ja maanpuolustusmenojen huomattavaa pienennystä sekä asevelvollisuusajan lyhentämistä. Puolueneuvosto esitti hallituksen muodostajaksi Tanneria. Tämän tehtävänä oli yrittää muodostaa kokoomushallitus yhdessä edistyspuolueen ja maalaisliiton sekä ruotsalaisen vasemmiston kanssa. Kokoomushallituksen osoittautuessa mahdottomaksi Tanner voisi muodostaa sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen. Puolueneuvoston kokouksessa Tanner epäili kokoomushallituksen muodostamisen mahdollisuutta.²⁷⁰

Eduskuntaryhmän käsitellessä hallitukseen menoa 9.12.1926 oli jo selvää, että kokoomushallitusta ei saataisi aikaan. Tällöin päätettiin äänin 39–15, että Tanner voisi muodostaa päätetyn ohjelman pohjalta sosiaalidemokraattisen vähemmistöhallituksen. Päätöksen taakse saatiin vain niukasti puoluekokouksen edellyttämä 2/3:n enemmistö. ”Keskustalaiset”, kuten J.F. Aalto, Helo ja Sventorzetski puhuivat hallitukseen menoa vastaan, mutta vastustajia oli myös muita, mm. Väinö Voionmaa.²⁷¹ Puoluetoimikunnan johtavaa roolia korosti se, että sen piti vielä hyväksyä tehty ratkaisu. Itkonen, Hupli, Paasivuori ja Åhlström kannattivat tehtyä ratkaisua. Myös Wiik yhtyi siihen, pitäen sitä tosin ristiriitaisena puoluekokouksen päätöksen kanssa. Sen sijaan Helo ja Sventorzetski vastustivat loppuun asti hallitukseen menoa.²⁷² Puoluetoimikunta kokoontui vielä 15.12.1926, ja tällöin Helo vaati ministereiksi menneitä eroamaan puoluetoimikunnasta. Muiden vastustaessa ehdotusta Helo marssi ulos kokouksesta²⁷³. Kummallista Helon käytöksessä oli se, että hän pysyi itsekin edelleen puoluetoimikunnan jäsenenä, vaikka tuli ministeriksi hallitukseen.

Hallituksen kokoonpano sai lopullisen muotonsa joulukuun puolivälissä. Hannes Ryömästä tuli valtiovarainministeri (julkisuudessa Huplia oli veikattu tähän), Väinö Voionmaasta ulkoministeri, Väinö Wuolijosta yleisten töiden- ja kulkulaitosministeri, Väinö Hakkilasta oikeusministeri, Miina Sillanpäästä sosiaaliministeri ja Julius Ailiosta opetusministeri. Merkittävimmät paikat jäivät siis tannerilaisille, mutta rintaman vahvistamiseksi Tanner otti myös joukon vastustajiaan

²⁷⁰ Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.12.1926, Työväenarkisto.

²⁷¹ SDP:n Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 9.12.1926, Työväenarkisto.

²⁷² Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 9.12.1926, Työväenarkisto.

mukaan. Niinpä Itkosesta tuli sisäministeri ja Huplista kaupp- ja teollisuusministeri. Puolueen vasemmistoa edusti sosiaaliministeri Helo. Maatalousministeriksi tuli Huplin miehenä Mauno Pekkala ja salkuttomaksi ministeriksi puolueen johtoon kuulunut Paasivuori, joka ei ollut leimallisesti huplilainen, mutta vastusti silti Tannerin linjaa. Myöskään puolustusministeriksi valittu SDP:n toimihenkilö Kaarlo Heinonen ei tiettävästi ollut sitoutunut kumpaankaan ”klikkiin”.²⁷⁴

Ministeriön laadinnassa oli ongelmia, sillä mm. Voionmaata oli vaikea suostutella ulkoministeriksi²⁷⁵. Tannerilla näyttää olleen useita listoja, joita hän on käynyt läpi etsiessään parasta mahdollista kokoonpanoa²⁷⁶. Vaikeutena on ollut saada kokoonpano tasapainoon, niin että se edusti riittävässä määrin puolueen eri suuntauksia säilyttäen silti toimintakykynsä. Koostumukseltaan hallitus edusti puolueen sivistyneistöä. Mikään ”keltanokkahallitus” se ei ollut, sillä peräti viisi sen jäsenistä oli kuulunut Tokoin senaattiin. Valtaosa ministereistä oli kansanedustajia, tosin esim. Hupli ei kuulunut eduskuntaan.²⁷⁷

Soikkasen mukaan hallituksen henkilökysymys ei ollut yllätyksellinen. Hakalehdon mielestä Tanner taas nöyryytti ministerivalinnoillaan itseään vastaan esiintyneitä. Puolueen puheenjohtajaksi valittu ja Tanneria edellisessä puoluekokouksessa arvostellut Paasivuori sai tyytyä salkuttoman ministerin virkaan. Paasivuoren asemaan on kuitenkin vaikuttanut hänen ay-sidonnaisuutensa, joka on saattanut Tannerin silmissä haitata ministerintyötä.²⁷⁸ Ministerilistaa tarkasteltaessa voidaan joka tapauksessa nähdä polarisoituminen tannerilaisiin ja Tannerin vastustajiin. Toisaalta hallituksen kokoonpano edusti myös puolueen näkyvimpiä ”kellokkaita”, joilla katsottiin olevan tarpeeksi kompetenssia vaativaan ministerintehtävään. Muutamaa yllätysnimeä (mm. Ailio) ja ehkä lopullista salkkujakoa lukuun ottamatta hallituksen kokoonpano vaikuttaa odotuksien mukaiselta.

Hallitusratkaisu nähtiin SDP:n sisällä monin tavoin mahdollisuudeksi, etenkin lainsäädännöllisesti. Hallituksen linjaksi tulikin revisionismin hengessä korostaa

²⁷³ Puoluetuomikunnan pöytäkirjat 15.12.1926, Työväenarkisto.

²⁷⁴ Soikkanen 1975 s. 451.

²⁷⁵ Halila 1969 s.226.

²⁷⁶ Alustavat ministerilistat. Väinö Tannerin kokoelma kansio 4. Kansallisarkisto.

²⁷⁷ Jääskeläinen 1977 s. 424–425.

sosiaalilainsäädännön uudistuksia. Maatalous ja etenkin puolustusvoimat jätettiin vähemmälle huomiolle, mikä oli poikkeavaa 1920-luvun aikaisempiin hallituksiin verrattuna.²⁷⁹ Huplilaisten ja tannerilaisten mielipiteet olivat monissa kysymyksissä päämäärien suhteen samanlaisia, ja ainoastaan mahdollisista toimintatavoista oli kiistaa. Kuten todettua Huplille oli erityisen tärkeää oikeanlaisen viestin antaminen ”joukkojen” eli SDP:n kannattajien suuntaan. Se mikä tämä viesti käytännössä oli, riippui tietysti tilanteesta. Vanhoille ”keskustalaisille” taas oli tärkeää nähdä ministerisocialismin toimiminen käytännössä, vaikka he vastustivatkin hallitukseen menoa. Soikkasen mukaan vastustus saattoi kuitenkin olla taktista, jolloin vetäytyminen epäonnistuneesta kokeilusta kävisi helpommin ”mitäs minä sanoin” -hengessä²⁸⁰. On nimittäin huomattava, että periaatteellisia hallitukseen menon arvostelijoita ei erimielisestä eduskuntaryhmästäkään löytynyt. Lähinnä epäiltiin ajankohtaa ja hallituksen mahdollisuuksia toteuttaa ohjelmaansa²⁸¹. Kokemustilaero tuleekin lähinnä ilmi siitä, että Huplille ja vasemmistolaisille hallitusratkaisu oli luonteeltaan kokeilu, kun taas tannerilaisille kyse oli SDP:n reaalista muuttumisesta aidoksi reformipuolueeksi. Tannerilaisten mielestä radikaalin, yhtenäisen työväenliikkeen aika oli kokonaisuudessaan ohi, kun taas huplilaiset ja vasemmistolaiset pitivät sen periaatteista vielä osittain kiinni.

Tannerin hallituksen alkutilanne ei näyttänyt lupaavalta. Suurista puolueista etenkin kokoomus oli voimakkaasti sitä vastaan. Tuskin Tannerin hallituksen ministerit olivat ehtineet asettua aloilleen, kun kokoomus jo esitti sille Eino Tulenheimon johdolla välikysymyksen hallitusohjelmasta. Kokoomus ei joulukuun välikysymyksessään ollut tosin yksimielinen, sillä päätös sen jättämisestä syntyi pitkän kinastelun jälkeen yhden äänen enemmistöllä.²⁸² Etenkin kokoomuksen esittämät välikysymykset toistuivat pitkin vuotta 1927, mutta Tannerin hallitus selvitti ne kaikki. Yksi ratkaisutekijöistä hallituksen selviämisen kannalta oli se, että maalaisliitto ei ollut valmis kaatamaan hallitusta samoista kysymyksistä kuin kokoomus²⁸³.

²⁷⁸ Soikkanen 1975 s. 452. Hakalehto 1973 s. 83.

²⁷⁹ Hakalehto 1973 ss.86–87.

²⁸⁰ Soikkanen 1975 ss.448–451.

²⁷⁹ SDP:n Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 9.12.1926, Työväenarkisto.

²⁸² Uino 1994: ss.530–532, 559–563. Vares 1996 ss. 329–332.

²⁸³ Paavolainen 1984 s. 89.

Tannerin hallitus nojautui ensisijassa omiin 60 kansanedustajaansa. Ne eivät tietenkään riittäneet, vaan sen piti hakea tukea muilta ryhmiltä, useimmiten Edistyspuolueelta ja ruotsalaisen puolueen vasemmistosiiveltä. Myös kommunistit tukivat hallitusta monissa kysymyksissä, vaikka sitä voimakkaasti julkisesti arvostelivatkin. Toisin kuin kokoomus, maalaisliitto, edistyspuolue ja ruotsalaiset suhtautuivat SDP:n hallitukseen melko neutraalisti ja kannattivat sitä ”asiakysymysten” mukaan – ruotsalaisten vasemmisto suhtautui jopa perin myönteisesti Tannerin hallitukseen²⁸⁴. Kesän 1927 eduskuntavaalien läheisyys tuki Tannerin hallituksen asemaa sen alkuvaiheessa. Myös porvariain keskinäiset riitaisuudet vahvistivat osaltaan hallitusta²⁸⁵. Toisaalta SDP:n oma hajanaisuus uhkasi alusta alkaen hallituksen toimintaa.

Hallitus pyrki toteuttamaan puolueeneuvoston hyväksymää ohjelmaa, mutta koki joukon vastoinkäymisiä. Porvarillinen eduskuntaenemmistö karsi mm. työttömyyden torjumiseen käytetyt määrärahat kolmasosaan sosiaalidemokraattien esityksestä. Kunnallisveron progressio koki takaiskun eduskunnan hylätessä sen. Esitys sairausvakuutuslaista äänestettiin lepäämään yli vaalien. Hallitus katsoi myös, ettei sen ohjelmaan kirjatulla tavoitteella asevelvollisuusajan lyhentämisestä ollut edellytyksiä mennä läpi, joten se eteni asiassa varovaisesti ”sammutetuin lyhdyin”. Sen sijaan hallitus onnistui saamaan eduskunnassa läpi punavankien armahduslain.²⁸⁶

Erityisen vivahteen hallituksen ongelmiin toivat Crichton-Vulcanin telakan pitkä lakko ja siihen liittynyt metallialan työsulku keväällä 1927. Vuosi 1927 onkin ns. suurten lakkovuosien huippu, jolloin lakkojen vuoksi menetettiin yli 1 500 000 työpäivää (suurin osa tuli Crichton-Vulcanin lakosta).²⁸⁷ Lakot olivat suurimmaksi osaksi kommunistien masinoimia, mutta historiantutkimuksen suhde niiden syihin on hieman epämääräinen. Useimmat tutkijat korostavat kuitenkin lakkojen poliittista luonnetta.²⁸⁸ Crichton-Vulcanin lakosta muodostui vähitellen sosiaalidemokraattisen hallituksen ja kommunistisen ammattiyhdistysliikkeen voimainkoetus. Tilanne

²⁸⁴ Soikkanen 1975 s. 452.

²⁸³ Esim. maalaisliitossa oli havaittavissa selvää jakoa ”sunilalaisiin” ja kalliolaisiin. Mylly 1989 ss. 216–217. Hokkanen 1986 ss. 455–460.

²⁸⁶ Soikkanen 1975 s. 452. Paavolainen 1984 s. 128.

²⁸⁷ Esim. Paavolainen 1984 s. 105–106.

²⁸⁸ Tuominen 1958 ss. 264–288. Vrt. Hakalehto 1973 ss. 293–299. Soikkanen 1975 s. 456, Upton 1970 s. 90.

kietoutui yhteen niin, että sosiaalidemokraattien rooli hämärtyi kommunisteja hyödyttävällä tavalla. Ongelmallista oli mm. se, että Matti Paasivuori, joka istui SDP:n puoluetoimikunnassa, oli toiminut ennen ministeriksi tuloaan SAJ:n puheenjohtajana. Kommunistit syyttivät lakkoa sovittelaita Tanneria ja Heloa häikäilemättömistä painostustoimista – lakko olikin osaltaan suunnattu nimenomaan sosiaalidemokraattista hallitusta vastaan. Lopulta monien neuvotteluvaiheiden jälkeen Helon esittämä sovintoehdotus hyväksyttiin marraskuussa 1927.²⁸⁹

Ulkopolitiikassa Tannerin hallitus pyrki parantamaan Suomen ja Neuvostoliiton lähes jääkylmiä suhteita. Käytännössä suhteet eivät kuitenkaan edistyneet sillä ulkoministeri Voionmaa ajoi Kansainliittoon sitoutunutta ulkopoliittikkaa, joka herätti Neuvostoliitossa jatkuvia epäluuloja. Suomen ja Neuvostoliiton suhteille 1920-luvulle tyypilliset ulkopoliittiset skandaalit jatkuivat myös Tannerin hallituksen aikana. Mm. Itkosen jälkeen sisäministeriksi tullut O.H. Puro syytti syksyllä 1927 avoimesti Neuvostoliittoa järjestelmällisen vakoilutoiminnan organisoimisesta Suomessa.²⁹⁰

5.3. Puoluetoimikunta ajautuu erilleen Tannerin hallituksesta

Huplilaiset olivat toteuttaneet vuoden 1926 aikana melko oikeistolaista ”revisionistista” politiikkaa pyrkien tarmokkaasti hallitusratkaisun syntymiseen. Asetelma muuttui hallitustaipaleen aikana ja etenkin keväästä 1927 eteenpäin. Jo helmikuussa puoluetoimikunnassa alkoi esiintyä mielipiteitä, jonka mukaan hallituksesta tuli lähteä. Sventorzetski näki, ettei hallituksen jatkolle ollut olemassa edellytyksiä, ja sai tukea Helolta. Sventorzetskin mukaan ”puolue menetti sielunsa, muttei voittanut maailmaa” hallituksessa ollessaan. Myös Wiikin mielestä hallitus koki jatkuvia vastoinkäymisiä. Huplikin puolusti, nimenomaan puoluetoimikunnassa, hallituksessa oloa perin vaisusti ehdottaen kunnallisverokysymyksen tekemistä hallituskysymykseksi.²⁹¹ Tosin helmikuun puolueuuvoston kokouksessa Huplilla oli jo toinen ääni kellossa, ja hän puhui huomattavasti selvemmin hallituksessa olon puolesta, kuten myös Tanner ja Ryömä. Sen sijaan Wiik pysyi kannassaan ja toivoi

²⁸⁹ Paavolainen 1984 ss. 105–120.

²⁹⁰ Tannerin hallituksen ulkopoliitikasta tarkemmin Soikkanen 1975 ss. 460–465.

²⁹¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 25.2.1927, Työväenarkisto.

hallituksen jättävän paikkansa.²⁹²

Hallitusinnostuksen laannuttua puoluetoimikunnan välit tannerilaisiin viilenivät. Erityisesti välejä kiristi sisäministeri Itkonen ero huhtikuussa 1927. Itkonen oli toiminut väärin eräässä laivatilausasiassa, ja väärinkäytös uhkasi hetken koko hallituksen asemaa. Itkonen oli ennen eroaan ollut tiukasti SDP:n hallituksessa olon kannalla, mutta eronsa jälkeen hän vaihtoi kantaansa ja oli sitä vastaan. Etenkin kesän vaalien jälkeen hän vaati toistuvasti hallituksen eroa.²⁹³ Sisäministeriksi Itkosen tilalle hallitukseen tuli Tannerin miehenä O.H. Puro.

Erityisen pahasti hallituksen ja puolueen johdon suhteet kärjistyivät kuuluisassa ”paraatijupakassa” toukokuussa 1927. Presidentti Relanderin terveys heikkeni dramaattisesti keväällä 1927, ja hän joutui pitkälle sairauslomalle. Tällöin Tanner toimi presidentin sijaisena. Tässä ominaisuudessa hänen piti ottaa vastaan 16.5.1927 armeijan lippujuhlan paraati ja siihen kuuluva suojeluskunnan osasto. Paraati herätti jatkuvasti työväestössä pahaa verta, sillä sen katsottiin symboloivan kahtiajakoa punaisiin ja valkoisiin – olihan 16.5. valkoisten voiton merkittävin muistopäivä.²⁹⁴

Tanner yritti aluksi peruuttaa tapahtuman, sitten siirtää sen myöhemmäksi. Lisäksi Tanner yritti saada jonkun muun toimimaan hänen sijaisenaan. Kun nämä vaihtoehdot osoittautuivat mahdottomiksi, hän katsoi ainoaksi vaihtoehdoksi ottaa sen itse vastaan.²⁹⁵ Tapahtumana paraati oli näkyvä ja aikalaisten keskuudessa se herätti paljon tunteita niin työväenliikkeen sisällä kuin porvaristossa. Symbolisesti, ja joidenkin aikalaisten mielestä myös yhteiskunnan kehityksen kannalta, sen merkitys oli suuri²⁹⁶. Lähes kaikkien mielestä oli kuitenkin hämmästyttävää kuinka vain vajaa vuosikymmen sisällissodan jälkeen ”punainen pääministeri” otti vastaan paraatissa suojeluskuntien osastoja.

Paraati herätti jo ennakolta paljon keskustelua ja kädenvääntöä SDP:n sisällä. Puoluelehdet olivat asiassa hyvinkin erimielisiä ja vaativat erilaisia ratkaisuja

²⁹² Puolueneuvoston pöytäkirjat 27.–28.2.1927, Työväenarkisto.

²⁹¹ Paavolainen 1984 s.130. Soikkanen 1975 s. 455.

²⁹⁴ Esim. Paavolainen 1984 s. 120.

²⁹⁵ Paraatia on tarkimmin analysoinut Paavolainen. Paavolainen 1984 ss. 120–127.

²⁹⁶ Sihvo 1954 s. 154.

ongelmaan. ”Suomen Sosialidemokraatin” Sasu Punanen vastusti ennakolta paraatin vastaanottoa²⁹⁷, eikä hyväksynyt sitä täysin tapahtuman jälkeenkään²⁹⁸. ”Keskustaa” lähellä ollut ja Tannerin vastaisesta linjastaan tunnettu ”Kansan Työ” julisti pääministerin koko työväenliikkeen petturiksi. ”Kansan Työn” vihamielinen suhde pääministeriin sai sen jopa keksimään melko mielikuvituksellisia kielikuvia Tannerin pyrkimyksistä. Pääministerillä oli kuitenkin myös puolustajansa. Peritannerilaista linjaa edustanut tamperelainen ”Kansan Lehti” piti Tannerin menettelyä hyväksyttävänä. Myös osa pienemmistä SDP:n puoluelehdistä seisoi pääministerinsä takana.²⁹⁹

Puoluetoimikunta omaksui asiassa vasemmistolaisen ja vuoden 1918 muistoon takertuvan asenteen ja pyysi kahdesti Tanneria luopumaan paraatin vastaanotosta. Hallituksen käsitellessä asiaa kauppa- ja teollisuusministeri Hupli totesi vastaanoton hajottavan puoluetta ja aina idealistinen Helo vaati koko hallituksen eroa, jos Tanner toteuttaisi aikeensa. Sen sijaan yleisten töiden- ja kulkulaitosministerin Väinö Wuolijoen mukaan Hupli pyrki asiassa ainoastaan Tannerin kimppuun. Enemmistö hallituksesta olikin koko ajan Tannerin tukena. Osa hallituksesta paheksui myös sitä, että puoluetoimikunta puuttui asiaan, josta hallitus oli jo tehnyt enemmistöpäätöksen. Hupli toi hallituksen yksityisistunnossa esiin puoluetoimikunnan kannan, jonka mukaan Tanner oli päättänyt toimistaan neuvottelematta asiasta puoluetoimikunnan kanssa.³⁰⁰ Asiassa onkin nähtävissä selvä valtaristiriita. Hupli katsoi, että hallituksen tulisi toteuttaa paraatiasiansa puoluetoimikunnan päätöksiä. Tannerin päätös olikin ristiriidassa ainakin puolueen hengen kanssa, mutta sen taustalla oli Tannerin asiasta tekemä lupaus Relanderille, minkä hän katsoi sitovan itseään³⁰¹.

Huomattuaan Tannerin vankkumattomuuden, Hupli tarjosi kompromissia. Sen mukaan Tanner olisi vastaanottanut paraatin, mutta päivä olisi vaihdettu, koska ”se herätti joukoissa haitallisia tuntemuksia”. Jos paraati pidettäisiin ennalta sovittuna

²⁹⁷ Suomen Sosialidemokraatti 9.5.1927, 10.5.1927 ja 12.5.1927.

²⁹⁸ Suomen Sosialidemokraatti 19.5.1927.

²⁹⁹ Mm. Turkulaisella Sosialistilla oli asiaan jopa ”emansipatorinen” näkemys, mikä tuli ilmi hauslassa runossa. Sosialisti 16.5.1927 ”Mannerheimin marssi”. Kansan Lehti 17.5.1927 ”Täältä ja tuonnempaa”. Vastakkaisesta näkemyksestä Kansan Työ 16.5.1927, pääkirjoitus otsikolla ”Luokkavihan kylvä”.

³⁰⁰ Tannerin tekemä muistio hallituksen yksityiskeskustelusta 14.5.1927, Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20. Kansallisarkisto.

³⁰¹ Tanner 1966 s.90.

aikana, puolustusvoimien päällikkö Aarne Sihvo ottaisi sen vastaan. Yksityiskeskusteluissa myös opetusministeri Ailio ja salkuton ministeri Paasivuori olivat Tannerin menettelyä vastaan.³⁰² Lopullinen ratkaisu jäi kuitenkin Tannerille, ja hän pysyi painostuksesta huolimatta kannassaan ja otti paraatin suojeluskuntineen vastaan. Hallituksen muista jäsenistä paraatiin osallistui Turun pataljoonan entinen sotamies puolustusministeri Kaarlo Heinonen.³⁰³ Huhujen mukaan myös osa muusta hallituksesta olisi tosin jostain piilosta katsellut paraatin kulkua³⁰⁴. Paraatin jälkeen Hupli laati julkaistavaksi tarkoitettun tiedotteen, jossa puoluetoimikunta sanoutui irti Tannerin menettelystä. Siinä hän vetosi jälleen kerran joukkojen mielialaan ja siihen, että Tannerin olisi vähintäänkin pitänyt vaihtaa päivää. Julkilausumassa myös kiistettiin, että mikään olisi pakottanut Tannerin ottamaan paraati vastaan.

” Kun puoluetoveri Tanner, jonka tietoon puoluetoimikunnan yksimielinen käsitys annettiin, kuitenkin menetteli toisin, katsoo puoluetoimikunta, ettei puolue ole mitenkään vastuussa siitä menettelystä ja ettei tämä voi myöskään millään tavalla muuttaa puolueen ja sen takana olevien joukkojen suhtautumista puheenaolevien laisiin paraateihin.”³⁰⁵

Tannerin laatiman muistion mukaan äänestyksessä sen julkaisemisen puolesta äänestivät Sventorzetski, Wiik, Hupli ja Itkonen, kun taas Åhlström, Huotari ja Seppälä vastustivat sitä. Asian kohdattua suuren vastustuksen, myös Wiik vetäytyi päätöksestä ja se jäi julkaisematta. Tanner piti Huplin menettelyä hyvin epälojaalina itseään kohtaan.³⁰⁶ Tässä asiassa Tannerin muistiinpanot ja puoluetoimikunnan pöytäkirjat ovat kuitenkin ristiriitaiset. Puoluetoimikunnan pöytäkirjojen mukaan julkilausuman julkaisemisesta ei alun alkaen päästy yksimielisyyteen (vain Sventorzetski ja Itkonen kannattivat sitä varauksetta). Tämän jälkeen Hupli antoi asian raueta, koska ”aikaisemmin asiassa esiintynyt yksimielisyys” ei toteutunut.³⁰⁷

Mielenkiintoinen episodi Tannerin ja Huplin suhteista on löydettävissä

³⁰² Tannerin tekemä muistio hallituksen yksityiskeskustelusta 14.5.1927, Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20. Kansallisarkisto.

³⁰³ Soikkanen 1975 ss. 454–455.

³⁰⁴ Uusi Suomi 17.5.1927.

³⁰⁵ Väinö Tannerin kokoelma kansio 20, Kansallisarkisto.

³⁰⁶ Ibid.

³⁰⁷ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 21.5.1927, Työväenarkisto.

puoluetoimikunnan pöytäkirjasta 7.5.1927; ajalta ennen paraatia, mutta sen ollessa jo näköpiirissä ja ennakoitavissa. Tällöin Hupli totesi olevansa estetty lähtemään Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen edustajainkokoukseen, koska Tanner oli pitänyt sitä sopimattomana käytöksenä hallituksen edustajalle. Tähän Hupli oli myöntynyt. Paraatia vasten nähtynä Huplin ilmoitus oli todennäköisesti taktinen, mutta jos se ei sitä ollut, Tannerin toiminta tulee esiin mielenkiintoisessa valossa.³⁰⁸ Tannerin mielestä suojeluskuntien paraatin vastaanottaminen oli hyväksyttävää, mutta Saksan sosiaalidemokraattisen puolueen toimintaan osallistuminen ei sitä ollut.

Paraatin johdosta Wiik moitti vielä erikseen Tanneria omavaltaisesta menettelystä ja vaati tätä toteuttamaan puoluekokouksen ja puoluehallituksen päätöksiä, joiden mukaan hallituksen jäsenten tuli toimia yhteistyössä puolue-elinten kanssa.³⁰⁹ Tannerin vähemmistöhallitus ei kaatunut paraatin vuoksi, sitä tosin vahvistivat presidentin jatkuva sairaus ja se tosiasia, että vaalit odottivat jo muutaman kuukauden päässä. Paraatiteema jakoi kuitenkin kyteä puolueen sisällä ja siihen palattiin laajasti vielä vuoden 1930 puoluekokouksessa.³¹⁰

Suojeluskunnat olivat hallitukselle muutenkin vaikea kysymys. Tanner joutui suojeluskuntien suhteen taiteilemaan tarkasti oman puolueensa vasemmiston ja porvaripuolueiden välissä. Asiaa tutkineen Martti Ahdin mukaan Tanner, puolustusministeri Heinonen ja suojeluskuntien päällikkö Lauri Malmberg olivat sopineet suojeluskuntien asemasta presidentti Relanderin kanssa jo vuoden 1927 alussa³¹¹. Tosin yhteisymmärryksessä oli paikoin melkoisia vastoinkäymisiä, sillä mm. ”Suomen Sosialidemokraatti” kritisoi helmikuun alussa jyrkästi suojeluskuntien asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa³¹². Suojeluskuntakysymys ei sinällään jakanut puoluetta millään tavalla. Hallituksessa tuskin kukaan muukaan olisi vapaaehtoisesti antanut suojeluskunnille rahaa. Oli kuitenkin alusta asti selvää, että eduskunta myöntäisi varat, oli hallitus niistä mitä mieltä tahansa. Alun perin hallitus jätti mielenosoituksellisesti määrärahat kokonaan pois budjetistaan. Presidentti Relander ja

³⁰⁸ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 7.5.1927, Työväenarkisto.

³⁰⁹ Wiikin 18.5.1927 Tannerille lähettämä viesti. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20, Kansallisarkisto.

³¹⁰ Soikkanen 1975 s.454–455.

³¹¹ Ahti 1990 s. 84.

³¹² Suomen Sosialidemokraatti 9.2.1927.

eduskunta kävelivät kuitenkin hallituksen yli ja rahat suojeluskunnille säädettiin.³¹³

Toisena merkittävänä kiistakysymyksenä hallituksen ja puoluetoimikunnan välillä oli ns. Suojärven perintökirjojen luovutus. Kyseessä olivat Viipurin läänin suuret lahjoitusmaat, jotka vuosisadan vaihteessa saatiin Suomen valtiolle. Tällöin päätettiin, että maat jaettaisiin paikallisten talonpoikien tai heidän perillistensä kesken. Osa perintökirjoista oli päätyntä myös osakeyhtiöiden haltuun. Tämän riidan juuret olivat vuodessa 1921, jolloin Suojärven alueen perintökirjoja jaettiin. Hallitus oli kieltäytynyt luovuttamasta pientä osaa perintökirjoilla hallittavista tiloista, joiden taustalta löytyi yhtiöitä tai muita vieraita tahoja. Pääosan näistä tiloista omisti Oy Pitkäranta Bruk Ab, joka oli norjalais-englantilaisessa omistuksessa. Yhtiö nosti asiasta oikeusjutun ja lopulta korkein oikeus päätti, sattumoisin vuonna 1927, että yhtiöllä oli oikeus ostaa tilat haltuunsa. Hallituksessa olleet sosiaalidemokraatit eivät tietenkään olleet halukkaita toteuttamaan asiaa. Helmikuussa 1927 eduskunta oli hylännyt hallituksen esityksen, jonka mukaan tilat tulisi palauttaa takaisin valtion omistukseen. Elokuussa Tannerin hallituksen oli lopulta taivuttava luovutuksen taakse, mistä kommunistit saivat syyn pilkata SDP:n hallituksen politiikkaa.³¹⁴

Asia muodosti ongelman myös hallituksen sisällä. Tannerilaiset erityisesti Wuolijoki, Voionmaa ja Ryömä olivat sitä mieltä, että laillisuusperiaatetta piti noudattaa ja kirjat luovuttaa Oy Pitkäranta Bruk Ab:lle. Hupli koetti pelata aikaa. Hän katsoi, että päätöstä voitiin viivyttää niin, ettei Tannerin hallitus joutuisi tekemään asiassa päätöstä. Kun lykkääminen kävi mahdottomaksi, Hupli ehdotti yhdessä Paasivuoren kanssa, että SDP:n eduskuntaryhmä tekisi asiasta päätöksen. Ainoastaan Helo vaati loppuun asti, että päätös olisi muutettava ja kirjat palautettava valtiolle.³¹⁵

Hallituksen jatko kesän 1927 parlamenttivaalien jälkeen oli epäselvä. Hupli painotti helmikuussa vaalikamppailun merkitystä³¹⁶, mutta tästä huolimatta SDP menestyi lopulta odotuksia heikommin, vaikka hallitusaseman katsottiin antavan puolueelle etua. SDP:n paikkaluku pysyi ennallaan sen saadessa 60 edustajaa. Toisaalta

³¹³ Muistio hallituksen 29.8. käymästä kokouksesta. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20, Kansallisarkisto. Soikkanen 1975 s. 452.

³¹⁴ Paavolainen 1984 ss. 128–129.

³¹⁵ Halila 1969 ss. 228–230.

³¹⁶ Puolueneuvoston pöytäkirjat 27.–28.2.1927, Työväenarkisto.

hallituksen toimet, kuten Tannerin vastaanottama suojeluskuntien paraati ja vastoinkäymiset hallitusohjelman toteuttamisessa, saattoivat syödä kannatusta. Toisin kuin vuoden 1924 vaaleissa myös kommunistit kykenivät käymään kunnan kampanjan, joka oli suunnattu suurelta osin SDP:tä ja Tannerin hallitusta vastaan. Osa SDP:n johdosta (erityisesti Itkonen) ja lähes koko ”keskusta” -siipi vaativat hallituksen eroa loppukesällä 1927.³¹⁷ SDP:n eduskuntaryhmä tuki kuitenkin hallitusta ja päätti, että sen pitää pysyä paikoillaan. Lisäksi eduskuntaryhmä tuomitsi ponnessaan hallituksen epäsolidaarisen arvostelun, joka oli peräisin puolueen omasta piiristä.³¹⁸ Päätös viittasi ainakin epäsuorasti puoluetoimikunnan toimiin.

Kesän vaaleissa eduskunnasta pois jättäytyneellä Tannerilla oli myös epäilyksiä hallituspolitiikan suhteen. Tanner pelkäsi hallituksen kompromissihakuisuuden toiminnan budjetin suhteen johtavan ”vasemmistosuuntauksen” nousemiseen SDP:ssä. Jo ennen hallitustaipaleen alkua Huplin kanssa käymässä neuvottelussa Tanner mainitsi Huplin ja huplilaisuuden suurimmaksi syyniksi sen vahvistavan vaikutuksen puolueen ”vasemmistosuuntaukseen”.³¹⁹ Tanner saattoi pelätä 1920-luvun alun ”keskustaopposition” tapaista tilannetta tai sitten hän yksinkertaisesti halusi leimata Huplin politiikan vasemmistolaiseksi. Tämä on mielenkiintoista, sillä myöhemmin Tanner kiisti kokonaan SDP:n suuntaerimielisyydet. Muistion perusteella näyttää siltä, että vaikka Tanner julkisuudessa kiisti suuntakiistat, on huplilaisuus hahmottunut hänelle jo vuonna 1927 jonkinasteiseksi vasemmistosuuntaukseksi tai vähintään politiikaksi joka on hyödyttänyt SDP:n ”keskustaa”.

Etenkin kesästä 1927 hallituksen ja puoluetoimikunnan suhteet huononivat kärjistyen syksyä kohti³²⁰. Tannerilaisten ja huplilaisten kireät välit tulivat ilmi budjetin valmistelun yhteydessä. Puoluetoimikunta oli kesäkuussa esittänyt hallitukselle yhteistyötä budjetin laadinnassa, mutta ilmeisesti yhteistyö ei ollut onnistunut³²¹.

³¹⁷ Soikkanen 1975 s. 455.

³¹⁸ Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 8.9.1927, Työväenarkisto.

³¹⁹ Väinö Tannerin päiväamäton muistio pääministeriajalta. Ehkä loppukesältä 1927, sillä silloin hallitus käsitteli budjettia. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20, Kansallisarkisto. Muistio Tannerin ja Huplin neuvottelusta 1.12.1926, Väinö Tannerin kokoelma kansio 4, Kansallisarkisto.

³²⁰ Puolueneuvoston pöytäkirjat 20.–21.9.1927 s. 21.

³²¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 8.6.1927, Työväenarkisto. Tämän perusteella puoluetoimikunta yritti pitää yllä yhteistyötä hallituksen kanssa myös ”paraatin” jälkeen.

Hallituksen keskustellessa budjetista sekä Hupli että Helo pyrkivät haraamaan vastaan, kun taas muut hallituksen jäsenet ylistivät valtiovarainministeri Ryömän työtä³²². Hupli korosti, että budjetin puolustaminen oli ennen kaikkea taktinen ratkaisu. Ryömän mielestä hallituksen aikaansaannokset ilmenisivät siinä, kuinka hyvin se pystyi puolustamaan budjettiaan loppuvuoden 1927 aikana.³²³ Monet 1920-luvun hallitukset kokivat kohtalonsa nimenomaan budjetin käsittelyn tai siitä äänestämisen yhteydessä, ja samoin itse asiassa kävi lopulta myös Tannerin hallitukselle³²⁴.

Syksyllä ja alkutalvesta 1927 hallituksen riidat painottuivat kiistelyksi erityisesti armeijan toukokuun lippujuhlasta ja suojeleuskuntaparaatista sekä yleisemmin myös hallituksen ja puoluetoimikunnan suhteista. Marraskuun puolueeneuvoston kokouksessa Wiik totesi hallituksen ja puoluetoimikunnan välisen luottamuspulan. Hän syytti hallitusta puolueen päätösten ja ohjeiden rikkomisesta. Erityisen ongelmalliseksi muodostui vuoden 1926 puoluekokouksen päätös, jonka mukaan ”hallituksessa olevain puolueen jäsenten on oltava katkeamattomassa vuorovaikutuksessa puolueen keskuselinten kanssa ja *niiden kontrollin alaisina*”.³²⁵ Puoluetoimikunnan ja hallituksen yhteistoiminta oli kuitenkin vuoden mittaan käynyt eri syistä yhä vaikeammaksi, joten käytännössä Tanner johti hallitusta itsenäisesti ilman, että puoluetoimikunnalla oli sananvaltaa sen päätöksiin.

Wiik kertasi myös paraatiasian käsittelyssä tapahtuneet vaiheet puoluetoimikunnassa. Tarkoituksena oli pestä puoluetoimikunnan kädet asiasta. Samalla Wiik, ehkä hieman yllättäen, ymmärsi Tannerin ratkaisua, vaikka oli itse ollut eri mieltä tämän päätöksestä. Wiik myös kritisoi voimakkaasti puolueen sanomalehtiä, jotka olivat tehneet paraatiasista ja sen jälkeisistä tapahtumista artikkeleja, jotka eivät olleet alkuunkaan sopusoinnussa puolueeneuvoston ja puoluekokouksen päätösten kanssa.³²⁶

³²² Ulospäin rivit pidettiin yhtenäisenä. Esim. hallitusta arvostellut Itkonen kehui suurellesesti Ryömän budjettia vuoden 1928 Työväen kalenterissa. Työväen kalenteri 1928 ss. 70–77.

³²³ Muistio hallituksen 29.8.1927 käymästä kokouksesta. Väinö Tannerin kokoelma, kansio 20, Kansallisarkisto.

³²⁴ Vares 1996 s. 329.

³²⁵ Puolueeneuvoston pöytäkirjat 20.–21.11.1927 ss. 5-9 (kursivointi tekijän), Työväenarkisto. Esitetyt ponnet ovat luettavissa esim. puolueeneuvoston pöytäkirjoista 2.12.1926 s.4 (Työväenarkisto) jolloin asiaa myös käsiteltiin.

³²⁶ Ibid.

³²⁵ SDP:n vuoden 1927 toimintakertomus. Kansio DA1, Työväenarkisto.

Wiik tarkoitti varmasti ainakin ”Kansan Työtä” ja luultavasti myös muita vasemmistososiaalidemokraattisia kannanottoja julkaisseita lehtiä³²⁷.

Marraskuun puolueuuvoston kokouksessa Ryömä puolusti laajasti hallituksen budjettia. Sen sijaan J.F. Aalto totesi hallituksen olevan pakkasella verrattaessa epäonnistumisia ja saavutuksia. Kansanedustaja Yrjö Räisänen (nimimerkki Sasu Punanen) piti hallitukseen menon ajankohtaa vääränä, koska puolueessa oli kaksi voimakasta keskenään kilpailevaa suuntausta. Tannerin mielestä vika oli puoluetoimikunnassa, jonka kanssa oli mahdotonta tehdä yhteistyötä. Arvatenkin osin Tannerin puheen innostamana Hupli hyökkäsi pitkässä ja polveilevassa puheessaan voimakkaasti hallitusta vastaan. Hupli piti sitä syypäänä ongelmiin, eikä puoluetoimikuntaa.³²⁸ Tannerilainen Väinö Hakkila kommentoi puolestaan Huplin puhetta:

” Se oli agitatsiopuhe, jossa oli vaahtoa yhtä paljon kuin kaikkien piirisihteerien puheissa yhteensä. Mitään asiallista eroa ei siinä ollut.”³²⁹

Tannerin hallituksen ero alkoi alkutalvesta 1927 olla selviö. Lopulta hallitus päätti ”hirttäytyä” vähäpätöiseen kysymykseen rukiin viljatullien alentamisesta. Tämän kysymyksen kaaduttua eduskunnassa Tannerin hallitus jätti eronpyyntönsä ja erosi lopulta 17.12.1927. Hallituksessa olon loppuaikaa ja hallituksen eroa sävytti SDP:n sisällä innokas keskustelu hallituksen aikaansaannoksista³³⁰. Wiikin laatiman puoluetoimikunnan julkilausuman mukaan Tannerin hallitus oli saavuttanut tavoitteensa ainoastaan rajoitetusti, mikä oli johtunut hallituksen liian kapeasta tuesta eduskunnassa. Toisaalta hallitus oli saanut aikaan useita työväenliikettä hyödyttäviä uudistuksia. Porvareita ja kommunisteja syytettiin hallituksen halventamisesta ja vainoamisesta. Pyykinpesua hallituksen saavutuksista riitti kuitenkin niin paljon omienkin puolesta, että Wiikin oli lopulta pakko hillitä kiistelyä. Ilmeisesti arvostelun taustalla olivat lähinnä viipurilaiset Tannerin vastustajat, puoluetoimikunnan

³²⁸ Puolueneuvoston pöytäkirjat 20.–21.11.1927, Työväenarkisto.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ Soikkanen 1975 s. 458.

omaksuessa hyvin maltillisen linjan hallituksen tekemisten arvioinnissa.³³¹ Tannerin hallituksen tekemisten ja tekemättä jättämisten kiistelyä riitti runsaasti myös alkuvuodelle 1928. Itkonen vaati vielä helmikuussa 1928 kaikkia puolueen jäseniä ”asemasta riippumatta alistumaan puolueen päätöksiin”. Myös ”Ryömän budjetista” riitti melkoisesti porua vielä seuraavana keväänä³³².

5.4. Huplilainen hallituspolitiikka?

Huplilaista linjaa voidaan lähteä hahmottelemaan vuoden 1926 lopusta lähtien, jolloin hallitukseen meno muuttui yhä ajankohtaisemmaksi. Hupli alusti itse hallitusratkaisusta joulukuun alussa. Tällöin hänen tärkeiksi linjauksikseen muodostuivat seuraavat asiat. Ensinnäkin Hupli korosti hallitustaipaleen merkitystä työväenliikkeelle. Näkemys oli avaran pragmaattinen. Hallitukseen tuli mennä, koska se oli hyödyllistä työväenluokalle. Taustalla olivat suuret ”joukot”, joille hallitusratkaisu antaisi positiivisen signaalin ja ”herättäisi ne lamaannuksesta”.³³³ Huplille sosiaalidemokratia olikin epäilemättä lähellä osuustoiminnan kaltaista joukkotoimintaa, jonka arvo mitattiin hyvin pitkälle sen mukaan kuinka vahva se oli jäsenkunnaltaan ja organisaatioltaan. Argumentti vahvasta työväenliikkeestä, jolle puolue teki palveluksia, tulee ilmi jo vuoden 1925 alussa Huplin hyökätessä edellistä puolueitoimikuntaa vastaan. Tätä taustaa vasten esitetyt väitteet Huplin katkeruudesta ja tämän harjoittamasta henkilökohtaisesta ajolahdistista eivät ole totuudenmukaisia, sillä Hupli pyrki ajamaan hallituksessa ollessaan jo vuosia sitten esittämiään asioita.

Hupli oli puhtaan sosiaalidemokraattisen hallituksen takana, koska katsoi, että kokoomushallituksessa sosiaalidemokraatit joutuisivat tinkimään ohjelmastaan, mikä olisi ”taktisesti huono ratkaisu”³³⁴. Taktiikka oli, kuten todettua, yksi Huplin politiikan avainsanoista. Monet Huplin parlamentarismien suhteen tekemät ratkaisut selittyivät nimenomaan taktisilla tekijöillä jo 1910-luvun lopulta³³⁵. Huplin poliittinen päämäärä oli vahvistaa sosiaalidemokraateille mahdollisimman suotuisat asemat porvarien

³³¹ Puolueitoimikunnan pöytäkirjat 16.12.1927, Työväenarkisto. Puolueitoimikunnan pöytäkirjat liite nro 23 vuodelta 1927, Työväenarkisto.

³³⁰ Kansan lehti 27.2.1928. Budjetin suhteen Ryömä katsoi neuvotelleensa puolueitoimikunnan kanssa. Puolueitoimikunnan mukaan neuvotteluja oli ollut liian vähän. Puolueineuvoston pöytäkirjat liite nro. 10 vuodelta 1928 (15.4.1928), Työväenarkisto.

³³³ Puolueineuvoston pöytäkirjat 2.12.1926 ss. 2–14, Työväenarkisto.

³³⁴ Ibid.

hallitsemassa valtapelissä. Tanneria ei pidetty erityisen periaatteellisena sosiaalidemokraattina, mutta ei Hupliakaan voi tämän valossa sellaisena pitää. Pikemminkin Huplille oli ominaista ”taktinen radikalismi”. Hupli siis pyrki pelaamaan poliittisessa kentässä sekä oikealle että vasemmalle. Oikealla hän pyrki parlamentaarisiin reformeihin ja vasemmalla radikaalin työväenliikkeen eetoksen ylläpitämiseen.

Kolmanneksi hallitusratkaisu oli Huplille ohimenevä kokeilu. Huplin ymmärryksen mukaan hallitus istuisi todennäköisesti vain kevääseen 1927 asti ja korkeintaan syksyyn³³⁶. Tästä ei kuitenkaan voi vetää senkaltaisia johtopäätöksiä, että Huplin myöhempi kriittinen suhtautuminen johtuisi tästä ”aikarajauksesta”. Hupli ei nimittäin vaatinut hallitusta eroamaan viimeistään syksyllä, vaan totesi näin tulevan todennäköisesti käymään sosiaalidemokraateista riippumattomista syistä. Etenkin suojeluskunnat ja armeija tulisivat Huplin mukaan tuottamaan ongelmia, kuten Relanderin ja Tannerin neuvotteluista oli helposti nähtävissä³³⁷. Kukaan sosiaalidemokraatti ei tukenut suojeluskuntien toimintaa, mutta Tannerin hallituksen toimintakyky edellytti sen tulevan tässä kysymyksessä reilusti vastaan eduskunnan porvarillista enemmistöä. Armeijan suhteen hallitus ajoi pasifistista linjaa, joka kohtasi myös omat vaikeutensa.

Hannu Soikkasen mukaan huplilaisuus ei ollut ”leimallisesti vasemmisto-oppositio”³³⁸. Samoilla linjoilla on myös Paavolainen, jolle Huplin tapa politikoida oli lähinnä Tannerin huono kopio³³⁹. Hakalehto sen sijaan näkee huplilaisuuden nimenomaan omaksuneen taistelussaan vasemmistolaisia ”asenteita ja ohjelmia”³⁴⁰. Ennen hallituksen syntyä ei ole merkkejä siitä, että SDP olisi uuden johtonsa myötä siirtynyt selkeästi vasemmistolaisemmalle linjalle. Etenkin Hupli ja Itkonen olivat innokkaasti raivaamassa tietä hallitusratkaisuun ja puolustivat aluksi myös hallituksen toimintaa. On kuitenkin jälleen huomautettava, että kysymys ministerisocialismista ei enää jakanut puoluetta yhtä selvästi kuin aikaisempina vuosina³⁴¹. On selvää, että

³³⁵ Vrt. Soikkanen 1975 s. 343.

³³⁶ Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.12.1926 ss. 2–14, Työväenarkisto.

³³⁷ Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.12.1926 ss. 2–14, Työväenarkisto. Relander I s.369.

³³⁸ Soikkanen 1975 s. 438.

³³⁹ Paavolainen 1984 s. 63.

³⁴⁰ Hakalehto 1973 s. 78.

³⁴¹ Ibid.

hallitusratkaisuun positiivisesti suhtautuneilla oli SDP:ssä selkeä enemmistö vuoden 1926 puoluekokouksen jälkeen.

Liittoutuessaan Huplin kanssa Tanneria vastaan, hallitusratkaisuun kriittisesti suhtautunut ”keskusta” menetti liikkumatilaansa ministerisosialismikysymyksessä. Tämä tapahtui, koska Huplin linja oli ministerisosialismin suhteen sama kuin Tannerin, joskin Helon ja Sventorzetskin mukana puolueen johtoon muodostui hallitukseen menoon kriittisesti suhtautuva oppositio³⁴². Joka tapauksessa uusi puoluejohto yhdisti SDP:tä hallituskysymyksessä, sillä se pystyi tuomaan puolueen vasemmiston mukaan hallitukseen, kuten Helon ministeriys osoittaa. Näin ei varmasti olisi tapahtunut, jos koko puolue olisi ollut tannerilaisten käsissä vielä vuoden 1926 jälkeen. Huplilaisuutta voidaankin pitää jonkinlaisena ”sillanrakentajana” SDP:n oikeiston ja vasemmiston välillä, ainakin ministerisosialismin suhteen. Paraatijupakassa ja Suojärven perintökirjojen kohdalla Huplin linja oli selkeän vasemmistolainen. Ratkaisu saattoi olla kuitenkin taktinen, sillä jäätyään altavastaajaksi hallituksen päätöksissä puolueen johto pystyi halutessaan tekemään pääministerin aseman tukalaksi. Suojärven kysymyksessä ja varsinkin paraatissa se myös teki niin. Suurelta osin kiistoissa oli linjaerimielisyyksien lisäksi kyse vallasta hallituksen sisällä.

Paraati aiheutti poikkeuksellisen pulmallisen tilanteen. SDP ei ollut tehnyt siihen liittyen minkäänlaista ennakkopäätöstä. Lisäksi Relanderin sairauden vakavuus ja pitkäaikaisuus yllätti, sillä hänen odotettiin pitkään toipuvan paraatipäivään mennessä. Tannerin joutuessa taipumaan paraatin vastaanottoon puolueen jäsenten kantojen muodostus jäi viime kädessä omaan harkintaan. Tässä kysymyksessä Huplin kielteinen suhtautuminen Tannerin henkilöön tulee selvästi ilmi. Tannerin ratkaisu antoi Huplille mahdollisuuden hyökätä tätä vastaan ja Hupli myös käytti tilaisuuden tavalla, jonka Tanner koki erityisen epäreiluksi³⁴³. Tannerin mielestä Hupli asetti puolueen tulevan vaalimenestyksen henkilökohtaisen kunnian yläpuolelle. Asiassa voidaan nähdä selkeä kokemustilaero. Huplilla puolue ja sen etu ajoivat henkilökohtaisten pyrkimysten edelle. Tannerilla taas ”henkilökohtainen kunnia” ylitti

³⁴¹ Soikkanen 1975 s. 438.

³⁴² Tannerin muistio, jossa hän arvioi Huplin itseään vastaan laatimia hyökkäyksiä paraatin johdosta. Väinö Tannerin kokoelma kansio 20, Kansallisarkisto.

puolueen edun. Osaltaan Tannerin päätökseen on arvatenkin vaikuttanut hänen verraten läheiset välinsä presidentti Relanderiin vuoden 1927 aikana³⁴⁴.

Suojärven perintökirjojen luovutuskiistassa kyse oli siitä, noudattiko hallitus Suomen lakia. Käytännössä luovutus oli hyväksyttävä korkeimman oikeuden päätöksen jälkeen. Hupli koki luovutuksen hyvin kiusalliseksi ja olisi halunnut lykätä sitä eteenpäin, niin ettei sosiaalidemokraattinen hallitus olisi joutunut päättämään asiasta. Tässäkin kysymyksessä Huplin käsitys sosiaalidemokratiasta joukkoliikkeenä on ohjannut hänen mielipidettään. Päätös oli selvästi kielteinen työväenliikkeen ”joukkojen” arvoille, joten sen hyväksymistä tuli välttää.

Edellä esitetty tukee Hakalehdon näkemyksiä huplilaisuuden vasemmistolaisista asenteista. Huplilaiset, etenkin Hupli ja Helo kannattivat alusta alkaen tiukan hallitusohjelman laatimista ja vaativat myös sen toteuttamista, jopa hallituksen eron uhalla. Hupli ilmaisi hyvin selväsanaisesti, että hallitusohjelman tuli tyydyttää ensisijassa omia joukkoja³⁴⁵. Käytännössä Tannerin hallitus toteutti kuitenkin melko kompromissihakuista politiikkaa, mikä aiheutti tyytymättömyyttä puolueen vasemmistosiiivessä. Kuten mainittua jo helmikuussa 1927 Sventorzetski oletti hallituksen olevan jo tiensä päässä, koska se ei saanut aikaan riittäviä tuloksia. Helo oli myös samalla kannalla.³⁴⁶ Vähitellen myös Itkonen ja Hupli kääntyivät hallituksessa oloa vastaan.

Kokonaisuutta arvioitaessa Tannerin hallitus joutui peräytymään monissa sen ohjelmaan kuuluneissa kysymyksissä. Osin hallituksen päätökset olivat puolueen johdolle jopa selvästi vastenmielisiä. Tämän seurauksena Hupli veti paraatin jälkeen tukensa hallitukselta. Puoluetoimikunta joutui tällöin toteamaan, ettei se voinut kontrolloida pääministerin toimia. Kiistojen taustalta voidaan löytää sama kysymys vallasta kuin KK:ssa kolme vuotta aikaisemmin. Toisaalta Tannerille sosiaalidemokraattisen hallituksen johtaminen porvarillisessa Suomessa on arvatenkin ollut eri kysymys kuin Huplille sosiaalidemokraattisen puolueen johtaminen sen ollessa hallitusvastuussa. Vastuu ja sen aiheuttamat ongelmat realisoituivat eri

³⁴⁴ Paavolainen 1984 ss. 90–92.

³⁴⁵ Puolueneuvoston pöytäkirjat 2.12.1926 ss. 2–14, Työväenarkisto.

³⁴⁶ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 25.2.1927, Työväenarkisto.

tavoilla, mikä johti kunnianhimoiset ja päämäärätietoiset henkilöt törmäyskurssille.

Odotushorisonttia arvioitaessa Tannerin hallitus voidaan nähdä voittona tannerilaisuudelle, yhtä hyvin kuin vuoden 1926 puoluekokous oli sille selkeä tappio. Hallitus nautti yllättävän suurta arvonantoa, eivätkä edes puolueen johdossa hallitukseen kriittisesti asennoituneet väittäneet, ettei se ollut yrityksenä tuottanut työväenliikkeelle hyödyllisiä tuloksia. Oleellista oli kuitenkin se, että juuri Tannerin hallituksen aikaan tannerilainen reformismi näyttäytyi SDP:n kannattajille voimakkaana ja kykenevänä yhteistyöhön maltillisen porvariston kanssa. Yhteistyö ja taistelunhalu tulivat näyttelemään ratkaisevaa osaa 1930-luvun taitteen muuttuneessa tilanteessa. Mielestäni Tanner saavutti symbolisen ja arvovaltavoiton paraatiasiansa, sillä hän kykeni osoittamaan kykenevänsä tarvittaessa vaikka yksin kohtaamaan valkoisen tasavallan voimat. Tulevassa lapuanliikkeen vaiheessa tällä oli epäilemättä oma merkityksensä

6. Huplilaisuuden ja ”keskustalaisuuden” sulautuminen SDP:n vasemmistoksi Tannerin hallituksen jälkeen

6.1. Huplilaisten ”taktinen” tuki Sunilan hallitukselle, SDP:n ja kommunistien välien kiristyminen sekä ay-liikkeen hajotus

Tannerin hallituksen eroon johtaneen viljatulliäänestyksen jälkeen kului vain puolitoista viikkoa, kun maalaisliitto muodosti sen ”vasemmistosiiven” johtaman vähemmistöhallituksen, jonka pääministeriksi tuli Juho Emil Sunila. Sunilan hallitus pyrki uudistuksiin etenkin maataloudessa sekä sosiaalilainsäädännössä. Vastapainona sen pyrkimyksenä oli vähentää virkamiesten määrää sekä puolustusmenoja.³⁴⁷ Sosiaalidemokraattien oli helppo hyväksyä Sunilan hallituksen ohjelma, sitä helpotti myös kokoomuksen jääminen hallituksen ulkopuolelle. Yllättävää oli se, että osa huplilaisista ja ”keskustasta” olisi eduskuntaryhmässä ja puoluetoimikunnassa Itkosen ja Huplin johdolla kannattanut jopa perin myötämielistä suhtautumista Sunilan hallituksen ohjelmaan. Hyväksytyksi tuli lopulta tannerilaisten aavistuksen torjuvampi

³⁴⁷ Esim. Selén 1992 s. 187.

linja.³⁴⁸ Soikkasen mukaan sosiaalidemokraattinen puolue oli Tannerin hallituksen jälkeen monissa kysymyksissä hajallaan ja hapuileva. Puolueen sisällä ryhmäkunnat alkoivat muuttua osin eriskummallisella tavalla. ”Keskustan” opposition perinne hävisi kuvasta, kuten puolueen vasemmiston myötämielinen suhtautuminen Sunilan hallitukseen osoittaa. Hallitukseen menoa ei kuitenkaan periaatteessa tyrmätty, jopa Sventorzetski korosti vuoden 1928 lopulla SDP:n periaatteellista valmiutta hallitukseen menoon³⁴⁹.

SDP:n ryhmäkuntaisuus ilmeni selvimmin henkilökohtaisina ristiriitoina tasolla ja etenkin Tannerin toimien arvosteluna. Se heijastelee mielestäni ”keskustan opposition” sulautumista huplilaisuuteen ja päinvastoin. Vieläkin huomiota herättävämpää oli suhtautumisen muuttuminen porvarillista keskustaa kohtaan. 1920-luvun alussa SDP:n ”oikeisto” halusi yhteistyötä erityisesti maalaisliiton ja edistyspuolueen kanssa. Nyt se suhtautui kaikkein penseimmin Sunilan hallitukseen. Sen sijaan SDP:n ”keskusta” -siipi sekä huplilaiset suhtautuivat hallitukseen melko positiivisesti, ainakin sen alkuvaiheissa.³⁵⁰ ”Helsingin Sanomien” tulkinnan mukaan syynä oli se, että puolue halusi Sunilan hallituksen pysyvän paikoillaan, koska puoluetoimikunta pelkäsi, että hallituksen kaatuessa SDP saattaisi joutua uudelleen hallitusvastuuseen. Lehden mukaan SDP:n puolueuuvoston kokouksessa Tannerin hallitukselle ei haluttu antaa tunnustusta, ja puoluetoimikunta joutui tosissaan patoamaan uuden hallitusinnostuksen siementä, koska se halusi pysyä oppositioasemissa. ”Helsingin Sanomat” ennakoi sosiaalidemokraattien kesken nousevaa riitaa nimenomaan tästä asiasta.³⁵¹

Niin tai näin, Sunilan hallitusta toki kritisoitiin, mutta kovin laimeasti. ”Suomen Sosialidemokraatin” vuoden 1928 pääkirjoituksista saa lähinnä sen vaikutelman, että hallitusta ei yritetty tosissaan arvostella, mutta jonkinlainen valju kritiikki katsottiin silti välttämättömäksi nimenomaan ”oikean” viestin antamiseksi omille kannattajille. Lehtikirjoittelusta heijastuu hyvin puolueen johdon kanta, jonka mukaan Sunilan hallitukselle ei ollut silloisessa tilanteessa olemassa parempaa vaihtoehtoa³⁵². SDP:n

³⁴⁸ Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 14.12.1927, Työväenarkisto. Soikkanen 1975 s. 476.

³⁴⁹ Suomen Sosialidemokraatti 15.12.1928.

³⁵⁰ Kettunen 1986 s. 306.

³⁵¹ Helsingin Sanomat 27.4.1928.

³⁵² esim. Suomen Sosialidemokraatti 3.9.1928 ja 15.12.1928.

suhtautuminen kommunisteihin kävi yhä viileämmäksi, mikä tuli ilmi aikaisemmin yhteistyön mahdollisuutta elättäneiden SDP:n vasemmistoedustajien kannanotoissa. Nyt nämä suhtautuivat enemmän tai vähemmän kielteisesti kommunisteihin ja pitivät yhteistyötä mahdottomana.³⁵³

Kommunistit olivat arvostelleet kärkevästi Tannerin hallitusta ja sosiaalidemokraattien ja Tannerin hallituksen arvostelu jatkui vielä Sunilan hallituksen aikana. Tilannetta pahensi vuonna 1928 pidetty Kominternin maailmankongressi Moskovassa, joka tuomitsi sosiaalidemokraatit ”sosiaalifasisteiksi”, fasistien apureiksi³⁵⁴. Venäjältä käsin SKP kannusti suomalaisia kommunisteja ns. ”kolmannen vaiheen taktikkaan” eli taistelemaan kaikin keinoin sosiaalidemokraatteja vastaan, joskin käytännössä yhteistyö työväenpuolueiden välillä jatkui monissa kysymyksissä³⁵⁵. Kommunistien linjaukset johtivat luonnollisesti antikommunismiin vahvistumiseen entisestään SDP:n sisällä³⁵⁶.

Puoluetoimikunnassa oli keskusteltu jo vuoden 1926 aikana sosiaalidemokraattien suhteesta ammattiyhdistysliikkeeseen ja mahdollisuudesta uuden ay-järjestön luomiseen, mutta SDP:n elimet eivät uuden järjestön saamasta laajasta kannatuksesta huolimatta tehneet asiasta lopullista päätöstä³⁵⁷. Vuoden 1929 aikana tilanne ammattiyhdistysliikkeessä kärjistyi lopullisesti. Seurauksena SAJ hajosi sosiaalidemokraattien erotessa siitä ja perustaessa pian oman ay-keskusjärjestönsä. Ay-liikkeen hajaannus ja välien kiristyminen liittyivät osaltaan kommunistien toimintaan, sillä SDP:ssä katsottiin kommunistien hallitseman SAJ:n vievän kohti SKP:n kasvavaa vaikutusvaltaa suomalaisessa työväenliikkeessä³⁵⁸. SDP:n lehdistö tuki eroamista, mutta puoluetoimikunnassa SAJ:n puheenjohtaja Matti Paasivuori vastusti sitä. Myös Wiik ja Helo olivat hajottamista vastaan, mutta ainakin Wiikin näkemys oli Tuomiojan mukaan puhtaasti taktinen³⁵⁹. Tämä merkittävä kysymys ei jakanut puoluetta, sillä selkeä enemmistö, mm. Hupli ja Itkonen, kannattivat

³⁵³ Soikkanen 1975 ss. 476–478, 485.

³⁵⁴ Hentilä 1996 s.140.

³⁵⁵ Upton 1970 ss. 95–99.

³⁵⁶ Suomen työväenliikkeen historia 1978 s. 159.

³⁵⁷ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 16.4.1926, Työväenarkisto. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat liite 4a (29.4.1926) vuodelta 1926, Työväenarkisto.

³⁵⁸ Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 165–169. Vrt. Upton 1970 ss. 102–105.

³⁵⁹ Tuomioja 1982 s. 101. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 6.5.1929, Työväenarkisto.

ammattiyhdistysliikkeen hajotusta³⁶⁰.

Kommunistien ja SDP:n välien kiristyminen johti kilpailun kiristymiseen puolueiden kannattajakunnasta. SDP:n puolueitoimikunnalla oli vuodesta 1928 selkeänä tavoitteena viedä kommunistien kannatusta terävöittämällä SDP:n sanomaa kenttätasolla. Tämän vuoksi järjestettiin elokuussa 1928 luento- ja opastuskurssi puolueen väelle. Osaltaan sen piti palvella saman vuoden jäsenhankintaviikkoja. Tarkoituksena oli opettaa pitämään ”oikeaoppisia puheita”. Käytännössä ideana oli radikaaleilla puheilla agitoida puolueeseen uutta ainesta – etenkin SDP:n kannattajakunnan vasemmalta laidalta. Sinällään puheiden sisällössä ei arvatenkaan ollut mitään uutta verrattuna vanhaan ”keskustan” retoriikkaan, mutta nyt puolueen johto ohjasi suunnittelua, mikä oli selkeästi uusi linjaratkaisu. Huomattavaa oli se, että alustajina olivat lähes kaikki tunnetut huplilaiset ja ”keskustalaiset”, mutta yhtään tunnettua tannerilaista ei joukossa ollut.³⁶¹

Uuden linjauksen tarkoituksena oli hankaloittaa kommunistien toimintaa, mutta osin puolueitoimikunnan ratkaisu oli tehty silmällä pitäen asemia SDP:n sisällä. Tannerilaisuuden dominoidessa SDP:n oikeistoa Hupli vei linjaansa yhä avoimemmin kohti vanhaa ”keskustaa”. Sosiaalidemokraateilla oli ”vasemmassa laidassa” hyvät laajentumismahdollisuudet, sillä kommunistinen rintama oli hajanainen ja osa heistä etsi avoimesti yhteistyötä sosiaalidemokraattien kanssa (ns. hoipertelijat).³⁶² Todennäköisesti Hupli näki olevan parempi tehdä avauksia vasemmalle ja hajottaa siten kommunistien heikkoa yhtenäisyyttä entisestään tai vähintäänkin viedä heiltä kannatusta. Tämän linjan seurauksena Väinö Huplista tuli entistä selkeämmin SDP:n vasemmiston johtaja.

Huplilaisuudelle oli Tannerin hallituksen jälkeen tyypillistä ”taktisten näkökantojen” huomioiminen parlamentaarisisessa työskentelyssä. Lähinnä se tuli ilmi tukemalla mahdollisimman myötämielistä hallitusta, kuten Sunilan kokoonpanoa. Tannerilaiset tosin kallistuivat arvostelemaan Sunilan hallitusta voimakkaasti vuoden 1928

³⁶⁰ Puolueitoimikunnan pöytäkirjat 6.5.1929, Työväenarkisto.

³⁶¹ Puolueitoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1928. Kansio DA1. Työväenarkisto. Alustajina olivat mm. Hupli, Itkonen, J.F. Aalto, Sventorzetski, Wiik. Joukosta puuttuivat mm. SDP:n teoretikko J.W. Keto sekä Ryömä ja Tanner.

³⁶² Suomen Työväenliikkeen historia 1978 s. 164. Upton 1970 ss. 101–103.

lopulla³⁶³. Tulevien vaalien kannatusta silmällä pitäen SDP:n johdosta ei löytynyt suurta innostusta hallitukseen menoon Sunilan hallituksen kaaduttua, minkä myös presidentti Relander joutui pettyneenä toteamaan³⁶⁴. Tämä siitä huolimatta, että sosiaalidemokraatit olivat itse olleet lopulta kaatamassa sitä – tosin ”vahingossa”, sillä sosiaalidemokraatit eivät uskoneet tekemänsä välikysymyksen johtavan hallituksen kaatumiseen³⁶⁵. Erityisesti Hupli korosti ”taktista” oppositiolinjaa, mutta puolueessa vallitsi yleisemminkin mieliala, jonka mukaan hallitukseen meno ei 1920-luvun loppuvuosina ollut mahdollista³⁶⁶.

SDP:n kokemustilassa muuttui Tannerin hallituksen kaaduttua, polarisoitumisen huplilaisiin ja tannerilaisiin jatkuessa voimakkaana. Etenkin huplilaiset katsoivat hallitukseen menon hyödyt liian pieniksi haittoihin nähden. Osin syyt olivat porvaripuolueiden hajanaisuudessa ja haluttomuudessa yhteistyöhön, mutta myös SDP:n omissa riidoissa. Tulevaisuutta silmällä pitäen SDP:ssä odotettiin tilannetta, jossa jompikumpi puolueen pääsuuntauksista olisi selkeästi niskan päällä, ja poliittiset suhdanteet pakottaisivat porvarit yhteistyöhön sen kanssa – ainakin jonkinlainen uusi pesänjako tarvittiin, sillä Tannerin hallituksen kokemukset estivät huplilaisia ja tannerilaisia selvästi liittoutumasta uudelleen hallitukseen meno-kysymyksessä. SDP:n tavoitteista oltiin yksimielisiä, linjariitojen sijaan odotushorisonttia alkoi vuodesta 1928 hallita uusi valtataistelu. Viimeistään Tannerin hallituksen aikana kävi selväksi, että SDP tarvitsi huplilaisten ja tannerilaisten välienselvityksen, muuten puolueella ei olisi mahdollisuutta hallitukseen menoon. Puoluekokous koitti kuitenkin vasta vuoden 1930 alussa, joten käytännössä vuosi 1928 kului vielä odotellen, ”klikkien” kiistojen kytissä hiljaisella liekillä kulisseissa.

6.2. Austromarxismi huplilaisuuden teoreettisena johtotähtenä

Itävallassa syntyneen austromarxilaisen teorian idea oli, sen kuuluisimman teoreetikon Otto Bauerin mukaan, olla synteesi vallankumouksellisen intomielisyyden ja järkevän reaalipolitiikan välillä. Austromarxismien lopullisena tavoitteena oli

³⁶³ Soikkanen 1975 s. 481.

³⁶⁴ Relander, Lauri Kristian: Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928 – 1931. Julkaissut Eino Jutikkala. Helsinki 1968 (Relander II) ss. 183–185, 209.

³⁶⁵ Soikkanen 1975 s. 482.

³⁶⁶ Vrt. Soikkanen 1975 ss. 476–486.

toteuttaa vallankumous parlamentaarista (väkivallatonta) tietä. Se sisälsi myös joukon muita omintakeisia piirteitä verrattuna perinteiseen marxilaisuuteen, kuten huomattavasti monitahoisemman suhtautumisen valtioon ja kansallisuuksiin. Austromarxismien yksi ongelma oli sen alkuperäisen synteetin perustuminen jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen kaatuneeseen Itävalta-Unkarin monikansalliseen kaksoismonarkiaan, tosin mm. Bauerin tavoitteena oli nykyaikaistaa se vastaamaan Itävallan 1920-luvun oloja.³⁶⁷ Austromarxismien juuret Suomessa olivat Viipurissa, jossa J.F. Aalto oli tuonut niitä esille ”Kansan Työssä” jo 1920-luvun alkupuolella³⁶⁸.

On huomattava, että austromarxilaisuus ei korostunut huplilaisuudessa ennen vuotta 1928. Vasta Tannerin hallituksen jälkeen huplilaisuus alkoi erottautua tannerilaisuudesta identifioitumalla entistä enemmän puolueen vasemmiston suuntaan nimenomaan esiintymällä austromarxilaisuuden lähettiläänä Suomessa. Austromarxilaisuuden keskeinen oppi on ministerisosialismin hyväksyminen matkalla kohti vallankumousta. Tämä oppi saa suoraan tukea Tannerin hallituskokeilusta. Huplilaisuudelle tyypillinen parlamentaarinen taktikoiminen ja myötämielinen suhtautuminen 20-luvun lopun maltillisiin keskustahallitukseen voidaan samoin nähdä osaksi austromarxilaisuutta. Myös yritykset luovia mahdollisimman suotuisissa parlamentaarisisissa suhdanteissa ovat sopusoinnussa Bauerin teorioiden kanssa.³⁶⁹ ”Suomen Sosialidemokraatti” toi Itävallan olot ihannoivaan sävyyn esiin pääkirjoituksissaan syksyllä 1929. Myös ”Suomen Sosialidemokraatin” pakinoitsija Sasu Punanen vetosi austromarxismiin, joten Itävallan sosialidemokratian voi sanoa saaneen SDP:ssä laajaa kannatusta 1920-luvulla³⁷⁰. Huplin kontrolloidessa ”Suomen Sosialidemokraattia” on kuitenkin helppo päätellä, että linjalla oli hänen tukensa tai vähintään hyväksyntänsä.

Tannerin myöhemmän näkemyksen mukaan huplilaisuus ei toteuttanut austromarxilaista politiikkaa. Tannerin mielestä taustalla oli ainoastaan huplilaisten halu identifioitua enemmän vasemmalle, mutta kuitenkin säilyttää etäisyys

³⁶⁷ Austromarxismista Hannikainen 2003 ss.11–12. Kansallisuuskysymyksestä ja marxismista Nimmi 1991 ss. 142–181.

³⁶⁸ Hakalehto 1973 s. 74.

³⁶⁹ Vrt. Hannikainen 2003 ss. 11–12.

³⁷⁰ Suomen Sosialidemokraatti 9.11.1929, 11.11.1929, 14.11.1929, 21.11.1929

perinteisempään, jo ”keskustan” oppositiosta periytyvään vasemmistoon.³⁷¹ Huplilaisen puoluejohdon politiikka ja austromarxilaisuuden teoreettinen perusta ovat kuitenkin niin lähellä toisiaan, että mielestäni huplilaisten voidaan sanoa ainakin rajoitetusti ajaneen austromarxismia Suomeen 1920-luvun lopulla. Puolueen lehdistä etenkin ”Suomen Sosialidemokraatissa” ihannoitiin Itävallan oloja, ja puoluetoimikunnan esityksissä vuoden 1930 puoluekokouksessa vedottiin Bauerin mielipiteisiin³⁷². Näyttää siltä, että austromarxilaisuudella on ollut verraten suuri osuus huplilaisten politiikan muotoilussa viimeistään Tannerin hallituksen kaatumisen jälkeen.

Austromarxilaisuus menetti kantavuuttaan Itävallassa vuodesta 1927, jolloin oikeistosuuntaus ja militarismi vahvistuivat huomattavasti. Toisin kuin Suomessa, tämä johti lopulta oikeistovallankumoukseen. Vallitsevan, joskin kiistellyn tulkinnan mukaan, vasemmistosuuntaus hävisi Itävallassa, koska se ei kyennyt reagoimaan oikeistosuunnan sille asettamaan uhkaan. Ajatusleikkinä mielenkiintoinen (joskin ”harhaoppinen”), on että myös Suomen sosiaalidemokraattista puoluetta vaivasi 20- ja 30-luvun taitteessa epävarmuus suhtautumisessa nousevaan oikeistoradikalismiin. Soikkasen tulkinnan mukaan huplilaisuus hävisi tannerilaisuudelle nimenomaan siksi, ettei huplilainen puoluetoimikunta kyennyt asennoitumaan oikeistoradikalismien uhkaan yhtä tarmokkaasti kuin Tanner³⁷³. Tämän ”jossittelevan” tulkintakaavan mukaan, lapuanliikkeen menestys olisi saattanut olla parempi, jos SDP:n johto olisi vielä vuoden 1930 jälkeen seurannut austromarxismia.

6.3. Huplilaisten kontrolli ”Suomen Sosialidemokraatista” ja sen aiheuttamat vaikeudet

Yksi välikappale vahvan joukkoliikkeen luonnissa oli puolueen pää-äänenkannattaja ”Suomen Sosialidemokraatti”, joka otettiin vuoden 1926 aikana puoluejohdon tarkkaan kontrolliin. Seurauksena välit lehden toimittajiin tulehtuivat nopeasti. Toimituksessa katsottiin erityisen pahalla, kun Hupli puuttui marraskuun alussa 1926

³⁷¹ Tanner 1966 s. 46.

³⁷² SDP:n vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 17–18 (liiteosa).

³⁷³ Soikkanen 1975 ss. 499, 506.

Tannerin kirjoitukseen lisäämällä siihen runsaasti kriittisiä jälkikommenteja.³⁷⁴ Vuoden 1926 aikana ”Suomen Sosialidemokraatista” lähti joukko toimittajia, joiden tilalle Hupli palkkasi omia liittolaisiaan. Yksi Huplin miehenä toimitukseen tullut oli myöhemmin merkittävän valtiomiesuran luonut Eero A. Vuori, josta tuli ”Suomen Sosialidemokraatin” toimitussihteeri heinäkuussa 1927³⁷⁵. Helmikuussa 1928 tehtiin mielenkiintoinen ratkaisu koskien työväenliikkeen veteraania Matti Turkiaa, joka oli juuri armahdettu vuoden 1918 tapahtumista saamastaan pitkästä vankeustuomiosta. Pitkään ulkomailla pakoillut, mutta lopulta kotimaahan palannut Turkia huomasi olevansa armahduksensa jälkeen töissä SDP:n pää-äänenkannattajassa toimitusneuvoston ”poliittisena toimittajana”.³⁷⁶ Osa ”Suomen Sosialidemokraatin” toimittajavalinnoista herätti närää, sillä ainakin yhtä uutta toimittajaa pidettiin kommunistina. Puoluetoimikuntaa huomautettiin tästä vuoden 1927 alussa. Hupli kiisti tällöin syytökset ja piti valintaa parhaana mahdollisena³⁷⁷.

Joulukuussa 1927 puoluetoimikunta kiristi entisestään otettaan pää-äänenkannattajasta antaen uusia ohjeita, joiden tarkoitus oli ilmeisesti välttää Tannerin hallituksen aikaan sattuneet epäselvyydet. Ohjeiden mukaan päätoimittaja Anton Huotarini piti aina noudattaa SDP:n keskuselinten päätöksiä, ja hän kantoi vastuun vain jos minkäänlaisia ohjeita ei tullut. Poikkeavia mielipiteitä sallittiin ”tunnettujen puoluetoverien suusta”, mutta artikkelit eivät saaneet vahingoittaa puoluetta.³⁷⁸ Päätöksen merkitys oli epäilemättä se, että nimenomaan puoluetoimikunta tuli jatkossa päättämään, mikä olisi puoluetta vahingoittavaa ja käytännössä voisi sensuroida oman harkintansa mukaan ”Suomen Sosialidemokraatin” kirjoittelua. Päätoimittaja Huotarini huhtikuussa 1928 esittämän kannan mukaan ”puolueessa vallitsevat henkilökohtaiset riidat” haittasivat suuresti päätoimittajan työtä. Sallilan mukaan erimielisyys oli luonnollista kasvaneen aktiivisuuden vuoksi. Huplin ja Sventorzetskin mukaan pää-äänenkannattaja oli paljon tasapuolisempi kuin edellisen puoluetoimikunnan aikana. Syynä kannanottoihin oli ilmeisesti Ryömän julkisuuteen

³⁷⁴ Työväen muistitieto 280:952 (Untamo Utrion haastattelu) s. 2. Työväenarkisto. ”Suomen Sosialidemokraatti” 8.11.1926.

³⁷⁵ Nevakivi 1992 ss. 64–65.

³⁷⁶ Työväen muistitieto 280:952 (Untamo Utrio) s. 9, Työväenarkisto. Utrion näkemyksen mukaan Turkia lähinnä ”pyöri jaloissa”.

³⁷⁷ Puolueuuvoston pöytäkirjat 27.2.–28.2.1927 ss. 5–8, Työväenarkisto.

³⁷⁸ Suomen Sosialidemokraatin toimituskunnan uudet ohjeet. Suomen sosialidemokraattinen puolue kansio F 76, Työväenarkisto.

³⁷⁸ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 11.4.1928, Työväenarkisto.

tuoma kanta, jonka mukaan sekä Hupli että Itkonen olivat ”likaisia juonittelijoita”, mikä oli aiheuttanut huplilaisten vastineryöpyä ”Suomen Sosialidemokraatin” sivuilla.³⁷⁹

Tämäkään ei vielä riittänyt, sillä huhtikuussa 1928 puoluetoimikunta päätti, että ”Suomen Sosialidemokraatin” tuli olla entistäkin tiukemmin puoluetoimikunnan ohjauksessa. Wiikin tehtävänä oli tästä eteenpäin ratkaista toimituskysymykset yhdessä päätoimittaja Huotarin kanssa. Kiistoissa toimitusneuvosto tai puoluetoimikunta päättäisi asiasta. ”Suomen Sosialidemokraatissa” toimittajana 1920-luvun lopulla toimineen Untamo Utrion mukaan sisäiset riidat repivät pahoin pää-äänenkannattajaa koko huplilaiskauden. Jopa lehden 10-vuotisjuhlanumero syyskuussa 1928, jossa mm. Ryömä, Hupli ja J.F. Aalto kertoivat menneistä ja nykyisestä tilanteesta lehdessä, meni osin kaunaisuuksien vatvomiseen³⁸⁰. Utrion mukaan kaikki vanhat toimittajat Väinö Melttiä lukuun ottamatta olivat Huplia vastaan. Lehden linja muuttui Utrion mukaan entistä poliittisemmäksi, mihin vaikutti osaltaan ”ultramartilaisen” Meltin valinta toimitussihteeriksi vuonna 1928. Hupli ei Utrion mukaan sietänyt vastaan väittämistä ja tämän joutui myös nuori Eero A. Vuori toteamaan Huplin erottaessa hänet vuonna 1928.³⁸¹

Vaikka Utrio oli leimallisesti ”Tannerin mies”³⁸², on Huotarin mielipiteiden sekä puoluetoimikunnan lehtiasiapäätösten perusteella helppo päätellä, ettei Huplin harrastama lehtipolitiikka ollut yleensä ottaen kovin rakentavaa. ”Suomen Sosialidemokraatti” säilyi kuitenkin visusti huplilaisen puoluetoimikunnan käsissä vuosikymmenen loppuun. Sen sijaan puolueen muut lehdet näyttivät toimineen enemmän tai vähemmän oman päänsä mukaan. Lisäksi on todettava, etteivät Utrion tiedot ole täysin paikkansa pitäviä, sillä ainakin yksi merkittävä pää-äänenkannattajan toimittaja tuki Huplia voimakkaasti. Tämä oli legendaarinen pakinoitsija Sasu Punanen (kansanedustaja Yrjö Räisänen), jonka tuki Huplille säilyi aina vuoden 1930 puoluekokoukseen asti. Sasun tuki selittyy osittain hänen Tannerin vastaisuudellaan, mutta lisäksi hänen ja Huplin linjat olivat vuosikymmenen lopulla lähellä toisiaan.

³⁸⁰ Suomen Sosialidemokraatti 16.9.1928.

³⁸¹ Työväen muistitieto 280:952(Untamo Utrio) ss. 12–15, Työväenarkisto.

³⁸² Tannerin 60-vuotisjuhlakirja, joka edustaa Tanner-glorifiointia puhtaimmillaan on Utrion toimittama. Kts. Väinö Tanner 60 vuotta 12.3.1941.

³⁸² Esim. Suomen Sosialidemokraatti 21.11.1929.

Sasu oli nimittäin myös ”austromarxisti” tuoden tämän suuntauksen vahvasti esiin.³⁸³ Yleisesti ottaen ”Suomen Sosialidemokraatti” seuraili huplilaisuutta vuosina 1926–30, mikä on ymmärrettävää, sillä lehti oli puoluetoimikunnan äärimmäisen tiukassa kontrollissa ja pyrki miehittämään toimittajan paikat omilla edustajillaan. Hintana olivat tulehtuneet välit toimittajien ja puoluetoimikunnan välillä, mikä käänsi osan toimittajista Huplia vastaan.

6.4. Puoluetoimikunnan ”keskustalinjaus” ja sisäiset riidat: Tannerilainen vastaisku vuodesta 1928

Tannerin hallitus aiheutti puoluetoimikunnalle arvovaltatappion SDP:n sisällä. Puoluejohto ei nimittäin voinut esittää, että sen linja olisi tullut hallituksessa toteutetuksi. Tanner oli päinvastoin saanut voiton huplilaisista lähes kaikissa hallituksen toimintaa koskeavissa asioissa ja oli muodostanut itselleen imagon voimakkaana johtajana myös ”porvarien juonia” vastaan. Puoluetoimikunta ei ollut kyennyt ohjailemaan hallitusta, vaan se oli Tannerin johdolla toiminut käytännössä oman päänsä mukaan. Tämä siitä huolimatta, että osa puoluetoimikunnasta istui hallituksessa³⁸⁴. Lisäksi SDP ei ollut kyennyt ratkaisevasti lisäämään jäsenmääräänsä tai kannatustaan vuoden 1927 vaaleissa, mikä oli ollut huplilaisten tavoitteena. Sinänsä SDP:n toiminta oli aktiivista vuoden 1928 aikana – ainakin puolueen menot olivat kasvaneet jyrkästi. Sen johdosta puoluetoimikunta ehdotti toukokuussa puolueen suurituloisille jäsenille säädettyä progressiivista ”jäsenveroa”³⁸⁵. Lisääntyneet ongelmat johtivat siihen, että välit kiristyivät puoluetoimikunnassa Huplin ja etenkin Helon kesken.

SDP:ssä nousevan vasemmistosuuntauksen ensimmäisiä merkkejä oli ilmassa jo vuoden 1927 alussa, kun Helo ehdotti ”Suomen Sosialidemokraatin” toiseksi päätoimittajaksi ”keskustalaista” J.F. Aaltoa, koska pää-äänenkannattajan toimitustapa oli sekava ja kaipasi korjausta.³⁸⁶ Seuraavan vuoden alkupuolella vasemmistovaikutus näkyi jo selvemmin. Puoluetoimikunnassa SDP:n virallisiksi puhujiksi ehdotettiin

³⁸⁴ Yhteenveto arvovaltariidoista löytyy puoluetoimikunnan toimintakertomuksesta vuodelta 1927, Suomen sosialidemokraattinen puolue kansio DA1, Työväenarkisto. Myös esim. eduskuntaryhmän pöytäkirjat 8.9.1927, Työväenarkisto.

³⁸⁵ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 3.5.1928, Työväenarkisto.

³⁸⁶ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 17.2.1927, Työväenarkisto.

kansanedustajia Mikko Ampujaa ja Ville Komua. Varajäsen Anni Huotari epäili Komun olevan lähellä kommunismia. Myös Hilda Seppälän mielestä oli outoa, että puolueen puhujien tehtävät annettiin mahdollisimman lähellä kommunismia oleville henkilöille. Sventorzetski haukkui tällöin puoluetoimikunnan tannerilaiset naiset ja piti ehdottomasti kiinni Komusta. Itkosen mielestä Komu oli myös sopiva ja hän syytti samalla Seppälää siitä, että tämä hyökkäsi jatkuvasti hänen omaa persoonaansa vastaan. Puhujaksi valitsemisensa aikoihin Komu oli myös eduskuntaryhmän hampaissa samoista syistä, joita Anni Huotari ja Seppälä esittivät.³⁸⁷ Komun valinnan yhteydessä huplilaisuuden muuttunut kokemustila ja kokemustilaero tannerilaisiin tuli hyvin esille. Huplilaiset kannattivat vasemmistososiaalidemokraatti Komua, jota tannerilaiset pitivät lähestulkoon kommunistina.

Utrion mukaan tannerilaiset soluttautuivat voimakkaasti puolueen eri osiin vuodesta 1928 lähtien, ja samaan aikaan Huplin välit Heloon, Sventorzetskiin ja Wiikiin viilenivät³⁸⁸. Viitteitä Utrion väitteille Huplin suhteiden huonontumisesta Wiikiin³⁸⁹ tai Sventorzetskiin ei ole mahdollista löytää. Sen sijaan Helon välit Hupliin ja Itkoseen eivät olleet erityisen hyvät. Helo ehdotti puoluetoimikunnan kokouksessa helmikuussa 1927, että Paasivuori olisi kutsuttava takaisin puolueen johtoon, koska hän ei hallituksessa ollessaan toiminut SAJ:n puheenjohtajana. Ehdotus raukesi kuitenkin kannattamattomana. Puoluetoimikunta katsoi Itkosen suoriutuvan tehtävästä paremmin kuin Paasivuori. Ehdotus saattaa toki myös viitata Helon epäluottamukseen Itkosen persoonaan kohtaan.³⁹⁰

Huhtikuussa 1929 Helo ehdotti "Suomen Sosialidemokraatin" toimittajakunnan vähentämistä ja tutkimusta SDP:n omistamien kiinteistöjen hoidosta sekä Kustannusosakeyhtiö kansanvallassa tehtäviä järjestelyjä, tarkoituksena eräiden kannattamattomien sanomalehtien lakkauttaminen. Syyksi ehdotuksiin Helo mainitsi epäilyksen SDP:n varojen leväperäisestä hoidosta. Wiik totesi kasvaneiden menojen johtuneen aktiivisemmasta toiminnasta ja torjui esitetyn kritiikin. Hupli sen sijaan

³⁸⁷ Puolueneuvoston pöytäkirjat liite nro.10 (15.4.1928) ss. 24–33, Työväenarkisto.

³⁸⁸ Työväen muistitieto 280:952(Untamo Utrio) ss. 12–15, Työväenarkisto.

³⁸⁹ Tuomioja ei Wiik-elämäkerrassaan käsittele Huplin ja Wiikin henkilösuhteita. Tuomiojan mukaan Wiikillä ja Huplilla tuskin oli henkilökohtaista kanssakäymistä ja heidän yhteistyönsä oli ainoastaan poliittisten suhdanteiden synnyttämää. Erkki Tuomiojan sähköpostiviesti tekijälle 31.1.2005. Vrt. Tuomioja 1982.

³⁸⁹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 5.2.1927, Työväenarkisto.

menetti Helon ehdotusten vuoksi totaalisesti malttinsa. Hän kiisti syytökset ja totesi, ettei ollut mahdollista löytää syytöksiä kiinteistöistä vastaavaa Sallilaa kohtaan. Helo piti ehdotuksiaan rakentavampina kuin Huplin käytöstä ja totesi tarkoituksenaan olleen ainoastaan saada aikaan keskustelua puolueen varojen käytöstä. Hupli ja Itkonen jäivät kysymyksessä alakynteen puoluetoimikunnan enemmistön kannattaessa komitean asettamista tutkimaan Helon esittämiä asioita. Selvästi raivostunut Hupli vaati Heloa mukaan komiteaan, mutta tämä kieltäytyi ja oli pian valmis vetämään kaiken ehdottamansa takaisin.³⁹¹ Helon välit Hupliin ja Itkoseen eivät joka tapauksessa olleet kovinkaan läheiset vuosikymmenen viimeisinä vuosina, sillä Helolla oli monissa kysymyksissä selkeää oppositioasennetta muuhun puoluetoimikuntaan nähden. Nähdäkseni tämä ei kuitenkaan viitannut huplilaisten rivien suoranaiseen rakoiluun. Helo kulki arvatenkin omia polkujaan sekä henkilökohtaisista että ideologisista syistä. Tämän tutkimuksen valossa hän oli jo aikaisemmin, mm. Tannerin hallituksessa toiminut omalla linjalla kompromisseja vältellen ja tämä johti hänet vastakkain milloin kenenkin kanssa.

Huplin henkilökohtainen asema vaikeutui, kun hän kesällä 1929 Helsingin kaupungin rahatoimenhoitajan ominaisuudessa otti vastaan Amsterdamin olympialaisista palaavia porvarillisia urheilijoita. Huplin selitysten mukaan hän ei voinut ”ylivoimaisten esteiden” vuoksi neuvotella asiasta puoluetoimikunnan kanssa ja oli siksi päättänyt toimittaa vastaanoton omin päin. Hupli katsoi kuitenkin, ettei hänen toimintansa ollut ristiriidassa sosialidemokraattisen aatteen kanssa, sillä Tannerin hallitus oli antanut tukensa olympiamatkalle, ja työväenliikkeen keskuudessa kisoja seurattiin ahkerasti. Myös Tampereen kaupungin sosiaalidemokraattinen pormestari Väinö Hakkila järjesti porvarillisille urheilijoille vastaavan seremonian ja joutui teostaan niin ikään puoluetoimikunnan hampaisiin³⁹².

Huplin mielestä asiaa oli paisuteltu kohtuuttomasti ja hänen persoonaansa loattu loukkaavalla tavalla. Mielenkiintoisesti Hupli vetosi toimissaan virkavelvollisuuteen, jonka hoitamista hän ei voinut välttää.³⁹³ Puoluetoimikunta harkitsi asiaa ja antoi

³⁹¹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 5.4.1929. Puoluetoimikunnan pöytäkirjat liite nro 9 (Helon kirjelmä) vuodelta 1929, Työväenarkisto.

³⁹² Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 4.9.1928, 8.9.1928, Työväenarkisto.

³⁹³ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 4.9.1928, Työväenarkisto. Vrt. edellä Tannerin puolustus hänen ottaessaan armeijan lippujuhlan ja suojeluskuntaparaatin vastaan.

lopulta Huplille ja Hakkilalle muistutuksen, ”koska asia herätti kiusallista huomiota”³⁹⁴. Mitään näkyviä seurauksia tällä episodilla ei ollut, mutta Tuomiojan mukaan se vaikeutti ”paraati-teeman” käyttöä Tanneria vastaan seuraavassa puoluekokouksessa³⁹⁵. Tuomiojan huomio on perusteltu, sillä vaikka paraatiteemaa käytettiin voimakkaasti Tanneria vastaan vuoden 1930 kokouksessa, sen tehokkuus oli todennäköisesti pienempi, kun tannerilaiset saattoivat vedota Huplin vastaavaan toimintaan.

Vuodesta 1928 on havaittavissa SDP:n tannerilaisten toiminnan tehostumista, johon Utriokin viittaa³⁹⁶. Tannerilainen oppositio järjestäytyi Paavolaisen mukaan jo huhtikuussa 1928³⁹⁷. Ilmeisesti hyökkäyksiä tehtiin etenkin Itkosen ja Huplin henkilöitä vastaan³⁹⁸. Kaikkein näkyvin tapaus oli Hannes Ryömän kirje puoluetoimikunnalle vuoden 1928 lopulla. Kirjeessään Ryömä syytti Huplia useista taloudellisista väärinkäytöksistä, niin KK:ssa kuin Helsingin rahatoimen johtajana, jota Hupli oli hoitanut KK:sta lähdön jälkeen vuodesta 1925. Ensimmäinen kohta koski KK:n stipendiä, jonka Hupli oli Ryömän mukaan ottanut eronsa aikoihin vastaan ilman lupaa. Toisessa tapauksessa Hupli oli Ryömän mielestä ottanut Helsingin kaupungilta liikaa rahaa Amerikan matkaansa varten, jonka tämä oli tehnyt rahatoimen hoitajan ominaisuudessa vuoden 1928 alkupuolella. Matkan tarkoitus oli löytää Amerikasta malleja Helsingin kaupungin rahatalouden hoitamiseen. Hupli oli Ryömän mukaan myös käynnistänyt perusteettoman ajojahdin Tanneria ja Wäinö Wuolijokea vastaan. Viimeisessä kohdassa Ryömä syytti Huplia vielä vallan ”kahmimisesta”. Hupli oli Ryömän mukaan ohittanut Helsingin kaupungin sosialidemokraattisen valtuustoryhmän ottaessaan vastaan erään raitiotieyhtiön komitean paikan sen asettaman ehdokkaan Paavo Raittisen nenän edestä. Ryömä piti Huplin toimintaa ala-arvoisena ja toivoi, että puoluetoimikunta tutkisi asian.³⁹⁹

Hupli pyrki todistamaan syytökset vääriksi, lukuun ottamatta Tanneria ja Wuolijokea

³⁹⁴ Puoluetoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1928, Suomen sosialidemokraattinen puolue, kansio DA1, Työväenarkisto.

³⁹⁵ Tuomioja 1982 s. 108.

³⁹⁶ Työväen muistitieto 280:952(Untamo Utrion haastattelu) s. 15, Työväenarkisto.

³⁹⁷ Paavolainen 1984 s. 167.

³⁹⁸ Näistä hyökkäyksistä antaa viitteellisen kuvan puolueuuevoston pöytäkirjat liite nro.10 (15.4.1928) ss. 24–38, Työväenarkisto.

³⁹⁹ Ryömän kirje puoluetoimikunnalle 16.11.1928 (Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1928 liite nro 7). Työväenarkisto.

koskevan väitteen, jonka hän myönsi. Hupli ei kuitenkaan pitänyt toimintaansa ajojahtina, sillä hänen mielestään Tanner ja Wuolijoki haalivat itselleen liikaa hyväpalkkaisia ”komiteapaikkoja” ja heidän työtään oli sillä perusteella syytä arvostella. Amerikan matkan tukena Huplilla oli mm. Suomen Pankin johtajan Risto Rydin matkan vaiheista tekemä todistus.⁴⁰⁰ Hupli syytti osuustoimintamiehiä, joksi hän Ryömänkin laski, henkilökohtaisesta ajojahdistista ja ”häväistysjuttujen” levittämisestä. Hän katsoi myös, että Ryömä itse käytti osuustoimintaliikkeen varoja paljon leväperäisemmin kuin hän Helsingin kaupungin.⁴⁰¹ Kuriositeettina voidaan tässä yhteydessä mainita, että vielä toukokuussa 1928 puoluetoimikunta oli onnitellut virallisesti Ryömää ja lähettänyt tälle kukkia tämän 50-vuotispäivien johdosta⁴⁰².

Puoluetoimikunnan enemmistön mielestä Huplin ei olisi pitänyt ottaa vastaan raitiotieyhtiön johtokunnan jäsenyyttä, mutta muilta osin se piti Huplin selityksiä riittävinä. Tosin Wiik yhtyi Ryömän kirjeen väittämiin lähes sellaisenaan, ja Seppälän, Helon sekä Sventorzetskin mielestä Hupli oli toiminut sopimattomasti myös Amerikan matkansa suhteen. Paasivuori sen sijaan piti juttua kaikin puolin vähäpätöisenä. Puoluetoimikunta katsoi lopulta, ettei Huplin toimien vuoksi ollut syytä ryhtyä toimenpiteisiin. Vähemmistön mielestä, jonka muodostivat Helo ja Hilda Seppälä, Huplille olisi pitänyt antaa asian johdosta muistutus. Helo olisi antanut Huplille muistutuksen jopa ennen tämän selityksien kuulemista, mistä muut kritisoivat Heloa.⁴⁰³ Kokonaisuudessa Huplin asema vaikeutui porvariurheilijoiden vastaanoton ja Ryömän hyökkäysten vuoksi, sillä puoluetoimikunta piti hänen toimintaansa vahingollisena ja katsoi sen antavan aiheutta toimenpiteisiin. Oireellista oli se, että ainoastaan Paasivuori piti Ryömän hyökkäyksiä vähäpätöisinä ja asettui solidaariseksi Huplille. Tämä hajotti epäilemättä huplilaisten rivejä ja sillä oli todennäköisesti oma vaikutuksensa Huplin käyttäytymiseen seuraavassa puoluekokouksessa. Hupli oli tunnetusti huonosti arvostelua sietävä ja sitä hän joutui kokemaan nyt jopa omien liittolaistensa suusta.

⁴⁰⁰ Huplin vastine Ryömälle ja puoluetoimikunnalle 7.12.1928 sisältäen Risto Rydin SDP:n puoluetoimikunnalle tekemä selvitys (Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 1928 liite nro 10). Työväenarkisto. Kaikkiaan Huplin puolustus oli 11 liuskaa pitkä, joten tuskin kiveäkään jäi tässä asiassa kääntämättä.

⁴⁰¹ Huplin vastine Ryömälle ja puoluetoimikunnalle 7.12.1928. Työväenarkisto.

⁴⁰² Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 3.5.1928, Työväenarkisto.

7. Huplilaisuus hiipuu lapuanliikkeen paineeseen

7.1. Lapuanliike ja vuoden 1929 ”vaalitappio” heikentävät huplilaisuutta

20-luvun loppua sävytti taloudellinen taantuma ja oikeistoradikalismien nousu. Taantuman tuomat talousvaikeudet vahvistivat entisestään lapuanliikkeen alkanutta nousua, sillä lama rapautti työväenliikkeen vastarintaa. Osin oikeistoradikalismien nousu johtui heikoista vähemmistöhallituksista, jotka johtivat suomalaisen parlamentarismien kriisiin⁴⁰⁴. Tannerin hallituksen jälkeen 1920-luku näki vielä kolme porvarillista vähemmistöhallitusta. Sosiaalidemokraattista vähemmistöhallitusta seurannut Sunilan maalaisliittolainen hallitus kaatui lopulta loppuvuodesta 1928 ja sitä seurannut Mantereen edistyspuolueen kapeapohjainen kokoonpano elokuussa 1929. Sitä seurasi vuoden 1929 vaaleissa menestyneen maalaisliiton johtama Kyösti Kallion hallitus, joka istui kesään 1930.⁴⁰⁵

Kommunistien ja lapuanliikkeen välinen yhteenotto sekä lapuanliikkeen vaatimukset kommunismin ”kitkemisestä” loppuvuonna 1929 herättivät laajaa hämmästyä sosialidemokraattisissa piireissä. Puolueen lehdet myönsivät kommunistien toimet ärsyttäväksi, mutta silti ne tuomitsivat ”kansanliikkeen” toimintatavat.⁴⁰⁶ Lapuanliikkeen vaatimuksesta Kallion hallitus esitti loppuvuonna 1929 kommunisteja vastaan suunnatun yhdistyslain muutoksen, joka teki mahdolliseksi ”hyviä tapoja vastaan toimivien” yhdistysten lakkauttamisen. Samoin lakkautettujen yhdistysten tilalle perustettujen yhdistysten saattaminen toimintakieltoon tuli helpommaksi⁴⁰⁷. SDP:n puolueoimikunnassa Hupli ja Anni Huotari halusivat, että laki olisi äänestetty yli vaalien, mutta muut varoivat tätä. Päätökseksi tuli, ettei lakia saanut lapuanliikkeen vallankaappausuhan vuoksi äänestää yli vaalien. Tämä toteutui, kun joukko sosiaalidemokraatteja oli tahallaan pois ratkaisevasta kolmannesta äänestyksestä eduskunnassa.⁴⁰⁸

Lapuanliikkeen toiminta toi pian myös paineita sosiaalidemokraattien suuntaan. Sekä

⁴⁰³ Puolueoimikunnan pöytäkirjat 7.12.1928, Työväenarkisto.

⁴⁰⁴ Soikkanen 1975 s. 491.

⁴⁰⁵ Sélen 1992 s. 187.

⁴⁰⁶ Soikkanen 1975 s. 494.

⁴⁰⁷ Hentilä 1996 ss. 140–141.

SDP:n johto ja eduskuntaryhmä olivat yhtä mieltä siitä, että puolueen olisi etsittävä tukea lapuanliikettä vastaan maalaisliitosta ja muusta maltillisesta keskustasta. Siitä miten käytännössä tulisi edetä, ei päästy yksimielisyyteen. Vuoden 1929 lopulla puoluetoimikunnassa omaksutun asenteen mukaan SDP suhtautui lapuanliikkeeseen varovasti ja pyrki antamaan mahdollisimman vähän julkilausumia, jotka kärjistäisivät tilannetta. Erityisen tärkeää oli tukea Kallion hallitusta, joka oli puoluetoimikunnan mielestä olosuhteisiin nähden paras vaihtoehto. Eduskuntaryhmä oli pääsääntöisesti samoilla linjoilla.⁴⁰⁹ Yleisesti loppuvuonna 1929 koko puoluetta leimasi selkeä päättäväisen toiminnan puute oikeistoradikalismien uhkaa kohtaan. Toisaalta sekä huplilaiset että tannerilaiset kävivät kommunistien päälle ”lähes teurastajanottein” kuten Paavolainen toteaa, mutta toisaalta heissä oli jo heräämässä epäily, että ”kansanliike” oli suunnattu myös heitä itseään vastaan⁴¹⁰.

Vuoden 1929 eduskuntavaalit olivat huplilaisille tärkeitä. Edelliset vaalit 1927 olivat olleet pettymys, sillä hallitustaipaleen oli laskettu lisäävän puolueen kannatusta. Kansanedustajapaikat olivat kuitenkin pysyneet ennallaan. Syitä huonoon menestykseen 1927 oli monia, mutta ehkä tärkeimmäksi voidaan nostaa puolueen sisäiset riitaisuudet, jotka olivat vielä vaalien alla kärjistyneet paraati-asian vuoksi.⁴¹¹

Vuoden 1929 vaalikampanjassa puolue oli terävöittänyt sanankäyttöään vasemmistolaiseen suuntaan, mutta yleisen sosiaalidemokraattisen revisionismin ja tannerilaisen reformismin periaatteiden mukaan vaalikampanjassa vaadittiin myös monia lainsäädännöllisiä uudistuksia, kuten sairausvakuutuksen toteuttamista. Hupli väläytti myös itsevarmasti ”työväenhallituksen” mahdollisuutta, jos SDP saisi vaalivoiton⁴¹². SDP:n vaaliohjelma oli selkeä kompromissi vasemmistolaisen ”keskustalinjan” ja oikeistolaisen tannerilaisuuden välimaastossa. Uutena piirteenä vaaleissa oli pienviljelijöiden kosiskelu, sillä vaaliohjelma sisälsi lukuisia lupauksia heidän asemansa parantamisesta. Puoluetoimikunta oli jo 1927 kiinnittänyt kysymykseen erityishuomiota perustamalla erityisen pienviljelysneuvottelukunnan ja

⁴⁰⁸ Soikkanen 1975 s. 496.

⁴⁰⁹ Puoluetoimikunnan pöytäkirjat 5.12.1929, Työväenarkisto. Soikkanen 1975 s. 499.

⁴⁰⁹ Paavolainen 1984 s. 179.

⁴¹¹ Soikkanen 1975 s. 455.

⁴¹² Suomen Sosialidemokraatti 18.6.1929.

järjestämällä pienviljelyspäivät.⁴¹³

Vaalitulos oli odotuksiin nähden pettymys. Vuoden 1927 vaalitulos oli mahdollista selittää hallitustaipaleen aiheuttamilla yllättävillä tapahtumilla, mutta kaksi vuotta myöhemmin SDP pystyi keskittymään täydellä teholla vaaleihin, vieläpä edulliseksi katsotusta oppositioasemasta. Vuoden 1929 tappio oli tosin suhteellisesti pieni, jopa mitätön, sillä SDP:n äänimäärä nousi n. 3000 äänellä, mutta suhteellinen osuus laski äänioikeutettujen määrän noustua 40 000 äänestäjällä. Paikkaluku laski vain yhden 59 edustajaan, mutta sen seurauksena puolue menetti ensimmäistä kertaa asemansa suurimpana puolueena vaalivoiton saaneelle maalaisliitolle, joka sai 60 edustajaa. Voittajiin kuuluivat myös kommunistit, joiden edustajien lukumäärä nousi kolmella 23 edustajaan. Soikkasen mukaan syynä SDP:n tappioon olivat maalaisliiton ja kommunistien asettamat paineet maaseudulla ja myös se, että puolue oli menettänyt radikaalia mainettaan tukemalla keskustalaisia vähemmistöhallituksia.⁴¹⁴

Soikkasen tulkintaa seuraamalla Huplin johtama SDP:n vasemmisto oli epäonnistunut ”pehmeässä” oppositiopolitiikassaan. Myös puoluetoimikunnan pyrkimys hyökätä voimakkaasti kommunisteja vastaan ja kalastaa heiltä kannatusta vasemmistolaisemmalla ohjelmalla ja ”imagolla” epäonnistui kommunistien kannatuksen noustessa. SDP:n sisäinen kahtiajako heikensi varmasti myös 1929 vaaleissa puolueen vaalitoimintaa, joskin sen tosiasiallisen merkityksen arvioiminen on vaikeaa. Alkavan oikeistosuuntauksen merkitystä on myös vaikea arvioida, ainakaan kommunistit eivät siitä kärsineet kannatuksessaan. Kokonaisuutena vuoden 1929 eduskuntavaalit merkitsivät mielestäni epäonnistumista Huplin johtamalle puoluetoimikunnalle ja tarjosivat Tannerin joukoille hyvän asean seuraavan vuoden puoluekokoukseen.⁴¹⁵

SDP:n kokemustila oli 1920-luvun lopussa jälleen käymistilassa. Toisaalta Tannerin hallitus merkitsi uusia tuulia, jotka aktivoivat puolueen tannerilaista siipeä, kuten entistä rohkeampi kritiikki porvarihallituksia vastaan osoittaa. Tannerilainen siipi ei pelännyt hallitusvastuuta, olihan edellinen sosialidemokraattinen hallitus ollut selkeä

⁴¹³ ”Suomen Sosialidemokraatti” 19.6.1929. SDP:n puoluetoimikunnan toimintakertomus vuodelta 1927, Suomen sosialidemokraattinen puolue, kansio DA1, Työväenarkisto.

⁴¹⁴ Soikkanen 1975 ss. 486–490.

arvovaltavoitto sen reformismille. Vasemmistolaistuva huplilaisuus pyrki, osin oman valtansa säilyttämiseksi, pitämään oppositioasemat ja haki työväenliikkeelle tuloksia tukemalla sille mahdollisimman suotuisia hallituksia ja vahvistamalla maltillisen työväenliikkeen rakennetta.⁴¹⁶ Huplilaisuutta voisi hieman karrikoiden luonnehtia passiiviseksi eduskunnan suuntaan, mutta aktiiviseksi puolueen kentällä. Tannerilaiset taas toimivat päinvastoin, heille eduskunta oli tärkein vaikutuskanava, mutta heillä ei yleisesti ottaen ollut niin suurta kiinnostusta puolueen järjestötoimintaan.

SDP:n kokemustilaan vaikutti myös nouseva oikeistoliikehdintä, sillä niin huplilaiset kuin tannerilaiset suhtautuivat siihen varovasti, pyrkien olemaan ärsyttämättä sitä. Itse asiassa SDP tuki sen pyrkimyksiä toimimalla voimakkaasti kommunisteja vastaan. Odotushorisonttiin lapuanliike piirsi kuitenkin tummia pilviä, sillä ”kansanliikkeen” demokraattisiin pyrkimyksiin tuskin uskottiin SDP:n sisällä edes liikkeen alkuvaiheissa. Lapuanliikkeen muotoutuessa yhä selvemmin vihamieliseksi myös maltilliselle työväenliikkeelle SDP pyrki, aluksi epäonnistuen, löytämään oikean toimintatavan sen vastustamiseksi.⁴¹⁷

Huplilaisten odotushorisonttia värjäsi eritoten pyrkimys luoda työväenliikkeestä niin vahva, että se kykenisi haastamaan kaikki sitä uhkaavat antivasemmistolaiset voimat omalla joukkovoimallaan. Huplin määrittämän linjan tavoitteena oli epäilemättä haalia SDP:lle mahdollisimman paljon uusia kannattajia vasemmalta, kommunistien ”reviiriltä”. Samaan aikaan tannerilaisuus dominoi oikeistososiaalidemokratiaa. Huplilaisten sivunoja vasemmalle ei suinkaan tarkoittanut parlamentaarisen toimintatavan hylkäämistä, mutta Hupli pyrki toimimaan siellä missä kykeni itse määrittelemään puolueen linjan, eli puolueen johdossa ja kentällä. Toisaalta Hupli katsoi myös, ettei sen hetkisessä oikeistoa suosivassa tilanteessa ollut mahdollisuutta toimia hallitusvastuussa.

7.2. Huplin kääntyminen ”keskustalinjalle” ja puoluekokouksen käynnistyminen loppuvuonna 1929

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ Vrt. Soikkanen 1975 s. 476–482.

⁴¹⁷ Suomen työväenliikkeen historia 1978 s. 109.

Tanner oli syyttänyt Huplia vasemmistosuunnan vahvistamisesta jo vuoden 1926 lopussa⁴¹⁸. Kieltämättä SDP:ssä toteutetut uudistukset, joilla vahvistettiin jäsenpohjaa ja puolueen järjestörakennetta, olivat omiaan miellyttämään enemmän puolueen ”keskustaa” kuin tannerilaisia. Toisaalta hyvin innokas meno hallitukseen loppuvuodesta 1926 puhuu tätä vastaan. Siten vuotta 1926 ei voikaan pitää huplilaisuuden vasemmistolaistumisen alkupisteenä. Tannerin hallituksen aikaan 1927 huplilaisuus leimautui enemmän vasemmalle, mm. suhtautumisestaan paraatiin ja Suojärven perintökirjojen antamiseen. Toisaalta asioiden taktinen puoli, esim. paraatin vaikutus lähestyviin vaaleihin, saa epäilemään, oliko kiivas vastustus sittenkin osittain ”taktinen ase” tannerilaisia ja vaaleja silmällä pitäen. Hupli ei nimittäin selvästikään näissä kysymyksissä seurannut Helon jyrkän aatteellista ”keskustalinjaa” sellaisenaan⁴¹⁹. Mitenkään selvästi nämä edellä mainitut tapaukset eivät viittaa siihen, että Hupli olisi itse vetänyt selkeän vasemmistolaista linjaa vielä Tannerin hallituksen aikoihin. Pikemminkin Hupli oli myötäillyt puolue toimikunnan vasemmistoa, koska se tuki häntä Tanneria vastaan. Tarkoituksena oli toki myös pitää puolueen omat rivit mahdollisimman yhtenäisenä ja toteuttaa puoluekokouksen päätöksiä ja ”henkeä” Tannerin hallituksessa.

Vuonna 1928 vasemmistovaikutuksen jäljet olivat jo voimakkaampia, kuten Komun ja Ampujan nimittäminen virallisiksi puhujiksi osoittaa. Suuntaus näkyy myös puolueen opastuskursseissa, joiden sanomaa oli terävöitetty. Epäilemättä nämä vasemmistopainotukset oli suunnattu myös kommunisteja vastaan. Tannerin hallituksen jälkeen huplilaisten selkeänä pyrkimyksenä oli tuoda esille ”austromarxismia”. Kuitenkin on huomattava, että Hupli itse ei käsitellyt austromarxismia näkyvästi. Huplin lopullinen ”takinkääntö” vasemmalle tuli vasta syyskuussa 1929. Avauksesta tuli poikkeuksellisen jyrkkä ja se teki selkeän pesäeron vuoden 1926 hallitusratkaisun päämoottoriin.

Kirjoituksessaan Hupli polemisoi reformistista suuntausta vastaan ja vaati siirtymistä kohti ”keskustan” linjaa. Huplin mielestä koko työväenliike oli jakautunut pieneen reformistiseen yläkerrokseen ja suureen radikaaliin alakerrokseen, joka ei tuntenut

⁴¹⁸ Muistio neuvottelusta Huplin kanssa 1.12.1926. Väinö Tannerin kokoelma kansio 4. Kansallisarkisto.

⁴¹⁹ Esim. Tannerin muistio hallituksen yksityisneuvotteluista 29.8.1927 (Suojärven asia). Väinö

reformismin aatteita omikseen. Syynä tähän kehitykseen oli Huplin mukaan taloudellinen elpyminen, osuustoimintaliike ja osallistuminen kunnalliseen toimintaan, joita Hupli piti yllättäen syyllisinä työväenliikkeen jakautumiseen. Huplin mukaan näiden syiden vuoksi alakerros ei kyennyt seuraamaan yläkerroksen ”kypsää reformismia” vaan uhkasi syrjäytyä koko sosiaalidemokraattisesta liikkeestä ja ajautua kommunistien käsiin. Huplin mukaan kysymys oli siitä halusiko SDP olla pieni reformipuolue vai suuri massaliike. Hupli vältti ottamasta aivan täyttä pesäeroa reformismiin, mutta käytännössä näin asia julkisuudessa tulkittiin, varsinkin porvarilehdissä, jotka siteerasivat suoraan Huplia. Hupli esitti kantansa puolueen opastuskurssilla, mistä se levisi kulovalkean tavoin puoluelehtiin ja porvarillisiin lehtiin. Helsingin Sanomat piti Huplin avausta huolestuttavana SDP:n tulevan kehityksen kannalta.⁴²⁰

Huplin ”kääntymisen” syyt liittyvät todennäköisesti osin taktiikkaan, sillä Hupli katsoi tulevaa puoluekokouspeliä ajatellen varmistavansa itselleen paremmat asemat vasemmiston johtajana. Toisaalta puoluetoimikunta oli myös vienyt puoluetta vasemmistolaisempaan suuntaan, joten osittain uusi linjanveto oli seurausta puolueen johdon omaksumasta politiikasta, joka pyrki taistelemaan kommunismia vastaan omalla radikaalilla sanomallaan.

SDP:n vuoden 1930 puoluekokous oli päätetty järjestää tammi–helmikuun vaihteessa 1930. Loppuvuonna 1929 sekä tannerilaiset että huplilaiset hakivat itselleen asemia tulevaa kokousta varten. Huplin syyskuisen ”ulostulon” jälkeen Tanner avasi puoluekokouspelin marraskuussa syyttämällä ”Suomen Sosialidemokraatissa” puoluetoimikuntaa laiminlyönneistä ja kehnosta johtamisesta. Artikkelissaan Tanner eritteli myös oman linjansa. Hänen mukaansa ”suuntakysymykset” eivät olleet tärkeitä, ainoastaan käytännön asiat merkitsivät. Heti perään Tanner veti takaisin toteamalla, että jos näitä suuntia olisi, niin ”oikeisto” edustaisi uudistuksia ja ”vasemmisto” ikuista oppositiomielialaa, jolla ei saavuteta mitään. Toisaalta Tannerin mielestä ”keskustan” vaikutus oli puolueessa edelleen suuri, mikä painaa leimansa koko puolueeseen ja sen pää-äänenkannattajaan. Silti Tannerin mielestä puolueessa

Tannerin kokoelma kansio 21 Kansallisarkisto.

⁴²⁰ Esim. Helsingin Sanomat 20.9.1929.

420 Suomen Sosialidemokraatti 7.11.1929.

taisteltiin olematonta oikeistoa vastaan. Erityisen vaarallisena Tanner piti Itävallan olojen ihannointia, sillä maan olot olivat kaukana demokratiasta, ja koko sosialidemokratian tulevaisuus siellä vaikutti epävarmalta. Hän piti paikallisen sosiaalidemokraattisen puolueen oppia ajastaan jäljessä olevana ja totesi muun Euroopan suhtautuvan siihen huomattavasti varauksellisemmin kuin SDP teki.⁴²¹

Huplilaista puoluetoimikuntaa Tanner syytti poukkoilusta. Tannerin mukaan se yritti ensin haalia jäsenikseen kaikki mahdolliset ihmiset ja nyt uuden linjauksen mukaan osuustoiminta- ja kunnallismiehet eivät olleetkaan enää tervetulleita (viittaus Huplin avaukseen). Samoin puoluetoimikunnan suhtautuminen hallitukseen oli ollut Tannerin mukaan vaihtelevaa. Ensin puoluetoimikunta oli väen väkisin halunnut hallitukseen, sitten sieltä takaisin oppositioasemaan. Puoluetoimikunta oli kuitenkin tukenut Sunilan hallitusta ja nyt puoluetoimikunta oli Tannerin mukaan yleisesti hallitukseen menoa vastaan. Tannerin mielestä SDP:n puoluetoimikunnan toimintaan oltiin yleisesti tyytymättömiä⁴²². Tanner kiisti lopuksi vielä lopuksi suuntariidat, mutta totesi puolueessa olevan paljon ”erimielisyyksiä”. Hänen mukaansa eduskuntaryhmässä suunnat sekaantuivat eri kysymyksissä.⁴²³

Tannerin avaus herätti tietysti hänen opponenttinsa. Puoluesihtööri Wiik tyytyi muutaman päivän kuluttua kiistämään Tannerin väitteet. Wiikin mukaan puoluetoimikunnan politiikan perustana oli vetoaminen joukkoihin, ”joiden itsenäinen toiminta oli tärkeää siten saatavan yhteiskunnallisen kehityksen kautta”. Hallitukseen menosta Wiik totesi, ettei sinne voitu nykytilanteessa mennä, koska mikään muu puolue ei ajanut SDP:n kanssa samoja asioita⁴²⁴. Myös vanha ”keskustalainen” Ernst Lähde totesi, että Tannerin argumenttien logiikan olevan nurinkurinen, sillä yleensä puolueessa tunnustettiin kahden eri suunnan olemassaolo.⁴²⁵ Lehtikirjoittelu jatkui tämän jälkeen vilkkaana, keskittyen jo ”perinteeksi” käyneeseen tannerilaisuus–huplilaisuus akselin väliseen ”kukkotappeluun”. Myös Tanner innostui jatkamaan keitoksen hämmentämistä. Vastineessaan Wiikille hän totesi, että jäsenhankintaviikko oli ollut tuloksiin nähden liian kallis ja uuden jäsenkunnan uskollisuus epävarmaa. Tanner piti järjestötoimintaa tärkeänä, mutta totesi puolueen menestyksen olevan

⁴²² Tanner pitäytyy muistelmissaankin tässä väitteessä Tanner 1966 s. 45.

⁴²³ Suomen Sosialidemokraatti 7.11.1929.

⁴²⁴ Suomen Sosialidemokraatti 10.11.1929.

viime kädessä kiinni sen vaalimenestyksestä. Tässä Tanner vetosi erityisesti vuoden 1929 vaalitappioon ja katsoi puolueen tarvitsevan ”raitista ilmaa” kehityksen kääntämiseksi.⁴²⁶

Wiik vastasi Tannerille, että jäsenhankintaviikot olivat sujuneet erinomaisesti. Talousasiaan Wiik totesi lakonisesti, ettei SDP yleensä ottaen mitannut jäsenmäärän kehitystä rahassa. Myös Sasu Punanen totesi Tannerin olevan väärässä puolueessa, sillä hän oli viime kädessä teknokraattinen työnantaja, joka oli hyvää vauhtia erkaantumassa työväenliikkeestä.⁴²⁷ Myös porvarilliset lehdet huomasivat pian kiistat, esim. Iltalehti piti niitä puhtaasti Tannerin ja Huplin välisenä valtataisteluna⁴²⁸. Lehtipolemiikki ei tietystikään jäänyt tähän, Tanneria vastaan kirjoittivat vielä ”Suomen Sosialidemokraatissa” J.F. Aalto, joka polemisoi reformismin hyödyllisyyttä vastaan sekä Ville Komu ja Väinö Meltti, jotka hyökkäsivät suoremmin Tannerin henkilöä vastaan⁴²⁹. Monet maakuntalehdet olivat kuitenkin Tannerin puolella. Esim. ”Sosialisti”, ”Työn Voima” ja ”Kansan Lehti” pitivät puoluetoimikuntaa juonittelijoiden pesäpaikkana. Näiden mukaan oli erityisen ala-arvoista, kuinka Tanneria kohdeltiin puolueessa ja kuinka Hupli pyrki kaikin mahdollisin tavoin vaikeuttamaan hänen toimintaansa.⁴³⁰

Verraten selvät rintamalinjat olivat ennen puoluekokousta muotoutumassa kahden kilpailevan leirin ympärille. Verrattuna edelliseen puoluekokoukseen oikeastaan mikään ei ollut muuttunut, sillä oppositio pyrki kaikin keinoin suistamaan vallassa olevan puoluetoimikunnan paikoiltaan ja puolueen johto puolusti parhaansa mukaan omia asemiaan. Puoluekokouksesta oli jälleen tulossa myrskyisä välienselvittely.

7.3. Riitojen sävyttämä vuoden 1930 puoluekokous – Huplin luopuminen ja tannerilaisten voitto

Vuosi 1930 alkoi lapuanliikkeen uhan alla, mikä toi SDP:n puoluekokoukseen (26.1.–

⁴²⁵ Suomen Sosialidemokraatti 14.11.1929.

⁴²⁶ Suomen Sosialidemokraatti 21.11.1929.

⁴²⁷ Ibid.

⁴²⁸ Iltalehti 15.11.1929, 21.11.1929.

⁴²⁹ Esim. Suomen Sosialidemokraatti 22.11.1929.

⁴³⁰ Sosialisti 26.11.1929, Työn Voima 25.11.1929, Kansan Lehti 27.11.1929.

1.2.1930) oman lisänsä. Puheenjohtaja Paasivuoren kokouksen avauspuheessa ei käsitelty niinkään lapuanliikettä kuin kommunistien puolueelle asettamaa uhkaa ja sitä, kuinka sitä vastaan tuli toimia⁴³¹. Puolueen johdon varovaisuus tärkeimpään päivänpolttavaan kysymykseen löi leimansa kokouksen avaukseen.

Kuten ennakoitua puoluetoimikunnan toimintakertomuksen käsittelystä tuli kokouksen riitaisin osa. Huplilaista puoluetoimikuntaa syytettiin puolueen sisäisestä hajaannuksesta, rahojen haaskaamisesta yms. seikoista. Uutena tekijänä tuli ilmi se, että yllättävän monen edustajan mielestä huplilainen puoluetoimikunta oli pitänyt itseään röyhkeästi parempana edelliseen verrattuna, mikä oli herättänyt oppositioasennetta. Kahteen leiriin jakaantumista todistaa se, että toinen puoli kokousväestä puolusti puoluetoimikuntaa ja oli sitä mieltä, ettei puoluetoimikunnan toiminnassa ollut esiintynyt puutteita. Yleisenä vaikutelmana kokouksen pöytäkirjoista jää kuitenkin se – mikä ei ole tietenkään yllättävää, että puolueen johdon kritisoijat olivat äänekkäämpiä kuin sen puolustajat. Puoluetoimikunta puolusti itseään kuitenkin pontevasti. Hupli esitti tietoja taloudenpidosta ja syytti tannerilaisia siitä, etteivät he olleet ottaneet vastaan puoluetoimikunnan esittämiä sovinnon eleitä. Tällä Hupli viittasi mm. tarjottuihin luottamustoimiin, joista tannerilaiset olivat kieltäytyneet sekä osin Tannerin hallituksen aikaisiin tapahtumiin.⁴³²

Tannerin hallituksen toimintaa käsiteltäessä kiistat jatkuivat jopa korostuneempina, eikä keskinäinen syyttelyn ilmapiirissä tullut ilmi mitään uutta tai rakentavaa. Rintamalinjojen takaa SDP:n näkyvät Ryömä, J.F. Aalto, Helo kuin muutkin hutkivat toisiaan etenkin Suojärven perintökirja-asiasta ja Tannerin vastaanottamasta suojeluskuntaparaatista. Väinö Hakkilan yksittäinen kommentti rauhallisesti etenevästä kokouksesta ja Tannerin hallituksen yksimielisyydestä näyttäytyy jälkeensä ainoastaan koomisessa valossa.⁴³³

Kunnallis- ja vaaliasiat puoluekokous hyväksyi yllättäen keskustelutta, vaikka Tanner

⁴³¹ Sosialidemokraattisen puolueen XV puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 26.1.–1.2.1930 (Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat) ss. 52–54.

⁴³² Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss.72–83.

⁴³³ Ibid. ss. 84–107.

⁴³³ Ibid. ss. 108–113.

oli ennen puoluekokousta syyttänyt puoluetoimikuntaa epäonnistumisista näissä kysymyksissä. Sen sijaan puoluelehden asema herätti paljon erimielisyyttä. Erityisesti pää-äänenkannattaja ”Suomen Sosialidemokraatin” linjaukset olivat maaseudun edustajien mielestä väärää. Erityisen tuomion sai Sasu Punanen, joka maaseudun edustajien mielestä haukkui surutta oman puolueensa edustajia. Tässäkin asiassa oltiin liikuttavan erimielisiä kommenttien ollessa niin ”Suomen Sosialidemokraatin” linjaa kannattavia kuin sen tuomitsevia. Huomattava oli kuitenkin päätoimittaja Anton Huotarinen kommentti, jossa hän totesi, ettei hänellä ollut kovinkaan paljon liikkumatilaa lehteä toimitettaessa⁴³⁴. Tässä varovaisessa tyytymättömyyden ilmauksessa tuli esiin huplilaisen lehtipolitiikan tiukka kuristusote pää-äänenkannattajasta.

Kinastelun jälkeen oli aika päättää puolueen uudesta noikkimisjärjestyksestä. Ensin suoritettiin puoluetoimikunnan puheenjohtajan vaali. Vaalista tuli tiukka, sillä tannerilaisten ehdokas Kaarlo Harvala sai 73 ääntä (mandaattiäännet 17 702) ja huplilaisten Matti Paasivuori 66 (15 753). Harvala valittiin puheenjohtajaksi ja Paasivuoresta tuli muodollisesti yksimielisesti varapuheenjohtaja. Wiik jatkoi puoluesihteerinä ilman suurempia erimielisyyksiä. Puoluetoimikunnan vaalista odotettiin myös tasaista. Keskisuomalainen edustaja Kärkkäinen ehdotti tannerilaisten listan johon kuuluivat Tanner, Väinö V. Salovaara, Hilda Seppälä, J.W. Keto ja Reinhold Sventorzetski. Viipurilainen Pyy ehdotti huplilaisten listan, johon kuuluivat Hupli, Tannerin hallituksen ministeri Mauno Pekkala, Ay-veteraani Edvard Huttunen, Sventorzetski ja Helo. Hupli kuitenkin kieltäytyi ja sanoi ilmoittaneensa asiasta jo aikaisemmin. Tämän jälkeen J.F. Aalto vaati myös Tanneria kieltäytymään, mutta Tanner kieltäytyi vedoten lupaukseensa ottaa vastaan kaikki puoluekokouksen hänelle antamat luottamustoimet.⁴³⁵

Huplin kieltäytymisen syyt eivät ole täysin selviä, mutta puoluekokouksen pöytäkirjoista on pääteltävissä, että päätös oli todella syntynyt jo aikaisemmin⁴³⁶. Luultavasti Hupli piti samaansa runsasta kritiikkiä osoituksena epäluottamuksesta, mihin hän viittasikin epäsuorasti. Toinen mainittava syy on tietenkin mahdollinen

⁴³⁵ Ibid. ss. 205–206

⁴³⁶ Vaikuttaa siltä, että päätös oli syntynyt lähellä puoluekokousta, sillä vielä alkusyksyllä 1929 hän teki edellä käsiteltyjä suuria linjauksia kts. Helsingin Sanomat 20.9.1929.

pelko syrjäyttämistä. Toisaalta Hupli puolustautui hyvin tarmokkaasti puoluetoimikuntaa kohtaan esitettyjä syytöksiä vastaan. Hupli myös totesi kieltäytyvänsä ”tällä kertaa”, mikä viittaisi siihen, ettei hän ajatellut jäädä syrjään pysyvästi. Ehkäpä Hupli laskeskeli paluun olevan helpompaa vetäytymisen ja myöhemmän näyttävän paluun jälkeen. Toki syynä on yksinkertaisesti saattanut olla myös henkilökohtainen väsyminen puoluetoimikunnan tosiasiallisen johtajan ankaraan vastuuseen ja jatkuvaan valtataisteluun. Huplillahan oli tunnetusti heikko sydän ja kiivas luonne.⁴³⁷

Ennen vaalia neuvoteltiin Sventorzetskin ja Wiikin ehdotuksesta kompromissista, mutta neuvottelut jäivät tuloksettomiksi. Vaalissa läpi menivät yleistä kannatus nauttinut Sventorzetski 135 äänellä (32 309 mandaattiäntä), sekä tannerilaiset Salovaara 74 (18 133), Seppälä 73 (17 889), Keto 73 (17 764) ja Tanner 69 (16 927). Huplilaisten ehdokkaat eivät kuitenkaan jääneet kauas, sillä Pekkala sai 67 (15 910) ääntä, Helo 66 (14 653) ja Itkonen 62 (14 653)⁴³⁸. Varajäseniksi valittiin Kalle Kukkonen, Mauno Pekkala ja Eduard Huttunen⁴³⁹. Tannerilaiset saivat vaalissa lähes maanvyörymävoiton, sillä heidän listansa hyväksyttiin varajäseniä lukuun ottamatta sellaisenaan, joskin Sventorzetski oli mukana kompromissina vasemmiston suuntaan. Vaalissa merkittäväntä oli Tannerin paluu puoluetoimikuntaan, mikä avasi hänelle ”kuningastien” sosialidemokraattien ehdottomaksi johtomieheksi seuraavaksi puoleksitoista vuosikymmeneksi.

7.4. Puoluekokouksen uudet ohjelmat huplilaisuuden perintönä

Vuoden 1930 puoluekokous toimi SDP:n ”huplilaiskauden” tilinpäätöksenä, sillä se hyväksyi joukon huplilaisten hallitsemien komiteoiden valmistelemia suunnitelmia sosiaalidemokraattien virallisiksi ohjelmiksi. Niistä ehkä merkittävin oli varsin pasifistinen ja radikaali maanpuolustus- ja ulkopoliittinen ohjelma, joka otti kielteisen kannan varusteluun ja ”imperialistiseen” ulkopoliittikkaan. Maanpuolustusohjelman mukaan työväellä ei ollut velvollisuutta puolustaa maataan aina ja kaikissa olosuhteissa. Toisaalta ohjelmassa hyväksyttiin periaatteessa aseellinen vallankumous

⁴³⁷ Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 205–206

⁴³⁸ Ibid. s.207.

⁴³⁹ Ibid. s. 216.

työväenluokan edun sitä vaatiessa. Valmistelemaa komiteaa oli johtanut puolueen vasemman laidan näkyvä hahmo Helo, mutta vasemmistosävyinen ohjelma hyväksyttiin yllättäen lähes sellaisenaan. Sosiaalidemokraattien vuoden 1930 maanpuolustusohjelmalla oli käytännössä suuret vaikutukset Suomen 1930-luvun puolustuspolitiikkaan ja sosiaalidemokraattien hankalaan asenteseen asehankintoja kohtaan aina Cajanderin ”punamultahallitukseen” asti.⁴⁴⁰ Juuri puolustusohjelmassa vahvistunut vasemmisto pääsi parhaiten esille. Suhdetta lapuanliikkeeseen ei ohjelmassa eritelty, eikä lapuanliike ilmeisesti vaikuttanut ohjelman sisältöön⁴⁴¹. Hyväksytyllä ohjelmalla oli kuitenkin varmasti vaikutuksia lapuanliikkeen ja sosiaalidemokraattien suhteeseen.

Myös puolueen uusi sosialisimisohjelma sai verraten paljon vasemmistolaisia painotuksia, joskin se tunnusti monin paikoin oikeuden yksityisomistukseen. Pääpiirteissään se pitäytyi kuitenkin marxismissa. Yhteiskunnan haltuunoton oikeus koski luonnonvaroja ja suurimpia yrityksiä sekä ulkomaankauppaa ja sellaisia yrityksiä, jotka tuottivat tärkeitä hyödykkeitä kuten elintarvikkeita. Ohjelman mukaan sosialismi olisi myös asteittaista niin, että kapitalismin ”kypsyessä” valtion tuli ottaa huostaansa yhä enemmän tuotantoa. Sinällään ohjelma oli maltillinen, sillä se ei pyrkinyt yhtäkkiseen kaiken tuotannon haltuunottoon ja sosialisointi riippuisi viime kädessä olosuhteista. Ohjelmaan liittyi myös maa- ja metsätalousohjelma, joka korosti etenkin pienviljelijöiden asemaa ja kiinnitti huomiota metsätalouden tärkeyteen Suomessa.⁴⁴² Käytännössä sosialisimisohjelma antoi paljon tulkinnanvaraa, eikä sitonut puolueen käsiä maanpuolustusohjelman tavoin.

Eniten huomiota puoluekokouksessa herätti uusi menettelytapaohje, sillä puolueoimikunnan lisäksi myös J.W. Keto esitti Helsinkiläisen sosiaalidemokraattisen keskusteluseuran oman ehdotuksen uudeksi menettelytavaksi. Puoluekokouksen päätös seuraili enimmäkseen puolueoimikunnan ehdotusta. Ainoastaan suhtautumisessa hallitukseen menoon oli pientä erimielisyyttä. Puolueoimikunnan luonnoksessa hallitukseen menoon oli otettu paljon tiukempi

⁴⁴⁰ Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 178–180. Borg 1965 ss. 192–198. Soikkanen 1975 ss. 502–505. Suomen puolustuspolitiikasta ja sosiaalidemokraateista 1930-luvulla ja vuoden 1930 päätöksestä Selén 1980 s. 203.

⁴⁴¹ Soikkanen 1975 s. 504.

⁴⁴² Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss.20–30.

kanta kuin lopullisessa versiossa. Kokouksessa myös ”keskustaa” edustaneet Sventorzetski ja J.F. Aalto puhuivat hallitukseen menosta periaatteessa melko myönteisesti. Sitä vastoin Hupli katsoi asialla olevan nykytilanteessa vain vähän merkitystä, koska puolue ei tulisi vähään aikaan osallistumaan hallitustyöskentelyyn. Lopullisessa versiossa hallituskysymykseen otettiin periaatteessa positiivinen kanta, mutta toisaalta siinä pitäydyttiin tiukasti marxilaisuudessa. Muun muassa hallituksessa olon ja eduskuntatyön korostettiin olevan vain luokkataistelun yksi muoto. Kommunisteihin otettiin tuomitseva kanta, mutta kokonaisuudessaan ohjelma oli hyvin maltillinen.⁴⁴³ Huplin aikaisemmat puheet osuustoiminnan ”haitallisuudesta” olivat unohtuneet, sillä ohjeet pitivät osuustoimintaa hyvin tärkeänä työväenliikkeen toiminnan kannalta. Toisaalta myös valistustoimintaan kiinnitettiin paljon huomiota, osin kommunismin torjumiseksi.

Ohjelmakysymyksistä ei juurikaan kiistelty, mikä osoittaa SDP:llä oli melko yhtenäinen kokemustila ja odotushorisontit, eivätkä vuosikymmenen lopun riitaisuudet olleet synnyttäneet linjarepeämää. Puolueen yhteiskunnalliset linjaukset ja sen lopuksi määrittelemä suhde nousevaan oikeistoradikalismiin kuvastavat myös yhtenäisyyttä. Kokouksen lopuksi Tanner esitti uhmakasta ponsilausemaa ”taantumusta” vastaan, mihin kokous yksimielisesti yhtyi. Puolueen tilintarkastajaksi (kuten ennen vuotta 1926) tulleen Huplin päätössanoista huokui tyytyväisyys kokouksen aikaansaannoksiin ja yllättävä sovinnollisuus. Hupli mainitsi erityisesti uuden menettelytapaohjeen sekä maatalousohjelman, joita hän piti merkityksellisinä tulevaisuudessa. Hupli korosti, että poliittinen tilanne ei ollut helppo, ”eikä mikään puoluetoimikunta, olkoonpa minkä värinen tahansa, voi lähteä puolueemme kohtaloita ohjaamaan kovinkaan iloisin ja köykäisin mielin”. Hupli toivotti onnea uudelle puoluetoimikunnalle, mutta esitti toivomuksenaan, että se myös kiinnittäisi huomiota puolueen toiminnan elvyttämiseen ja sen jäsenmäärän lisäämiseen.⁴⁴⁴ Lopuksi Hupli esitti sovintoa, jotta uudella puoluetoimikunnalla olisi mahdollisuus toimia parhaissa mahdollisissa olosuhteissa.

” Toivon, ettei minua väärin ymmärretä, kun vielä tuon julki erään kokemuksen, minkä edellisen puoluehallituksen aikana olemme

⁴⁴³ Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 36–43.

saavuttaneet. Jos nim. puolueemme keskuudessa raja vivahdusten tai suuntien välillä on kovin särmikäs, ja jos vielä lisäksi kumpikin puoli on jokseenkin yhtä voimakas, niin puoluehallituksen työ käy erittäin raskaaksi ja vaikeaksi, kun sillä on puolet puoluetta vastassaan oppositiossa. Myös tulokset puolueen kokonaisedun kannalta suuresti kärsivät siitä. Jos puolue yhtenäisemmin voisi kokoontua uuden puoluehallituksen taakse kuin mitä vanhan osaksi tuli, niin olisi varmasti paljon sen kautta voitettu.”⁴⁴⁵

Huplilaisuus aikaisemmassa muodossaan loppui tähän Huplin sovintoa merkinneeseen puheenvuoroon. Lapuanliikkeen asettama uhka yhtenäisti SDP:n, eikä merkittävää sisäistä oppositioliikehdintää esiintynyt muutamaan vuoteen⁴⁴⁶. Hupli toimi yhä puolueessa puolueuuvostossa ja tilintarkastajana, mutta hänen roolinsa jäi pieneksi, minkä hän itsekkin tunnusti presidentti Relanderille⁴⁴⁷. Väinö Hupli kuoli vain 48-vuotiaana 27.8.1934. Voimien väheneminen jo aikaisemmin lienee osaltaan vaikuttanut siihen, että hän luopui vapaaehtoisesti puoluetoimikunnan jäsenyydestä ja vetäytyi suurelta osin kokonaan politiikasta.⁴⁴⁸

Kokonaisuutena vuoden 1930 puoluekokous linjasi siis puolueen suuntaa aavistuksen vasemmalle. Toisaalta SDP:n odotushorisontti oli lapuanliikkeen myötä muuttunut. 20-luvun puolivälin rakentava suvantovaihe oli muuttunut uhan tunteeksi. Tässä tilanteessa puolueen kokemustilaa suhteessa lapuanliikkeeseen voisi luonnehtia epätietoiseksi ja pelokkaaksi. Johtoon haluttiin sen vuoksi vahvoja taistelijoita, kuten Soikkanen asian näkee. Tätä taustaa vasten ei olekaan yllätys, että tannerilaiset veivät selkeän voiton puoluetoimikunnan paikoista äänestettäessä ja Tanner palasi näyttävästi puolueen todelliseksi johtajaksi enemmän lapuanliikkeen vastustajana kuin oikeistososiaalidemokraattina.⁴⁴⁹

8. Visio Tanner-vapaasta SDP:stä vai oma linja?

⁴⁴⁴ Ibid. ss. 230–236.

⁴⁴⁵ Ibid. ss. 235–236.

⁴⁴⁶ Soikkanen 1975 s. 576.

⁴⁴⁷ Relander II 1968 s. 419.

⁴⁴⁸ Sivulan mukaan terveydelliset syyt johtivat siihen, että Hupli jäi syrjään. Sivula 1968 s. 263.

⁴⁴⁹ Soikkanen 1975 s. 506.

8.1. Valtataistelua puolueen suunnasta

Huplilaisuuden päätarkoitus oli alun perin syrjäyttää kiistelty Väinö Tanner puolueen johdosta vuoden 1926 puoluekokouksessa. Tätä varten Tanneria henkilökohtaisesti vastustaneet (Hupli, Itkonen) liittyivät ”keskustan” perinteestä ponnistavaan Tannerin vastustukseen, johon sekoittui sekä henkilökohtaisia että linjaerimielisyyksiä. *Oppositio*, jota alettiin Huplin mukaan kutsua huplilaisuudeksi, pyrki taistelemaan Tanneria vastaan. Huplilaisuus vetosi epäkohtiin Tannerin johtajuudessa ja kritisoi SDP:n muuttumista yhtenäisen työväenliikkeen aikaisesta joukkoliikkeestä parlamentaarisiin uudistuksiin pyrkiväksi reformipuolueeksi. Ensimmäisen argumentin perusteella huplilaiset vetosivat työväenliikkeen identifikaatioon eli tässä tapauksessa siihen, että osuustoimintaliike Elannon toimitusjohtaja Tanner ei itse asiassa identifioitunut⁴⁵⁰ työväenluokan edustajaksi. Huplilaisten mukaan Tanner joutui siviiliammattissaan toimimaan työläisiä, eli SDP:n kannattajia vastaan⁴⁵¹. *Opposition* mielestä Tanner oli myös kerännyt monivuotisen puheenjohtajuutensa aikana itselleen liikaa vaikutusvaltaisia asemia, mikä ei ollut järkevää, koska hän ei kyennyt kunnolla paneutumaan niihin.

Toinen pääargumentti vetosi asioiden heikkoon hoitoon, eli se kyseenalaisti Tannerin kyvyn toimia puheenjohtajana. Erityisen merkittävää oli puolueen jäsenmäärän lasku, jonka Hupli katsoi heikentävän puoluetta. Toisaalta Hupli vetosi myös organisaation heikkouteen, johon olisi reagoitava puoluesihteerin apulaisen toimen perustamisella.. Aikaisemmissa tutkimuksissa on yleisesti esitetty arvio, että kyseessä olisi ollut ainoastaan helpoin tapa päästä puolueen johdon kimppuun. Tämä ei pidä täysin paikkaansa, sillä vuonna 1926 valittu uusi huplilaisen kokoonpanon saanut puoluetoimikunta pyrki toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan vuonna 1925 esittämänsä vaatimukset. Hupli vaati vielä vuoden 1930 puoluekokouksen jälkeen, että SDP:n tuli kiinnittää huomiota jäsenmääränsä kasvattamiseen ja koko työväenliikkeen sisäiseen vahvistamiseen.⁴⁵²

⁴⁵⁰ Identifikaatiosta erityisesti Burke 1969 ss. 20–23.

⁴⁵¹ Sikäli tämä on mielenkiintoista, että SDP oli kannatuksen perustaa arvioitaessa muuttunut enemmän maaseudun puolueeksi.

⁴⁵² Kts. edellä huplilaisen puoluetoimikunnan toimittamat uudistukset. Vrt. Soikkanen 1975 s. 435. Paavolainen 1984 ss. 29–35. Vuoden 1930 puoluekokouksen pöytäkirjat ss. 230–236.

Opposition harrastamassa retoriikassa oli mielenkiintoista varsinkin Huplin käyttämä tapa kritisoida Tanneria ”epäsuorasti” ts. nimeltä mainitsematta. Mielestäni se on osoitus retorisesta taitavuudesta. Kiinnittämällä huomio asioihin saatiin huomio pois varsinaisesta valtataistelusta ja häivytettyä henkilökysymys taka-alalle. Jopa Tannerin muistelmissa hänen opponenttinsa taktiikkaa pidettiin onnistuneena.⁴⁵³ Huplilaisten hyökkäyksen kohteena oli myös epäsuositettu puoluesihteeriksi Taavi Tainio, mutta menneiden kiistojen valossa useimmille asia näyttöytyi valtataisteluna ja yrityksenä syrjäyttää Tanner. Julkisuudessa tannerilaista puoluejohtoa puolusti etenkin Tainio, joka pyrki leimaamaan huplilaiset juonittelijoiksi, ja ”persoonapolitiikan” ajajiksi, näitä syytöksiä käytettiin hyvin yleisesti erityisesti Huplia ja Rieti Itkosta vastaan aina vuoden 1930 puoluekokoukseen asti.

Miten 1925 muodostunut huplilainen oppositio rakensi odotuksensa puolueen tulevasta kehityksestä? Vuoden 1926 tilanteessa on vaikea nähdä, että huplilaiset olisivat jakaneet pidemmälle meneviä visioita sosiaalidemokraattien tulevasta kehityksestä vanhan ”keskustan” kanssa. Pikemminkin kyseessä oli poliittisten olosuhteiden sanelema liitto. Ryhmittymien kokemustila sosiaalidemokraattisesta puolueesta oli arvatunkin hyvin erilainen lukuun ottamatta Tanneriin kohdistuvaa antipatiaa. Itkosta ja Huplia voisi luonnehtia SDP:ssä ehkä parhaiten keskustasuuntautuneiksi (ei siis ”keskustan” opposition edustajiksi), tällöin he lähestyvät linjoissaan paradoksaalisesti puoluesihteeriksi Tainiota, joka oli heidän ankaran kritiikkinsä kohteena. Keskustasuuntautuminen tarkoitti 1926 parlamentaarisen menettelytavan ja ministerisocialismin hyväksymistä, mikä oli yhteistä tannerilaisen oikeiston kanssa.⁴⁵⁴ Toisaalta etenkin Hupli korosti SDP:n järjestöluonnetta ja joukkoliikkeen merkitystä, mikä oli yhtenevä tekijä vanhan ”keskustan” kanssa. Huplin suhtautuminen porvaristoon oli alun perin suopeahkoa tai ei ainakaan leimallisesti tuomitsevaa niin kuin ”keskustalaisilla”.

Kaiken kaikkiaan huplilaisten ja vanhan ”keskustan” yhteinen kokemustila puolueesta oli opposition alkuvaiheessa se, että sosiaalidemokraattinen puolue oli luisumassa epäilyttävästi kohti diktatuuria, joka oli estettävissä ainoastaan Tannerin

⁴⁵³ Tanner 1966 ss. 35–46.

syrjäyttämällä. Mielenkiintoista tässä on se, että mitään kovin konkreettista odotushorisonttia, esim. uuden puolueohjelman muodossa Huplilla ei aluksi ollut. Huplille oli vielä vuonna 1926 tyypillistä nojautuminen tannerilaiseen ideologiaan höystettynä ”keskustalinjaa” kosiskelevilla käytännön uudistuksilla puolueyössä. Tätä vasten nähtynä Tannerin hallitus voidaan nähdä sekä onnistumisena, että epäonnistumisena: Toisaalta Huplin ministerisocialismiin suopeasti suhtautuva linja voitti ”keskustan” vastustuksen, toisaalta pääministeriksi tuli Tanner, joka voitti valtataistelun hallituksen suunnasta.

Väinö Hupli ei poliittiselta katsomukseltaan ollut kopio Tannerista, vaan heidän välillään oli myös aito linjaerimielisyys. Tannerille puolue toimi porvaripuolueiden tavoin ensi sijassa vaaliorganisaationa, ja SDP menestyi sen mukaan, miten se sai aikaan työväestöä hyödyttäviä uudistuksia. SDP ei Tannerille ollut ensisijassa kansanliike, sillä Tannerille esim. puolueen jäsenmäärällä sinällään ei ollut kovin suurta merkitystä. Huplille taas joukkoliikkeen vahvuus oli ensisijaista, ja tätä varten hän pyrki luomaan mahdollisimman tehokkaan organisaation ja nostamaan SDP:n jäsenmäärää. Hupli vetosi useasti puolueen etuun korostaen yksilön ratkaisujen suhteuttamista ”joukkojen etujen” kannalta. Tannerille tämä asetelma oli korkeintaan toissijainen. Muodikasta termiä käyttäen voidaan sanoa, että Huplilla ja Tannerilla oli henkilökohtaisten riitojen ohella myös huomattava mentaliteettiero puolueen suunnasta.

”Keskustalaisten” ja huplilaisten liittoutumisen taustalla voidaan tätä taustaa vasten luontevasti nähdä heidän odotushorisonttinsa. ”Keskustalaiset” näkivät Huplin mieluisampana vaihtoehtona Tanneriin nähden. He katsoivat, että heillä olisi Huplin hallitessa paremmat mahdollisuudet toteuttaa omia näkemyksiään, pyrkihän Hupli jo alkujaan kiinnittämään huomiota ”keskustalle” tärkeisiin kysymyksiin kuten joukkoliikkeen vahvuuteen. Huplilaisten kohdalta taas puolueen tannerilainen kokemustila oli reformeineen sinänsä kannatettavaa, mutta he joutuivat uhraamaan osan odotushorisonteistaan ”keskustalle”, koska katsoivat, että Tannerin syrjäyttäminen avaisi heille uusia mahdollisuuksia.

⁴⁵⁴ Soikkanen 1975 s. 323. Soikkasen mielestä Tainio edusti nimenomaan puolueen keskustaa.

Huplilaisuus integroitui puolueen ”keskustaan” vuosikymmenen lopulla, etenkin vuosina 1928–1929. Syynä tähän oli nähdäkseni se, että Tannerin hallituksen jälkeen puolueen vasemmistossa suhtauduttiin hallitukseen menoon periaatteellisesti paljon suopeammin kuin aikaisemmin. ”Keskustassa” aikaisemmin vallinnut varauksellisuus ministerisocialismia kohtaan hälväni vuoden 1927 aikana, ja jo vuoden 1930 puoluekokouksessa puolueessa oltiin yleisesti sitä mieltä, että poliittiset asetelmat (vaalimenestys, ohjelmalliset seikat yms.) ratkaisisivat sen, tulisiko SDP:n tavoitella hallitukseen menoa⁴⁵⁵.

Yhteisymmärryksen löytyminen ministerisocialismissa johti huplilaisuuden ja ”keskustalaisuuden” yhtenäistymiseen, sillä näiden ryhmittymien näkemys SDP:stä joukkoliikkeenä oli jo valmiiksi lähellä toisiaan. Toisaalta huplilainen puoluetoimikunta haki itselleen tietoisesti vasemmistolaista ”imagoa”, kuten mm. puoluetoimikunnan vetämät, radikaalisella eetoksella latautuneet puhekurssit osoittavat. Viimeistään vuoden 1929 loppuun mennessä huplilaisuudesta oli kokonaisuudessaan muodostunut puolueen uusi vasemmisto. Integroitumisen taustalla oli myös austromarxismien läpimurto Itävallassa, jossa paikallinen sosiaalidemokraattinen puolue oli edennyt ”radikaaliparlamentarisuudellaan” melko vallantäyteiseen asemaan. Tämä vetosi erityisen hyvin huplilaisiin, jotka katsoivat mallin olevan toteutettavissa Suomessakin. Tätä tietä huplilaisuus lähestyi SDP:n ”keskustaa”, joka oli ensimmäisenä mm. J.F. Aallon toimesta ihastunut austromarxismista jo 1920-luvun alussa.

Tutkimusosion perusteella on selvää, että odotushorizontit ja kokemustilat eivät huplilaisuuden kohdalla toimi täysin ”puhtaasti” Kosellekin alussa esitetyn mallin mukaisesti. Tärkeä osa Huplin ja Tannerin kiistoista oli epäilemättä selitettävissä irrationaalisella henkilökohtaisella vastenmielisyydellä⁴⁵⁶. Käytettävissä olevan lähdeaineiston pohjalta on kuitenkin hyvin vaikea hahmottaa, missä määrin asiat ja missä määrin henkilöt riitelevät, kuten Soikkanen toteaa huplilaisuuden olemusta arvioidessaan.⁴⁵⁷ Onkin Tuomiojan tavoin luontevinta ”laittaa riita puoliksi” ja todeta, että kyseessä ei ollut puhtaasti henkilöriita tai suuntariita, vaan molemmilla on ollut

⁴⁵⁵ Soikkanen 1975 s. 500.

⁴⁵⁶ Paavolainen 1984 passim.

⁴⁵⁷ Soikkanen 1975 s. 432.

tärkeä vaikutus⁴⁵⁸.

Entä sitten kosto, josta Huplia syytettiin⁴⁵⁹? Se toimii tietenkin kokemustilana ja odotushorisonttina eri tavalla kuin ”linjariidat”. Koston keinoja on useita, mutta jos oletetaan Huplin olleen kostaja, hänen metodinsa olivat ainakin melko hienovaraisia. Tällöin koston päämäärä oli Tanner-vapaa visio SDP:stä, kuten Paavolainen esittää huplilaisten ja ennen kaikkea Huplin toimineen. Tämän tutkimuksen perusteella on kuitenkin selvää, että näin yksinkertainen tulkinta huplilaisuudesta ei ole millään tavalla riittävä ja se on myös harhaanjohtava. Tannerilaiset nimittäin mustamaalasivat Huplia ja huplilaisia hyvin voimakkaasti ennen vuoden 1930 puoluekokousta ja syyttivät puolue toimikuntaa asioiden huonosta hoidosta, kuten huplilaiset tannerilaisia neljä vuotta aikaisemmin. Etenkin Hannes Ryömä hyökkäsi useasti suoraan Itkosta ja Huplia vastaan. Paavolainen tuo tannerilaisten hyökkäykset esiin, mutta ei arvioi Tannerin paluuta tästä näkökulmasta, vaan esittää sen mahdollisimman ongelmattomana⁴⁶⁰. Paavolaiselle huplilaiset ovat kostajia, mutta tappion kärsineiden tannerilaisten keinojen arvioinnin Paavolainen jättää pois heidän yrittäessään kaikin keinoin paluuta SDP:n johtoon – huolimatta siitä, etteivät ne eronneet huplilaisten keinoista.

Olen Paavolaisen kanssa samaa mieltä siitä, että huplilaisuuden ja tannerilaisuuden suhteen syvin olemus on valtataistelussa⁴⁶¹. Mutta toisin kuin Paavolainen, tämän tutkimuksen mukaan valtataistelun olemus oli tasapuolinen – kummallakin suuntauksella oli oma linjansa ja preferenssinsä SDP:n kehittämisestä. Hupli oli dynaaminen johtaja, joka kärsittyään tappion osuustoimintaliikkeen suunnasta kykeni syrjäyttämään Tannerin ja sen jälkeen muuttamaan puolueen suuntaa kohti yhtenäisen työväenliikkeen eetosta ja toimintatapoja. Hupli pyrki todennäköisesti suorittamaan SDP:ssä niitä uudistuksia, joita hän oli suunnitellut tekevänsä KK:ssa, joskin organisaatioiden erojen vuoksi se ei ollut tietenkään täysin mahdollista. Tämän tutkimuksen valossa puolueen sisäiset uudistukset olivat sanomalehtipolitiikkaa, lukuun ottamatta onnistuneita sillä niitä pääsääntöisesti keuhuttiin piiritoimikunnissa ja

⁴⁵⁸ Tuomioja 1982 s. 83.

⁴⁵⁹ Esim. Puolueneuvoston pöytäkirjat 20.–21.11.1927 s. 62. Hannes Ryömän puheenvuoro, Työväenarkisto.

⁴⁶⁰ Paavolainen 1984 ss.164–172, 180–185.

⁴⁶¹ Paavolainen 1984 s. 64.

osittain ne jatkuivat sellaisinaan vielä vuoden 1930 jälkeen. Sen sijaan jäsenhankintaviikkojen tuloksellisuus on vähintään kiistanalaista. Jäsenmäärässä ei suurista ponnistuksista huolimatta tapahtunut pysyvää nousua. Huplilaiset epäonnistuivat myös vaaleissa puolueen kannatuksen polkiessa paikoillaan. Eniten puolueen sisäistä tilaa haittasi Huplin persoona, jonka omavaltaiset ratkaisut herättivät tyytymättömyyttä, kuten Ryömän kirje osoittaa.

Paavolaisen tulkinta Huplista katkeroituneena vallananastajana on tämän tutkimuksen valossa väärä. Hupli oli työväenliikkeen johtaja, joka pystyi toimimaan tehokkaasti puolueen johdossa oman aikansa ja haastamaan menestyksellä kilpailevan Tannerin johtajuuden. Vuonna 1930 Hupli luopui vapaaehtoisesti puolueen johdosta. Luopumisen syyt jäävät tässä lopullisesti selvittämättä, mutta taustalla olivat varmasti Huplin voimien väheneminen ja se, että puolue kaipasi uhkaavassa tilanteessa uutta voimakasta johtajaa oikeistovaaraa vastaan. Toisaalta Hupli ehkä pelkäsi kokevansa samanlaisen katkeran syrjäyttämisen kuin KK:ssa vuonna 1924. Huplin puoluekokouksen viimeisistä sanoista on joka tapauksessa pääteltävissä se, että hän katsoi Tannerin olevan oikea henkilö palaamaan puolueen johtoon nimenomaan lapuanliikettä vastaan – ja sen että hänen oli aika väistyä.

Verrattaessa vielä SDP:n kiistoja muihin saman ajanjakson puolueisiin huomataan, etteivät työväenpuolueen kiistat ole millään tavalla ainutlaatuisia. Maalaisliitossa oli voimakasta ristivetoa ”kalliolaisten” ja ”sunilalaisten” kesken nimenomaan 1920- ja 1930-luvulla. Keskushahmot J.E. Sunila ja Kyösti Kallio olivat eri linjoilla puolueen suunnasta, mutta heidän välillään oli myös voimakas henkilöiden välinen vastakkainasettelu⁴⁶². Asetelma muistuttaa melko paljon huplilaisuus-tannerilaisuus asetelmaa, missä kahden voimakkaan persoonan ympärille rakentui puolueen sisäinen vastakkainasettelu. Edistyspuolue oli voimakkaasti jakautunut kivimäkeläisiin ja cajanderilaisiin 1930-luvun jälkipuoliskolla. Myös kokoomuksessa oli voimakkaita henkilökohtaisia ja suuntaristiriitoja 1930-luvulla⁴⁶³.

8.2. Huplilaisuus SDP:n vasemmiston yhdistäjänä

⁴⁶² Mylly 1989 ss.215–221.

Tutkimusosan jälkeen huplilaisuudesta on mahdollista vetää seuraavia johtopäätöksiä. Ensinnäkin 20-luvun aikana voidaan puhua yleistäen muuttuvasta, mutta silti perustaltaan vakaasta sosiaalidemokraattisesta kokemustilasta. Vuosikymmenen alkua sävytti kommunistien aiheuttama repeämä, osin siitä juontuvat linjariidat ”keskustalaisten” ja tannerilaisten välillä. Ratkaiseva oli myös porvariston taholta tuleva paine, jossa puoluetta vaadittiin tekemään selkeä pesäero sisällissodan tapahtumiin – porkkanana oli porvariston maltillinen suhtautuminen SDP:hen. Sisäiset erot SDP:n ”klikkien” kokemustilassa ja odotushorisontissa 1920-luvun alussa johtuivat monista syistä, osin repeämä oli syntynyt jo ennen vuoden 1918 tapahtumia⁴⁶⁴. On kuitenkin vaikea kiistää sisällissodan kokemusten ja ”kommunismien synnyn” dominoivaa asemaa tässä kysymyksessä⁴⁶⁵. Vuosikymmenen alussa ”keskustalinjalla” oli verraten vahva asema, mikä torjui osaltaan ministerisocialismia.

1920-luvun puoliväliin mennessä rajanveto kommunisteihin oli saatu lopullisesti suoritetuksi, ja SDP saattoi etsiä paikkaansa poliittisella kartalla entistä vapaampana sisäisestä hajaannuksesta. Tässä vaiheessa puolue oli linjaltaan eheytyneempänä reformismin takana. Samalla kuitenkin kehityksessä syrjään jäänyt ”keskusta” jäi tyytymättömäksi SDP:n reformistisen enemmistön hakiessa yhteistyötä keskustaporvarien kanssa. Linjaerojen rinnalla SDP:ssä oli myös henkilökohtaisia erimielisyyksiä, jotka kokivat näkyvimmän huippunsa vuosien 1925–1927 aikana sekä uudelleen vuoden 1930 puoluekokouksessa. Riitojen vaikutusta SDP:n toimintaan on mahdotonta arvioida tarkasti, mutta kaikki tutkijat katsovat niiden haitanneen esim. Tannerin hallituksen toimintaa huomattavasti. Hallitustaipaleen jälkeen puolue jakautui myös linjakysymyksissä selkeämmin tannerilaisiin ja huplilaisiin. Vuoden 1930 puoluekokous toimii tämän kehityksen päätepisteenä. Tällöin odotushorisonttia värittivät lapuanliikkeen ”mustat pilvet”, mikä johti puolueen poliittiseen siilipuolustukseen. Johtajaksi valittiin voimakkaimmaksi taistelijaksi osoittautunut Tanner. Samalla SDP tukeutui entistä tiukemmin laillisuuslinjaan suhteessa yhteiskuntaan.

⁴⁶³ Tästä Soikkanen, Timo 1984 ss. 54–56, 117, 137–138, 306.

⁴⁶⁴ Esim. Suomen työväenliikkeen historia 1978 ss. 115–118.

⁴⁶⁵ Vuoden 1918 sodan ”henkisestä” merkityksestä esim. Virtanen 2001 ss. 111–117.

Muuttuvina tekijöinä ministerisocialismin lisäksi voidaan mainita puolueen ”keskustan” suhtautuminen kommunisteihin, joka oli vuosikymmenen alussa jossain määrin ymmärtävää, mutta viileni selvästi vuosikymmenen loppua kohti muuttuen jopa tuomitsevuudeksi vuosikymmenen loppuvuosina. Syynä välien viilenemiseen olivat kommunistien toimet, vuosikymmenen alun ymmärrys taas johtui valtiovallan kommunisteihin kohdistamasta repressiosta, mikä herätti sympatiaa etenkin SDP:n ”keskustassa”, mutta myös yleisemmin. Samoin suhtautuminen maltilliseen porvaristoon muuttui varsinkin puolueen vasemmistossa suopeammaksi. Tämä kokemustilan muutos heijastaa hyvin sosiaalidemokraattien yleistä integraatiota yhteiskuntaan.

Puolue jakautui 1920-luvun lopulla entistä selvemmin kokemustilassaan ja odotushorisontissaan puolueen silloisesta ja tulevasta asemasta. Tannerilaiset korostivat puolueen välillistä luonnetta, jonka kautta puolueen tuli pyrkiä reformeihin. Puolue oli pohjaorganisaatio, mutta tärkein työ tehtiin eduskunnassa. Aikaisemmin ”keskustalle” ja myöhemmin huplilaisille puolue oli sen sijaan tärkeä aatteellisena liikkeenä, joka yhdisti työväenluokan ja kykeni parantamaan työväen asemaa vahvana ja joukkovoimaisena organisaationa. Näihin asioihin kiinnitettiin vuosina 1926–1930 paljon huomiota ja kyettiin saavuttamaan myös tuloksia, joskaan ne eivät jääneet pysyviksi. Toisaalta mm. Hupli ajoi voimakkaasti ministerisocialismia ja Tannerin hallitusta, vaikka myöhemmin pettyikin siihen ja vuosikymmenen lopulla suhtautui varauksellisesti hallitukseen menoon. Tätä taustaa vasten huplilaisuus näyttäytyy sillanrakentajana ”keskustan” suuntaan, jos tannerilaisuus toimi samoin porvaristoon päin. Huplilaisuuden merkitys on, että se osaltaan integroi lopullisesti ”keskustan” SDP:n omaksumalle ministerisocialismi-linjalle ja vakiinnutti omalta osaltaan ”eduskuntatien” puolueen toimintamalliksi. Tätä ajatusta tukee se, että huplilaisuus kävi voimakkaasti kommunismin kimppuun 1920-luvun lopulla siinä vaiheessa kun huplilaisuus ja ”keskusta” olivat yhdistyneet SDP:n vasemmistosuunnaksi.

Viime kädessä huplilaisuus oli kuitenkin Väinö Huplin luomus ja hänen mukanaan se syntyi ja kuoli. Vahvan johtajan vetäytymisen jälkeen oppositio loppui aikaisemmassa muodossaan, eikä 1930-luvulla enää lapuanliikkeen jälkeenkään esiintynyt yhtä

voimakasta Tanner-oppositiota kuin 1920-luvulla. Riitoja puolueen sisällä käytiin leimallisesti Tannerin ja Huplin leirien välillä, mutta dikotomia ei ole sinällään täysin riittävä, sillä jopa huplilaisen puolue toimikunnan sisällä oli skismoja. Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että tannerilaisuus oli ryhmänä huplilaisia homogeenisempi, sillä useiden henkilöiden näyttää olleen helpompi vetää ”tannerilaista linjaa”. Hupli taas joutui toimimaan mm. Helon kanssa, joka veti omaa, kompromisseja kaihtavaa linjaansa myös puolue toimikunnassa. On myös todettava, että huplilaisuuden saavutukset eivät kaikilta osin jääneet pysyviksi. Puolueen jäsenmäärä laski lapualaisvuosina jälleen alle 30 000:n ja polki 1930-luvun alkupuolella paikoillaan. Huplin ja Wiikin toteuttama organisaatiouudistus osoittautui paljon pysyvämmäksi ratkaisuksi. Samoin vuoden 1930 puoluekokouksen uusista ohjelmista heijastui huplilaisuuden perintö, mikä heijastui etenkin SDP:n asennoitumiseen maanpuolustus määrärahoihin 1930-luvulla. Kokonaisuudessa tannerilaisuus kuitenkin pyyhkäisi 1930-luvulla alussa huplilaisuuden pois ja unohduksiin, kun SDP muuttui lapuanliikkeen heikentymisen jälkeen lopullisesti ”tavalliseksi” puolueeksi.

9. Lähdeluettelo

Painamattomat lähteet:

Työväenarkisto (TA):

Suomen Sosialidemokraattinen puolue (SDP)

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen puoluetoimikunnan kokousten pöytäkirjat 1920–1930

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen puolueneuvoston kokousten pöytäkirjat 1920–1930

Suomen Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän kokousten pöytäkirjat 1920–1930

SDP:n muuta materiaalia mm. kirjeenvaihtoa ja puoluetoimikunnan toimintakertomukset vuosilta 1926–28 sisältävät kansiot DA1, F70, F76

Kulutusosuustoiminnan Keskusliitto (KK)

KK:n hallintoneuvoston pöytäkirjat vuodelta 1924

KK:n edustajainkokouksen pöytäkirjat vuodelta 1927

Kulutusosuuskuntien Keskusliiton (KK) vuosikirja vuodelta 1924

Väinö Tannerin sanomalehtileikekokoelma

Työväen muistitieto

Untamo Utrion haastattelu

Onni Toivosen haastattelu

Karl Harald (K.H) Wiikin kokoelma

Wiikin kirjeenvaihtoa puoluesihteeriajalta, kansio F1

Kansallisarkisto (KA)

Väinö Tannerin kokoelma

Kansiot 4, 20 ja 21

Painetut lähteet

Sosialidemokraattisen puolueen XIII puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 31.3.–4.4.1922

Sosialidemokraattisen puolueen XIV puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 1.–6.2.1926. Helsinki 1926

Sosialidemokraattisen puolueen XV puoluekokouksen pöytäkirjat Helsingissä 26.1.–1.2.1930

Työväen kalenteri 1928

Sanomalehdet (ei-systemaattinen luku)

Helsingin Sanomat

Ilkka

Iltalehti

Kansan Lehti

Kansan Työ

Kuluttajan lehti

Sosialisti

Suomen Sosiaalidemokraatti

Työn Voima

Työn Ääni

Uusi Suomi

Kirjallisuus ja opinnäytetyöt:

Aaltonen, Aleks: Työväenjohtaja. Teoksessa Väinö Tanner 60 vuotta 12.3.1941 (toim. Untamo Utrio). Kulutusosuuskuntien Keskusliitto, Helsinki 1941.

Ahti, Martti: Kaappaus? Otava, Keuruu 1990.

Ampuja, Mikko: Pajasta parlamenttiin. Neljäkymmentä vuotta Suomen työväenliikkeessä. Tammi, Turku 1947.

Blomstedt, Yrjö: K.J. Ståhlberg: Valtiomieselämäkerta. Otava, Keuruu 1969.

Borg, Olavi: Suomen puolueet ja puolueohjelmat 1880 - 1960. WSOY, Helsinki 1965.

Burke, Kenneth: A Rhetoric of Motives. University of California Press 1969.

Ehrnrooth, Jari: Sanan vallassa, vihan voimalla. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1905–1914. Historiallisia tutkimuksia 167. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1992.

Hakalehto, Ilkka: Väinö Tanner. Taipumattoman tie. Kirjayhtymä, Helsinki 1973.

Halila, Aimo: Väinö Voionmaa. Tammi, Helsinki 1969.

Hannikainen, Juho: Kohti modernia politiikkaa Itävallassa. Otto Bauerin parlamenttistrategia 1907–1923. Akateeminen Väitöskirja. Tampereen Yliopiston Historiatieteen laitos 2003. Acta Universitatis Tamperensis 912.

Hentilä, Seppo: Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen, 1917–1944. Teoksessa Suomen poliittinen historia 1809–1995. Tekijät Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. WSOY, Juva 1996.

Hokkanen, Kari: Kyösti Kallio 1. 1873–1929. WSOY Juva 1986.

Häikiö, Martti: Historia ja väärät profeetat. Kirjoituksia Suomen historian kipupisteistä. Edita, Helsinki 2003.

Jääskeläinen, Mauno: Keskustapolitiikan aika. Teoksessa Valtioneuvoston historia I,

1917–1966. Valtioneuvosto, Helsinki 1977.

Kaatamo, Ilkka: Suomen sosiaalidemokraattisen puolueen organisaation kehitys. Yleisen valtio-opin pro gradu-tutkimus. Tampereen yliopisto 1981.

Kalela, Jorma: Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus Helsinki 2002.

Kettunen, Pauli: Poliittinen liike ja sosiaalinen kollektiivisuus: Tutkimus sosialidemokratiasta ja ammattiyhdistysliikkeestä Suomessa 1918–1930. Suomen historiallinen seura. Historiallisia tutkimuksia 138. Helsinki 1986.

Koselleck, Reinhart: Futures Past. On the Semantics of Historical Time. The MIT Press. Massachusetts 1985.

Mylly, Juhani: Maalaisliitto-keskustapuolueen historia osa 2, Maalaisliitto 1918–1939. Kirjayhtymä, Helsinki 1989.

Mylly, Juhani: Puoluetutkimuksen kehityksestä ja ongelmista. Teoksessa poliittisen historian tutkimusopas. Toimittanut Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Turku 1986.

Nevakivi, Jukka: Linnasta linnaan. Eero A. Vuoren (1900–1966) poliittinen elämäkerta. Otava, Keuruu 1992.

Nimni, Ephraim : Marxism and nationalism. Theoretical origins of a political crisis. Pluto Press London 1991.

Paavolainen, Jaakko: Väinö Tanner, Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912–1923. Tammi, Helsinki 1979.

Paavolainen, Jaakko: Väinö Tanner, Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924–1936. Tammi, Helsinki 1984.

Praecepta Iis, Qui Rebus Gestis Student: Opas historian harjoitustöiden laatijoille: Tekijät Petri Juuti, Pekka Masonen, Markku Mattila. Tampereen yliopisto,

historiatieteen laitos. 9 uudistettu laitos. Tampere 2004.

Relander, Lauri Kristian: Presidentin päiväkirja I. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1925–1927. Julkaissut Eino Jutikkala. Weilin + Göös, Helsinki 1967.

Relander, Lauri Kristian: Presidentin päiväkirja II. Lauri Kristian Relanderin muistiinpanot vuosilta 1928–1931. Julkaissut Eino Jutikkala. Weilin + Göös, Helsinki 1968.

Rytkönen, Pentti: Ns. keskustalaisuus poliittisena suuntavirtauksena Suomen sosialidemokraattisessa puolueessa 1919–1923. Suomen Skandinavian historian pro gradu-tutkimus. Helsingin Yliopisto 1963.

Saarela, Tauno: Suomalaisen kommunismin synty 1918–1923. Kansan sivistystyön liitto, Tampere 1996.

Selén, Kari: C.G.E. Mannerheim ja hänen puolustusneuvostonsa 1931–1939. Otava, Keuruu 1980.

Sélen, Kari: Tasavalta hakee suuntaa, teoksessa Itsenäisen Suomen Historia 2. Gummerus, Jyväskylä 1992.

Sihvo, Aarne: Muistelmani II. Otava, Keuruu 1956.

Sivula, Sinikka: Väinö Hupli, osuustoimintamies ja opposition johtaja, teoksessa Tiennäyttäjät III (toim. Hannu Soikkanen). Tammi, Rauma 1968.

Soikkanen, Hannu: Kohti kansanvaltaa osa 1. Suomen sosialidemokraattisen puolueen historia 1899–1937. Suomen Sosiaalidemokraattinen Puolue – Puoluetoimikunta, Vaasa 1975.

Soikkanen, Timo: Biografinen tutkimus. Teoksessa poliittisen historian tutkimusopas. Toimittanut Timo Soikkanen. Turun yliopisto, Turku 1986.

Soikkanen, Timo: Kansallinen eheytyminen – Myytti vai todellisuus? Ulko- ja sisäpolitiikan linjat ja vuorovaikutus Suomessa vuosina 1933–1939. Turun yliopisto 1984.

Suomen työväenliikkeen historia: Toimittaneet Lauri Haataja, Seppo Hentilä, Jorma Kalela, Jussi Turtola. Työväen sivistysliitto Joensuu 1978.

Tainio, Tauno: Neljästi linnassa – neljästi eduskunnassa, Taavi Tainion ja hänen perheensä vaihteita. Tammi, Jyväskylä 1977.

Tanner, Väinö: Kahden maailmansodan välissä: muistelmia 20- ja 30- luvuilta. Tammi, Helsinki 1966.

Tuominen, Arvo: Maan alla ja päällä: muistelmia vuosilta 1921-1933. Tammi, Helsinki 1958.

Tuomioja, Erkki: K.H. Wiik, itsenäisyysmies ja internationalisti, elämäkerta vuoteen 1918. Tammi, Helsinki 1979.

Tuomioja, Erkki: K.H Wiik. Puoluesihteri ja oppositiososialisti. Elämäkerta 1918–1946. Tammi, Helsinki 1982.

Uino, Ari: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1918–1929. Teoksessa Suomalaiskansallinen kokoomus. Suomalaisen puolueen ja Kansallisen Kokoomuspuolueen historia vuoteen 1929. Tekijät Pirkko Leino-Kaukiainen ja Ari Uino. Suomen kansalliskirja, Vammala 1994.

Upton, Anthony F. Kommunismi Suomessa. Engl. käsikirjoituksesta suomentanut. Sirkka Upton. Kirjayhtymä Rauma 1970.

Vares, Vesa: Vanhasuomalainen Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa. WSOY, Juva 1996.

Wiksten, Erkki: Sirkuskatu 3. Kustannusosakeyhtiö Kansanvalta, Helsinki 1977.

Viljanen, Olavi: Matti Paasivuori, teoksessa Tiennäyttäjät II (toim. Hannu Soikkanen). Tammi, Rauma 1967.

Virtanen, Matti: Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. SKS, Hämeenlinna 2001.

Muu aineisto:

Erkki Tuomiojan sähköpostiviesti tekijälle 31.1.2005. Tekijän hallussa.